

T.C

Mersin Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı

**MERSİN'DE KENTSEL HAREKETLİLİK:
MERSİN ESNAFININ MEKÂNSAL HAREKETLİLİĞİ ÜZERİNE
BİR ARAŞTIRMA**

Serap KAYGUSUZ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mersin, 2009

T.C
Mersin Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı

**MERSİN'DE KENTSEL HAREKETLİLİK:
MERSİN ESNAFININ MEKÂNSAL HAREKETLİLİĞİ ÜZERİNE
BİR ARAŞTIRMA**

Serap KAYGUSUZ

Danışman

Yrd. Doç. Dr. Bediz YILMAZ-BAYRAKTAR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mersin, 2009

Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Serap KAYGUSUZ tarafından hazırlanan Mersin'de Kentsel Hareketlilik: Mersin Esnafının Mekânsal Hareketliliği Üzerine Bir Araştırma başlıklı bu çalışma, jürimiz tarafından Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başarılı

Başarısız

Başkan

Yrd. Doç. Dr. Bediz YILMAZ
BAYRAKTAR
(Danışman)

Üye

Yrd. Doç. Dr. Hacı KURT

Üye

Yrd. Doç. Dr. Burak BEYHAN

Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim elemanlarına ait olduklarını onaylarım.

15.09/09.

Prof. Dr. Mustafa AKSAN
Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Kentler insanoğlunun varlığıyla meydana gelmiş olup, tarihin akışını belirleyen önemli olayların geçtiği, geçmişi yaşanmışlığıyla günümüze getiren, her birinin ayrı bir hikâyesi olan, insanoğlunu içerisinde barındıran ve onun yaşantısıyla değişime uğrayan bir sistemdir.

Mersin kenti iki yüz yıla yakın geçmişinde ve bulunduğu coğrafi mekânda çeşitli medeniyetleri ve kültürleri içerisinde barındırmış küçük bir balıkçı kasabasından eşsiz güzellikleriyle ve limanı ile Akdeniz'in incisine dönüşmüştür. Tarihi süreç içerisinde kent bünyesinde barındırdığı medeniyetlerle birlikte değişime uğramış ve bu değişim kent mekânına yansımıştır.

Mersin'deki kent mekânının oluşumundan ve kent mekânının kullanımından yola çıkarak Mersin'deki kentsel hareketliliği inceleyen bu tezin hazırlanma aşamasında birçok kişinin yardım ve teşviklerine çok şey borçluyum. Öncelikle bu çalışmanın gerçekleşmesinde emeği geçen tez danışmanım ve değerli hocam Yrd. Doç. Dr. Bediz YILMAZ-BAYRAKTAR'a, titiz danışmanlığı, güler yüzlü ve anlayışlı kişiliğiyle tezin hazırlanması sürecinde bana olan güveninden dolayı teşekkür ederim. Kendisini tanımaktan çok memnun olduğum, iyi ki tanımışım dediğim nadir insanlardan biri olan örnek davranışları ve nazik kişiliğiyle yüksek lisans eğitimim boyunca bana her konuda yardımcı olan değerli hocam Yrd. Doç. Dr. Hacı KURT'a ve yardımlarından dolayı Yrd. Doç. Dr. Burak BEYHAN'a teşekkür ederim. Mersin esnafı hakkındaki araştırmalar esnasında bana gerekli yardımı eksik etmeyen Mersin Esnaf ve Zanaatkarlar Odası Genel Sekreteri Niyazi DONDURMACIOĞULLARI'na teşekkür ederim. Son olarak en başından beri sevgi ve ilgilerini benden esirgemeyerek bugünlere gelmemi sağlayan aileme benimle oldukları için sonsuz teşekkürler.

ÖZET

Bu çalışmada kent mekânlarının şekillenmesinde ve toplumsal yapının kent mekânında okunmasında önemli bir etken olan kentsel hareketlilik ele alınmıştır. Günümüzde ulaşım altyapısının ve teknolojinin gelişmesiyle kentler çok merkezli bir yapıya kavuşmuş ve daha geniş alanlara yayılmışlardır. Kentlerin daha geniş alanlara yayılması, bünyesinde çeşitli sosyo-ekonomik yapıdaki toplumsal grupları barındırması kent mekânlarının ve kent mekânlarındaki fonksiyonların kullanımında farklılıklar yaratmıştır. Çünkü her toplumsal yapının ihtiyaçları ve talepleri farklılık gösterir. Kent mekânındaki kentsel fonksiyonların yer seçim kararlarını veren ve bu fonksiyonları kullanmak isteyen toplumsal yapı içindeki aktörler de ihtiyaçları ve taleplerine göre mekânda hareketlilik kazanarak, yeni ihtiyaçlarını karşılayacak yeni mekânları tercih ederler.

Çalışmada ilk olarak, Mersin kent merkezinin ekonomik ve mekânsal yapısındaki değişimi tarihsel süreç içerisinde incelenmiştir. Daha sonra, kent merkezindeki ticarethanelerle, ticarethanelerin yer seçimi, iş sahiplerinin ve işyerinde çalışanların mekânda hareketliliği üzerine anketler yapılarak kent merkezindeki hareketlilik incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kent ve Kentleşme, Kentsel Mekân, Kentsel Hareketlilik, Ticaret

ABSTRACT

In this study, the aim was to evaluate the effects of urban mobility- activities on urban fabric and social structures. Nowadays, as the technological developments and transportation infrastructures progressed, cities became polycentric and expanded. All those innovations, in relation to socio-economical conditions of people, made some differences in the usage of city spaces and in their functions, because various communities have different necessities during their lifetime. The main actors of the social life prefer new places as they are gaining different roles in changing necessities.

In this study, the Central Business District (CBD) of Mersin city was investigated in relation to its economical and spatial aspects within a historical perspective. It then focused on the business places and commercial concerns in the city center and questionnaires were conducted with the petty commercants to determine the extent of their mobility in the city.

Key words: urban and urbanization, urban space, urban mobility, trade

İÇİNDEKİLER	Sayfa
ÖNSÖZ.....	i
ÖZET.....	ii
ABSTRACT.....	iii
İÇİNDEKİLER.....	iv
KISALTMALAR LİSTESİ.....	vii
TABLO, GRAFİK VE ŞEKİLER LİSTESİ.....	viii
GİRİŞ.....	1
I. BÖLÜM: KENTTEN KENTLEŞMEYE, KENTLEŞMEDEN KENTSEL HAREKETLİLİĞE.....	6
I.1. Kent Kavramı ve Kentlerin Ortaya Çıkışı.....	6
I.1.1. Kent Tanımları ve Kuramsal Olarak Kent.....	7
I.1.2. Kentlerin Ortaya Çıkışı ve Tarihsel Dönemde Kentleri Belirleyen Unsurlar.....	9
I.2. Kentleşme Olgusu.....	13
I.2.1. Kentleşmenin Nedenleri.....	15
I.2.2. Kentleşmenin Ortaya Çıkardığı Sorunlar.....	17
I.2.2.1. Ekonomik Sorunlar.....	18
I.2.2.2. Sosyal Sorunlar.....	21
I.3. Hareketlilik ve Göç Olgusu.....	24
I.3.1. Göçün Nedenleri ve Göç Türleri.....	26
I.3.2. Göçün Sonuçları.....	28
I.3.2.1. Göç Veren Yerleşim Yeri Açısından Göçün Sonuçları.....	28
I.3.2.2. Göç Alan Yerleşim Yeri Açısından Göçün Sonuçları.....	28
I.3.2.3. Göç Hareketinin Göçmenler Üzerinde Yarattığı Etkiler.....	30

I.4. Kentsel Hareketlilik	30
I.4.1. Kentsel Hareketlilik Sürecini Etkileyen Etmenler.....	32
I.4.1.1. Sermaye Birikim Süreci.....	32
I.4.1.2. Teknolojiyle Birlikte Ulaşımın Gelişmesi.....	35
I.4.1.3. Yer Seçimi ve Arazi Kullanımı.....	36
I.4.1.4. Bireylerin Yaşamlarındaki İstekleri.....	37
II. BÖLÜM: MERSİN'DE KENTLEŞME VE KENTSEL HAREKETLİLİK.....	39
II.1. Mersin'in Kentsel Gelişme Süreci ve Göç Hareketi.....	39
II.1.1. Mersin'in Kuruluşu ve İlk Altın Çağı (1830- 1923).....	42
II.1.2. Kent Nüfusunun ve Ekonomik Canlılığın Azaldığı Durgunluk Dönemi (1923-1950).....	49
II.1.3. Mersin'in İkinci Altın Çağı (1950-1980).....	52
II.1.4. Aşırı Göçlerle Kendine Yetemeyen Kent: Mersin (1980-Günümüze).....	56
II.2. Mersin'in Mekânsal Biçimlenme Süreci ve Planlama Deneyimleri.....	62
II.2.1. Kentsel Gelişimde Tanzimat Fermanı Dönemi	63
II.2.2. Kentsel Gelişimde Planlı Dönem.....	64
II.3. Mersin'de Kentsel Hareketlilik.....	69
II.3.1. Mersin'deki Kentli Nüfusun Hareketliliği.....	69
II.3.2. Kent Merkezindeki Kentsel Fonksiyonlarından Kaynaklanan Hareketlilik	73
III. BÖLÜM: MERSİN ESNAFININ KENTSEL HAREKETLİLİĞİ.....	79
III.1. Mersin'deki Esnaf Hakkında Genel Bilgi.....	79
III.2. Araştırmanın Yöntemi ve Hipotezleri.....	83
III.3. Araştırma Bulgularının Sunumu.....	84
III.4. Araştırma Bulgularının Değerlendirilmesi.....	120

SONUÇ.....128

KAYNAKÇA.....132

EKLER

Ek 1: Anket Soruları

Ek 2: Mersin Kent Merkezi Haritası

Ek 3: Mersin Esnaf ve Zanaatkârlar Odaları Birliği, Odalara Göre Üye Dökümü

Ek 4: Mersin Kent Merkezi Mahalle Haritası

Ek 5: Ki-kare ve Yoğunlaşma Katsayısı Formülleri

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD : Amerika Birleşik Devletleri

MESBAŞ : Mersin Serbest Bölge İşleticisi Anonim Şirketi

MİA : Merkezi İş Alanı

GMK : Gazi Mustafa Kemal

DTM : Dış Ticaret Müsteşarlığı

TABLO, GRAFİK VE ŞEKİLER LİSTESİ

Tablo No	Tablo Adı	Sayfa No
Tablo 1:	1881- 1907 Yılları Arasında Mersin Nüfusunun Dağılımı	46
Tablo 2:	Mersin Limanı'nda 1982-1989 Yılları Arasındaki Transit Eşya Taşıma Trafikçi	57
Tablo 3:	MSB Kullanıcı Firma Faaliyetleri.....	58
Tablo 4:	Mersin'e Göçle Gelen İş Sahiplerinin Memleketleri.....	88
Tablo 5:	İş Sahibinin Mersin'e Geldiği Tarih.....	89
Tablo 6:	İş Sahibinin Ortalama Aylık Geliri	91
Tablo 7:	İş Sahibi Nerede Oturuyor.....	92
Tablo 8:	İş Sahibinin Sürekli Oturduğu Mahalle.....	95
Tablo 9:	İş Sahibinin Daha Önce Oturduğu Mahalle.....	96
Tablo 10:	İş Sahibi Hangi Mahallede Oturmak İster.....	98
Tablo 11:	İşyerinin Bulunduğu Dükkânın Büyüklüğü (m ²).....	105
Tablo 12:	İşyerine Malın Temin Edildiği Şehirler.....	107
Tablo 13:	İşyerinde Çalışanların Oturduğu Mahalleler.....	111

Grafik No	Grafik Adı	Sayfa No
Grafik 1:	Mersin'de Anket Yapılan İlçeler.....	84
Grafik 2:	İlçelerde Anket Yapılan Caddeler.....	85
Grafik 3:	Ankete Katılanların Cinsiyetleri.....	86
Grafik 4:	İş Sahibinin Eğitim Durumu.....	86
Grafik 5:	İş Sahibinin Daha Önceki Mesleği.....	87
Grafik 6:	İş Sahibinin Memleketi.....	88

Grafik 7: İş Sahibinin Mersin'e Gelme Nedeni.....	90
Grafik 8: İş Sahibinin Başka İşyeri Var mı?.....	92
Grafik 9: İş Sahibinin Oturduğu Mahalleleri Değiştirme Durumu.....	95
Grafik 10: İş Sahibi İşyerine Nasıl Gidip-Geliyor.....	99
Grafik 11: İş Sahibinin Daha Önceki Mesleği.....	100
Grafik 12: İş Sahibinin Hane Büyüklüğü.....	101
Grafik 13: İş Sahibinden Başka Haneye Gelir Getiren Var Mı?.....	101
Grafik 14: İşyerinin Türü.....	102
Grafik 15: İşyerinin Açılış Tarihi.....	103
Grafik 16: İşyerinin Bulunduğu Dükkânın Mülkiyet Durumu.....	103
Grafik 17: İşyerinin Bulunduğu Dükkânın Aylık Kirası (TL).....	104
Grafik 18: İşyerinin Bulunduğu Dükkânın Daha Önceki Kullanış Şekli.....	105
Grafik 19: İşyerinin Bulunduğu Dükkânın Büyüklüğü Yeterli Mi?.....	106
Grafik 20: İşyerine Malın Temin Edildiği Yer.....	107
Grafik 21: İşyerinin Hizmet Ettiği Ekonomik Kesim.....	108
Grafik 22: İşyerinde Kaç Kişi Çalışıyor.....	109
Grafik 23: İşyerinde Çalışanların Maaş Durumu.....	110
Grafik 24: İşyerinde Çalışanların Sigorta Durumu.....	110
Grafik 25: İşyerinde Çalışanlar İşyerlerine Nasıl Gidiyor.....	112
Grafik 26: Mersin'de Açılan Büyük Alış-Veriş Merkezleri Nasıl Etkiledi.....	113
Grafik 27: Yaptığınız İş Kentin Neresinde Yapmak İstersiniz.....	114
Grafik 28: Mersin'de Hangi İş Yapmak İstersiniz.....	114
Grafik 29: Mersin Kenti Yaşam ve İşyeri Olarak Beklentinize Cevap Veriyor Mu?.....	115
Grafik 30: Mersin Kenti'nin Kentsel Gelişimini Nasıl Buluyorsunuz?.....	116

Grafik 31: Kentteki Kentsel Donatılardan Yararlanabiliyor Musunuz?.....	117
Grafik 32: Yerel Yönetimlerin Çalışmalarından Memnun Musunuz?.....	117
Grafik 33: Mersin Kenti'nin Kentleşme ve Ekonomik Yönden Geleceği Sizce Nasıl Olacak.....	118
Grafik 34: Mersin Kenti'nin Sürekli Göç Almasına Nasıl Bakıyorsunuz?.....	120

Şekil No	Şekil Adı	Sayfa No
Şekil 1:	19.yüzyıl sonu 20. yüzyıl başında Mersin kentinin fiziksel gelişim Tanzimat Fermanı Dönemi.....	64
Şekil 2:	Hermann Jansen tarafından hazırlanmış olan 1938 Mersin İmar Planı.....	65
Şekil 3:	1964 yılında yürürlüğe giren İller Bankası Planı.....	67
Şekil 4:	Ki-kare (Chi-Sqr) yöntemiyle yapılan Mahalle ölçeğinde baskın olan sektörlerin dağılımı.....	80
Şekil 5:	Yoğunlaşma katsayısı (LQ) yöntemiyle yapılan Mahalle ölçeğinde baskın olan sektörlerin dağılımı.....	81

GİRİŞ

Tarih boyunca kentler, kültür ve medeniyetin doğduğu, geliştiği tarihin akışını belirleyen önemli olayların geçtiği mekânlar olmuştur. Bu nedenle kent mekânları gelişimin ve tarihi olayların okunabildiği alanlardır.

Kent mekânları, kent tarihi süreci içerisinde, sosyo-kültürel, ekonomik, teknolojik etkenlerle ve değişen toplum yapısıyla değişime uğramıştır. Özellikle sanayi kentlerinden itibaren kentsel mekânların üretiminde uzmanlaşmaya gidilmiş ve birbirinden farklı kentsel fonksiyonlar, kent mekânında farklı yerleri seçmişlerdir. Değişen toplum yapısını ele aldığımızda ise yerinden emin olmayan, sürekli değişme eğiliminde olan bir toplumsal yapı görürüz. Bu toplumsal yapı içinde yaşadığımız mekânlar ve bu mekânların oluşturduğu çevre ile anlam ve özellik kazanır. Çünkü her toplumsal yapının ihtiyaçları, talepleri ve mekânı kullanım biçimleri farklılık gösterir. Kent mekânındaki kentsel fonksiyonların yer seçim kararlarını veren ve bu fonksiyonları kullanmak isteyen toplumsal yapı içindeki aktörler de ihtiyaç ve taleplerine göre mekânda hareketlilik kazanarak, yeni ihtiyaçlarını karşılayacak yeni mekânları tercih ederler. Kentsel fonksiyonların kent mekânındaki yer seçimleri ve insanların ihtiyaçlarına göre mekânda yer değiştirmeleri kentsel hareketlilik kavramını ortaya çıkarmıştır.

Kentsel hareketlilik, kent merkezlerinin sınırlı bir mekânda gelişme gösterdiği ve kentsel fonksiyonların bu sınırlı mekânda yer seçtiği dönemlerde kısıtlı iken; teknolojik gelişmelerle mekânsal engellerin daha rahat aşılır hale gelmesiyle, kentler çok merkezli bir yapıya kavuşmuş ve bu nedenle kentsel fonksiyonlar da geniş mekânsal alanlara yayılmıştır. Ayrıca tarih boyunca çeşitli etkenlerden (siyasal, ekonomik, kültürel ve teknolojik) dolayı değişen toplumsal yapının ihtiyaçlarında değişim ve çeşitlilik meydana gelmesi, kentsel fonksiyonların çeşitlenmesine ve geniş mekânsal alanlarda kendilerine yer

seçmelerine neden olmuştur. Özellikle 19. yüzyılda sanayileşme ve kentleşme hareketleri, kırsal alanlardan kentsel alanlara doğru kitlesel göçleri harekete geçirmiş, bu da kentlerde toplumsal yapının ve mekânsal yapının değişmesine neden olmuştur. Tüm bunlarla birlikte ekonomik yapıda meydana gelen değişim, kentsel yönetim tarzındaki ve kentsel mekânın kullanım biçimindeki değişimler, bireylerin ve kentsel fonksiyonların kent mekânındaki hareketliliğine yön vermiştir.

Günümüzde kentsel mekânlarda, özellikle iş ve konut alanlarında, sosyo-ekonomik yapıdaki değişimlerden ve teknolojik ilerlemelerden kaynaklanan bir değişim söz konusudur. Bu değişimin izleri mikro ölçekte kentsel fonksiyonların yer seçiminde, makro ölçekte kentin makro formunda belirgin hale gelmiştir. Tüm bu değişime neden olan etmen ise kentte yaşayan insanların, sosyal statülerindeki ve ekonomik gelirlerindeki çeşitliliğidir. Bu değişim süreci kentsel gelişimi ve ekonomisiyle Türkiye'nin önemli kentlerinden biri olan Mersin kentinde de yaşanmıştır.

Mersin kenti iki yüz yıla yakın geçmişi ile Anadolu'nun en genç kentlerinden biridir. Osmanlı döneminden günümüze kadar bünyesinde çeşitli kültürlerden, etnik yapılardan ve çeşitli dinlerden insanların bir arada huzurlu bir şekilde yaşadığı bir liman kentidir. Bununla birlikte Osmanlı'nın Tanzimat fermanıyla her alanda başlatılan yeniden yapılanma ve reform hareketlerinin ilk uygulandığı kentlerden biri Mersin olmuştur. Mersin küçük bir balıkçı kasabasıyken sahip olduğu balıkçı limanının Akdeniz'in en gözde limanı haline gelmesiyle, sanayi ve liman kenti haline gelmiştir. Bu özelliğinden dolayı hem Osmanlı'nın hem de Türkiye'nin ekonomisinde etkili bir rol üstlenmiştir. Kısa zamanda küçük bir yerleşim yerinden, gerek kentsel alandaki insanlar gerekse kırsal alandaki insanlar için çekici bir kent olarak kuruluşunun ilk yıllarından günümüze kadar sürekli göç almıştır. Zamanla bu göçler kentin sosyo-kültürel, ekonomik ve mekânsal

yapısını da değiştirmiştir. Kentin gelişimi de bu yapıya paralel olarak gelişme göstererek kentte birbirinden farklı sosyo-ekonomik yapıya hizmet edecek mekânlar yaratılmıştır.

İnsanlar ilk önce kentte, sosyal ve kültürel yapılarına göre, yaşama, çalışma ve toplumsal faaliyetlerde bulunacakları mekânları seçmişlerdir. Bu mekânlar arasındaki gidiş-gelişlerle kentsel hareketliliklerini başlatmışlardır. Zamanla sosyal statülerinin ve ekonomik gelirlerinin değişmesiyle ve kentin gelişmesinden de yararlanarak kent mekânında kendilerine farklı yaşama, çalışma ve toplumsal faaliyetlerde bulunacakları alanları seçmişlerdir. İnsanların ekonomik yapılarında meydana gelen değişimler hem kentsel fonksiyonların mekânsal yer seçimlerini hem de fonksiyonları kullanan toplumsal yapının değişimini sağlamıştır.

Mersin kent merkezinde, tarihi süreç içerisinde, merkezi iş alanlarının, konut alanlarının ve çeşitli sosyal donatıların belirli alanlarda yoğunlaşması, bu mekânlar arasındaki ulaşım ağlarının gelişmesiyle insanların sosyo-ekonomik yapılarındaki değişimler, kentsel mekânı ve kentsel hareketliliği okumada karşımıza çıkan önemli bulgulardır.

Hazırlanan bu çalışmada, kentlerin ortaya çıkışından günümüze kadar kentlerin gelişimini etkileyen genel etkenler, kent mekânının biçimlenmesi, kentsel hareketliliğin ekonomik ve toplumsal yapı ile etkileşiminin irdelenmesiyle açıklanmaya çalışılmaktadır. Çalışma alanı olan Mersin kent merkezinin mekânsal ve ekonomik yapısı, tarihi süreç içerisinde incelenip; kentin mekânsal biçimlenmesi, yapılmış olan planlardan yola çıkılarak ele alınmıştır. Kentteki mekânsal hareketliliğin, kent merkezindeki ticarethanelerde yapılan anketlerle çözümlenmesi ayrıca hedeflenmiştir. Yapılan bu anketlerle, kent merkezinde yaşayan insanların ve kent merkezindeki işlevlerin kentsel hareketliliğindeki değişiminin

belirlenmesi ve kentsel hareketliliği etkileyen bilgilere ve hipotezlere ulaşılması hedeflenmiştir.

Tezin Hipotezleri

Kent merkezinde yaşayan insanların, sosyo-kültürel ve ekonomik durumlarına göre, kentsel hareketliliği de değişmektedir. İnsanların sosyal statüsünde ve ekonomik durumlarındaki değişimler, onların kentsel hareketliliğindeki davranışlarını da etkilemektedir.

Yerel yönetim kararlarıyla, kent mekânındaki sosyal donatıların yer seçimleri, ticaret fonksiyonunun ve kent mekânında yaşayan insanların kentsel hareketliliğini de etkilemektedir.

Kente sürekli göçün gerçekleşmesi, kentte farklı sosyo-kültürel ve ekonomik yapıya sahip olan toplum kesimlerini oluştururken, kentsel hareketliliğin de çeşitlenmesine ve artmasına sebep olur.

Kent ekonomisinin bozulması, istihdam ve kentleşme sorunları, kent mekânındaki kentsel hareketliliği de etkilemektedir.

Mersin kent merkezindeki kentsel hareketliliği mekânsal boyutta irdeleyen bu çalışmada: kentsel hareketliliğin gelişimini etkileyen, mekânsal, toplumsal ve ekonomik etkenler genel hatlarıyla incelenerek, hipotezler doğrultusunda kent merkezinde belirlenmiş olan Çarşı, Pozcu, Hastane Caddesi ve Kuvayi Milliye Caddesi'nde kendilerine yer seçmiş olan ticarethanelerle yapılmış olan anketlerin sonuçları, kentsel hareketliliği etkileyen etmenlerle değerlendirilmiştir.

Üç bölümden oluşan bu çalışmanın giriş bölümünde konu genel hatlarıyla ele alınarak tanıtılmıştır. Birinci bölümde kent, kentleşme ve kentsel hareketlilik kavramsal olarak incelenmiştir. İkinci bölümde ise çalışmanın amacı doğrultusunda Mersin kent

merkezinin gelişimi ve gelişimi etkileyen etmenler tarihi süreç içerisinde dönemlere ayrılarak incelenmiştir. Ayrıca Mersin kentinin mekânsal biçimlenme süreci ve kentsel hareketliliği de bu bölümde ele alınmıştır. Üçüncü bölümde ise Mersin'deki kentsel hareketlilik ticaret alanlarındaki iş sahibi ve çalışanlar üzerinden incelenmiş olup, Mersin'deki esnaflar hakkında genel bir bilgi verilerek, belirlenmiş olan ticaret alanlarında (Çarşı, Pozcu, Hastane Caddesi ve Kuvayi Milliye Caddesi) yapılmış olan anketler aracılığıyla elde edilen bulgular sunulmuştur. Sonuç bölümünde ise önceki bölümlerdeki verilere ve analizlere dayanarak, Mersin kent merkezindeki hareketlilik, seçilen ticaret alanlarındaki insanların hareketliliği doğrultusunda genel olarak değerlendirilmiştir.

Çalışmayla ilgili verilere ulaşmak için geniş bir literatür taraması yapılmış olup, konuyla ilgili kullanılan kaynaklar belirtilmiştir. Ayrıca araştırma alanı içinde ticaret soruları hazırlanmış olup, bu soruların güvenilirliği ve anlaşılabilirliği yapılan küçük bir anket çalışmasıyla sınanmıştır. Daha sonra ise belirlenen ticaret alanlarında anket çalışmaları Ekim 2008 tarihinden itibaren şahsım tarafından yapılmaya başlanmıştır. Anket yapılan alanlar ticaretin yoğunlaştığı ve halk tarafından 'Çarşı' olarak bilinen Silifke ve İstiklal Caddeleri, yine halk tarafından 'Pozcu' olarak bilinen GMK Bulvarı'nın belirli bir kısmı, Hastane Caddesi ve Kuvayi Milliye Caddesi'dir¹. Alan çalışmasında anket yapımında zorluklar yaşanmış olup, özellikle bazı işyerleri çeşitli nedenlerle anket yapmak istemediklerini dile getirmişlerdir. Ayrıca çalışma alanında anket yapılması dışında Mersin'deki esnaf hakkında bilgiler almak amacıyla Mersin Esnaf ve Zanaatkârlar Odası'yla da sürekli olarak irtibatta bulunulmuştur.

¹ Ek 2'de Mersin kent merkezi haritasında anket yapılan alanlar işaretlenmiş olup, bu alanlar harita da görülebilir.

I. BÖLÜM

KENTTEN KENTLEŞMEYE, KENTLEŞMEDEN KENTSEL

HAREKETLİĞE

1.1. Kent Kavramı ve Kentlerin Ortaya Çıkışı

Kentler, kültür ve medeniyetlerin doğduğu, geliştiği ve yayıldığı yerler olurken, tarihsel gelişim sürecinde kentin kavram olarak içeriğinde de değişimler olmuştur. İlk dönemlere baktığımızda ‘uygarlık’ kavramı bu içeriğin belirlenmesinde öncü olmuştur. Uygarlık kavramı kentle bütünleşmiş olarak, tarih boyunca kentlere ilişkin bir kavram olarak gelişmiştir. Kentlerin ilk olarak ortaya çıktığı tarihten itibaren tarihsel gelişimi içinde kentin kavramsal değişimi devam etmiş olup; bu süreç içerisinde kentler site, polis, komün ve kent devletleri gibi birçok değişik adlar alırken kent kavramı ile beraberinde uygarlık kavramında da büyük bir değişim gerçekleşmiştir.

Sosyo-ekonomik gelişmelere bağlı olarak, kent kavramının içeriğinde de önemli değişimler yaşanmıştır. Eski dönemlere baktığımızda kentlerin oluşumunda bazı unsurların ön plana çıktığını görürüz. Bunları sırayla söyleyecek olursak: savunma amaçlı oluşan kentler (kale ve surdan oluşan), dini unsurların oluşturduğu kentler (piskoposluk kentleri), ortaçağda ticaret unsurunun etkisiyle oluşan kentler. Bunların yanında Sanayi Devrimi ile birlikte kent kavramının tanımlanmasında istihdam, ekonomik faaliyetler ve nüfus yoğunluğu gibi daha farklı kriterler kullanılmış ve bu dönemde işçi kentleri ve banliyöler ortaya çıkmıştır. Günümüzde ise kent kavramı küreselleşmeyle başka bir sürece girmiş olup, kentsel mekânların biçimi ve işlevlerinin değişmesi kent kavramının içeriğini bütünüyle değiştirmiştir.

1.1.1. Kent Tanımları ve Kuramsal Olarak Kent

Kent kavramının; idari, demografik, ekonomik ve sosyo- kültürel açıdan çeşitli tanımları yapılmıştır. İdari açıdan kent, belirli bir yönetsel birimin sınırları içinde kalan (Keleş, 2000:74) yerleşim yeridir. Genellikle il ve ilçe sınırları içerisindeki yerleşim merkezleri kent, bu sınırlar içindeki nüfus ise kentli nüfus olarak algılanır. Demografik açıdan kent: Belirli bir nüfus büyüklüğüne ulaşan yerleşim yeridir. Nüfusu 20.000'den fazla olan yerleşim yerlerine kent denir. Devlet Planlama Teşkilatı'nın hazırladığı kalkınma planlarında bu sayı 10.000 olarak kabul edilmiştir. Ekonomik açıdan kent, mal ve hizmetlerin, üretim, dağıtım ve tüketim sürecinde toplumun sürekli olarak değişen gereksinimlerini karşılamak için ortaya çıkan bir ekonomik mekanizmadır (Keleş, 2000:75). Sosyo-kültürel açıdan kent ise, sosyal hayatın mesleklere, iş bölümüne, uzmanlaşmaya ve farklı kültür guruplarına göre organize edildiği yerleşim yeridir.

Kent kavramı çeşitli düşüncelerle açıklanmaya çalışılmış olup, kesin bir tanım ortaya konulmamıştır. Önemli toplumbilimciler de kenti çeşitli kuramlarla açıklamaya çalışmışlardır. Karl Marx, kenti; üretim araçlarının, anamalin, gereksinmelerin toplanmış olduğu, yüksek zevklerin temsil edildiği (Marx, aktaran Keleş 2000:91), iş bölümü ile özel mülkiyetin karakterize ettiği bütün toplumlarda bulunan, özerk bir genel yapı olarak ele almakta; onu türlü üretim biçimlerinin mülkiyet ilişkilerine göre biçim değiştiren heterojen bir kurum olarak görmektedir (Marx, aktaran Holton 1999:34). Marx kentin, yalnız üretim güçlerinin değil, erkin toplandığı ve toprak iyeliğinden kopuk bir kapitalizme dayanan bir yerleşim yeri olduğunu, çıkar ve çelişki kümelerinde kendine özgü bir bilinç yaratarak 'sınıf' yapısının doğmasına yol açtığını belirtmektedir (Keleş, 2000:92).

Emile Durkheim kenti, yaygın iş bölümüne ve bu yolla çağdaş toplumsal yapı biçimlerine geçişin çekirdeği olarak görmektedir (Durkheim, aktaran Holton 1999:38). Bu

bakış açısıyla baktığımızda kent, birbirleriyle karşılıklı etkileşim içinde bulunan iş bölümünün ve uzmanlaşmanın olduğu yerleşim merkezidir.

Max Weber ise kent kuramında, ekonomik ve siyasi örgütlenme üzerinde durmaktadır. Kent siyasal bir birim olup aynı zamanda üretim ve değişim koşullarının belirlendiği bir yerdir. (Weber, aktaran Keleş 2000:93). Weber (Weber, aktaran Aslanoğlu 1998:58), bir yerleşim biçiminin kentsel topluluk olabilmesi için:

- a-Savunma amaçlı kalesi,
- b- Pazarı,
- c- Mahkemesi ya da görelî otonom yasaları,
- d- Kısmî bir ekonomisi ve özerkliği olması gerektiğini belirtir.

Weber, kenti ekonomik açıdan tanımladığında, kentin tarımdan çok ticarete dayandığını öne sürmektedir (Keleş, 2000:93). Siyasal değişken ise, kentlerin görelî özerkliği olarak Weber'in kent planında öne çıkmaktadır (Aslanoğlu, 1998:58).

Louis Wirth'e (2002:77-105) göre kent, yoğun nüfusun, heterojen bir toplumsal yapının ve iş bölümünün olduğu; nüfusun gruplaştığı ve insanların birbirleriyle ilişkilerinde yabancılaştığı bir mekan olarak tanımlanmaktadır.

Kenti kapital birikim süreçleri çerçevesinde ele alan kuramcılardan biri olan Manuel Castells, kenti tanımlarken "kolektif tüketim" kavramına başvurmuştur (Castells, 1997:210-213). Castells'e göre kentsel sistemin temel işlevi, tüketim sürecidir. Tüketim, kent tanımlarında anahtar faktör olarak değerlendirilmektedir. Tüketim, emeğin yeniden üretimi için gereklidir. Kentler ise emeğin yeniden üretimi için gerekli olan kolektif tüketimin elde edildiği mekânlardır. Dolayısıyla Castells'in analizlerinde, kolektif tüketim ile denklik içinde tanımlanan bir kentsel mekan yer almakta ve kent, bir yandan bir yaşam

çevresi, bir yandan da sürekli akış içinde bulunan bir toplumsal pratik olarak görülmektedir (Aslanoğlu, 1998:63).

Kenti kuramsal olarak açıklamaya çalışan düşünürler, tam anlamıyla bir kent tanımı yapmakta eksik kalmışlardır. Kent tanımı, ilk kez bir coğrafyacı tarafından ortaya atılan merkezi yerler kuramı ile sağlanmıştır. 1933 yılında coğrafyacı Christaller, merkezî yerler kuramı ile kenti şöyle açıklamıştır. Kentler, merkezileşmiş yerleşim birimleri kademelerince oluşan bir sistemin en tepesinde bulunmakta ve başka yerlerde bulunmayan özel işlevler (genellikle ekonomik işlevler) kentlerde yerine getirilmektedir (Holton, 1999:40).

Kentbilim terimleri sözlüğünde ise kent, “sürekli toplumsal gelişme içinde bulunan ve toplumun, yerleşme, barınma, gidişgeliş, çalışma, dinlenme, eğlenme gibi gereksinimlerinin karşılandığı, pek az kimsenin tarımsal uğraşlarda bulunduğu, köylere bakarak nüfus yönünden daha yoğun olan ve küçük komşuluk birimlerinden oluşan yerleşme birimidir” (Keleş, 1998:75).

1.1.2. Kentlerin Ortaya Çıkışı ve Tarihsel Dönemde Kentleri Belirleyen

UNSURLAR

Kentlerin nasıl ortaya çıktığı, kentlerin kökeni, büyümesi, yayılıp gelişmesi ve nasıl yok oldukları araştırmacılar tarafından, tarihsel dönemlerle birlikte, tanımlanıp açıklanmaya çalışılmıştır. Fakat bazı nedenlerden dolayı kentlerin ortaya çıkışını ve gelişimini kesin olarak ortaya koymak güçtür. Kentlerin ortaya çıkışını araştırmada, karşımıza çıkan güçlükler baktığımızda; bunlardan en önemlisi, antik kentler üzerine bulguların çoğunun arkeolojik kazılardan elde edilmesi ve bunların büyük bir bölümünün de eksik olmasıdır. Bunun da ötesinde, bütün tarihsel dönemlerdeki, bütün ülkelerdeki kentler eşit bir biçimde incelenmiş değildir. Örneğin Doğu'nun kentleri üzerine bilinenler,

Batı Uygarlığı'nın antik kentlerine göre daha azdır. Ayrıca eski çağlarda kent öncesi ve kentsel döneme ilişkin yazılı belge bulunmaması, bu dönemlerin kentsel yaşamına ilişkin bilgilerin büyük bir bölümünün, zorunlu olarak, çıkarsama yoluyla ortaya konulmasını gerektirmiştir. Bu yüzden antik kentlerin daha sonraki dönemlerin kentleriyle karşılaştırılması, gerçeği yalnızca kaba bir biçimde yansıtacak, bunların tam ve doğru bir biçimde betimlenmeleri ise olanaklı olmayacaktır (Hatt ve Reis, 2002:28).

Kentlerin ortaya çıkışı konusunda farklı görüşler olup, günümüzde egemen görüş, kent uygarlığının birkaç bin yıl önceden Akdeniz-Ortadoğu havzasında maden bilgisinin gelişmesi ve bazı coğrafi, ekonomik ve kültürel şartların bir araya gelmesi ile doğduğu ve kent yönetimlerinin ilk örneklerinin bu bölgede görüldüğü şeklindedir (Pustu, 2002:131). Kentlerin ortaya çıkışında asıl neden, insanın doğasında bulunan bir arada yaşama eğilimi, hayatta kalabilmek için çeşitli kuvvetlere karşı kendini koruyabilmek ve yaşamı için gerekli olan maddeleri sağlayabilmek için yerleşik düzene geçme eğilimi insanda yapay bir yerleşim yeri oluşturma isteğini ortaya çıkarmıştır.

Gordon Childe; suyun bol miktarda sağlandığı ve toprağın mil birikintileriyle düzenli olarak yenilediği Nil, Dicle, Fırat ve İndus gibi büyük alüvyon vadilerinin coğrafi özelliklerine değindikten sonra bazı yaşamsal maddeleri sağlamak zorunda olan Mısır, Sümer ve İndus havzası sakinlerinin ister istemez belli bir toplumsal örgütlenme düzeyine yöneldiğini, bunun sonucu olarak da kentlerin ortaya çıktığını belirtmiştir (Childe, aktaran Hout ve Thalmann 2000:38). Bataklık alanların kurutulmasıyla, sulama ile tarımsal üretime geçiş sağlanmıştı. Tarımsal üretimin fazlası, çok sayıda tacirin ve zanaatkârın varlıklarını sürdürebilmelerine olanak verdi. Çok geçmeden güvenlik için askerlere de gereksinim duyulması, toplumsal uyumu ve merkeziyetçi yönetimi teşvik etti. Böylece Mısır, Mezopotamya ve İndus vadilerinde artık basit toplumsal dokuların ötesinde, çok çeşitli

uğraşları bir araya getiren ve sınıflara bölünmüş kentlerle karşılaşılmaktaydı (Hout ve Thalmann, 2000:38).

Paul Hatt ve Albert Reis de (2002:28) eski çağlarda kentlerin var olabilmesi için gerekli ön koşulun, en az yiyecek gereksinimi dolayısıyla, bir hinterlanda bağımlı topluluğun oluşması ve bununla birlikte buluşların ve teknolojinin gerekte olduğunu savunmaktadırlar.

Kentlerin ortaya çıkışını tarihsel dönemler irtibarıyla incelediğimizde, eski çağ kentlerinin oluşumundan sonra, kentlerin; Roma kentleriyle başlayarak farklı bir oluşum boyutuna girdiği görülmektedir. Roma kentleriyle kent; yönetsel, hukuki ve askeri bir boyut kazanmıştır. Benevolo, Roma İmparatorluğu'nun, bir anlamda, kentin hukuki genişlemesi sonucu ortaya çıktığını savunmaktadır: Roma İmparatorluğunu oluşturan kentlerin, eyalet yönetimi ile bir araya getirildiği ancak iç işlerinde tümüyle özerk bir yapıya sahip olarak, konfederasyon işlevini gördüğünü belirtmektedir (Benevolo, aktaran Pustu 2002:134). Roma kentlerinin kendine has özellikleri vardı ve savunma amaçlı kurulan kentlerdi. Romalılar bir kent kurarken ilk işleri onu bir dikdörtgen biçimde sınırlamak ve çevresini surlarla çevirmektir. Kent bu alan içinde sıkı bir düzene göre gelişmekteydi. Hamamları, arenaları, agorası, garnizonu ve kemerleri ile bütün kentler birbirlerine benzemektedir. Bunun yanı sıra bir meclise sahip olmak, kent statüsünün ana koşulu olarak görülüyordu. Ancak Roma devrinde halk kuruluşları zayıftı. Meclisi oluşturan üyeler, toprak sahiplerinin oyları ile belirlenmekte olup, meclis üyeliği miras yolu ile devrediliyordu.

Dördüncü yüzyılda, kent meclislerinin gücü ve önemi azalıp kentleri temsil etme yeteneğini kaybetmesiyle bu işlevi piskoposlar üstlenmeye başlamışlardı. Bu dönemde, Hıristiyanlık dininin simgeleri ve yapıları, kent organizasyonunu belirlemiştir.

Beşinci yüzyılda kiliseler, kentlerin en önemli yapıları haline gelmiş, piskoposlar kentlerin hem dinsel hem de siyasi başı olarak kabul edilmiş ve kentler Hıristiyan ahlak kurallarına göre yönetilmiştir (Pirenne, 1994:57).

Ortaçağ kentlerine baktığımızda kentin gelişmesinde ve komünlerin ortaya çıkmasında, ticaretin canlanmasının ön plana çıktığı görülmektedir. Pirenne (1994:49-51) de ortaçağ kentlerinin büyümesinde ve gelişmesinde en önemli etkenin ticaret olduğunu savunmaktadır. Ticaretin gelişmesi; göç olgusunun gerçekleşmesine, göçle beraber kentsel nüfusun ve kentleşme hızının artmasına neden olup, sitelerin ortadan kalkıp yerine komünlerin ortaya çıkmasındaki en belirgin özellik olduğunu belirtmektedir. Ticaretin gelişmesiyle yol ağlarının kesiştiği, nehirlerin bulunduğu ve diğer elverişli yerlerde yeni kentler oluşmaya ve bu gibi yerlerde var olan kentler de büyümeye başlamıştır.

16. yüzyıla gelindiğinde ise komünlerin ortadan kalkmasının ardından modern devletlerin kurulmaya başlandığı görülür. Modern devletlerin kurulması sürecinde, kentlerde de ortaçağ komün yönetiminden sanayi kentine doğru bir dönüşüm süreci yaşanmaktaydı. Sanayi kenti daha önceki kentlerden farklı olarak sanayi ve ticaret merkezi olup, idari ve dini işlevini yitirmiştir (Aslanoğlu, 1998:41).

Sanayi kentlerinde, hem toplumsal yaşamın örgütlenmesinde, hem de toprağın kullanımında yüksek derecede bir uzmanlaşma ve işbölümü gözlenmektedir (Keleş, 2000:97). Sanayi kentlerinde kentin mekân deseninde farklılıklar oluşmaya başlamış olup, konut alanları ile çalışma alanları birbirinden belirli çizgilerle ayrılmıştır. Ulaşım teknolojilerinin gelişmesiyle ve otomobil sahipliliğinin artmasıyla, üst ve orta gelir grubundan olanlar, merkezdeki konut alanlarını alt tabakaya bırakarak kent çevresine yerleşmiş ve sanayi de kentin dışında yer almıştır.

Günümüzde ise küreselleşme kavramıyla kent kavramında ve kenti belirleyen unsurlarda büyük bir dönüşüm yaşanmaktadır. Küreselleşme kavramındaki kentler dünyada sermaye, mal ve bilgi akışına yön veren; adlarının devletlerden daha çok anılmaya başlandığı ve “Dünya Kenti” adıyla anılan konuma gelmiştir. Küreselleşmeyle birlikte ortaya çıkan kent kavramında, kent mekânları tanımlanırken artık kır-kent ilişkisini karşılaştıran bir tanımlama yerine, kentler arasındaki hiyerarşi ortaya konmuştur. Bu hiyerarşinin en üstündeki kentlerle diğer kentler arasında kıyaslama yapılarak ifade edilmek istenen kent kavramı, açıklanmaya çalışılmıştır. Bu da kentler arasında rekabeti doğurmuştur. Kentler hiyerarşinin en üstünde olabilmek ve sermayeyi kendilerine çekebilmek için rekabete girişmişlerdir. Bu rekabeti gerçekleştirebilmek için de; ulaşım-iletişim alanında, teknolojik altyapısını tamamlayan kentler ön plana çıkmış ve tamamlayamayan sanayi kentleri de önemlerini yitirmişlerdir. Böylelikle bu rekabet içinde bulunan kentler arasında da en geniş kitleye hitap eden kent, kentsel hiyerarşi sisteminin tepesine oturarak gücün üretildiği ve dünya kararlarının alındığı üst düzey yönetim ve kontrol konumuna sahip olmuştur.

Tarihi süreç içerisinde kent kavramını belirleyen unsurlarda önemli değişiklikler olup, bu değişiklikler kent mekânının şekillenmesinde ve işlevlerinin belirlenmesinde de etkili olmuştur.

1.2. Kentleşme Olgusu

Sanayileşme ve modernleşme sürecinin sonucu olarak ortaya çıkan kentleşme, toplumsal değişme sürecinin bir boyutudur. Toplumsal değişme süreci içinde hem bağımlı hem de bağımsız değişken olan kentleşme, neden ve sonuçları bakımından oldukça karmaşık bir özellik göstermektedir.

Kentleşme dar anlamda, kent sayısının ve kentlerde yaşayan nüfusun artmasını anlatır. Kentleşmenin dar anlamdaki tanımı, demografik nitelik taşır. Oysa kentleşme yalnız bir nüfus hareketi olarak algılanmamalıdır (Keleş, 2000:19). Kentleşme kavramı demografik niteliğinin yanı sıra, ekonomik, siyasal ve teknolojik boyutlar içeren bir olgu olması nedeniyle bağımlı bir değişken; toplumun kültürel ve sosyal yapısını, bireysel tutum ve davranışlarını etkileyen bir süreç niteliği taşıması nedeniyle de bağımsız bir değişkendir. Kentleşmenin bağımlı ve bağımsız değişkenler olarak algılanması ve değerlendirilmesi, kentleşmenin sadece, kırsal alanlardan kente yönelik bir nüfus hareketi olmadığını açıkça ortaya koymaktadır.

Kentleşme olgusunu, mevcut kent sayılarındaki artış ekseninde değerlendirirsek, kentleşmeyi çeşitli sebeplerden ötürü, kırsal kesimlerden kentlere yönelen göç sonucu bir yandan mevcut kentlerin nüfus ve alan yönünden büyümesi, diğer yandan da köy, kasaba vb. gibi yerleşme birimlerinin giderek büyümesi sonucunda kente dönüşüp mevcut kent sayısının artması şeklinde tanımlayabiliriz (TOBB, 1996:55).

Kentleşme olgusunu, işbölümünün ayırt edildiği, uzmanlaşmanın ve teknolojik gelişmelerin kullanıldığı bir süreç olarak ifade etmek istersek; üretimin, ticaretin ve hizmetlerin hızlı bir şekilde büyümesini sağlayan sanayileşmenin etkisi ile doğum oranlarının fazla olması ve bu fazlalığın kent dışı yerleşme yerlerinde iskân edilmemeleri nedeniyle nüfusun kentlerde birikmesine ve kent sayısının artmasına neden olan aynı zamanda buralarda yaşayanların özel hayatlarını, ekonomik, sosyal ve siyasal yönden değiştiren bir süreç olarak tanımlayabiliriz. Başka bir tanımlamada ise kentleşme; siyasal ve teknolojik gelişmelerin sonucu olarak ortaya çıkan, belli bir noktadan sonra toplumun ekonomik, sosyal ve siyasal yapısında, insan tutum ve davranışlarında değişmelere yol açabilen iki yönlü bir olgu olarak ele alınmaktadır (Görmez, 1997:2).

1.2.1. Kentleşmenin Nedenleri

Kentleşme hareketleri, ekonomik, teknolojik, siyasal-hukuksal ve sosyo-psikolojik etmenlerin etkisi altında oluşur. Bu kentleşme etmenlerini birbirinden kesinlikle ayırma olanağı yoktur. Her biri bir diğerinden etkilenen, birbirleri içinde olan etmenlerdir (Keleş, 2000:22).

- **Ekonomik Nedenler**

Ekonomik nedenlerden biri, köylü nüfusu köyünden iten, tarım kesiminin içinde bulunduğu koşullardan kaynaklanmaktadır. Bunlara “itici etmenler” ya da “olumsuz göç nedenleri” adı da verilebilir. Tarımda çağdaş üretim araçlarının kullanılması, makinenin tarıma girmesi, tarımsal üretim sürecinin her aşamasında ilkel yöntemlerin terk edilmesi; buna karşılık, üretimi etkileyen yeni girdilerin artan oranda kullanılması, tarımda çalışmasına gereksinme duyulan insan gücü miktarını azaltmaktadır. Kısacası, kapitalistleşmiş tarım işletmeleri, tarımdaki işgücünün azalmasını özendirici etkiye bulunmaktadır. Ekonomik nedenlerden bir diğeri ise, köyde umduğunu bulamayan nüfusu, kent merkezlerine çeken nedenlerdir. Bunlara “çekici nedenler” ya da “olumlu göç nedenleri” de denir (Keleş, 2000:23-24). Bu çekici nedenlerin en önemlisi, kentlerdeki iş olanaklarının kırsal alanlardan fazla olmasıdır.

Goodall (aktaran Keleş 2000:24), kentleşmenin ekonomik üstünlüklerini beş noktada toplamaktadır. Bunlardan birincisi uzmanlaşmadır. Uzmanlaşma, üretimi kolaylaştırarak, üretim sürecinin bölünmesini sağlamakta ve çok sayıda uzmana ihtiyaç yaratmaktadır. İkincisi dışsallıklardır. Bunlar, birbirinin tamamlayıcısı olan, birbirinin ürettiği mal ve hizmetlere ihtiyaç duyan üretim birimlerinin, aynı yerleşme yerinde olmaları halinde sağladıkları ekonomik yarardır. Üçüncüsü kentleşme biriktirmeleridir. Bunlar ucuz ve kullanışlı ulaşım sistemi, yedek hammadde stokları yapma imkânı, işyeri

yapmak için elverişli arsa, arazi ve yardımcı hizmetleri kapsar. Dördüncüsü, ekonomik üretim araçlarının kentlerde ucuz ve kolay bulunmasıdır. Çünkü kentler, insan gücünün kolay bulunduğu yerlerdir. Son olarak da daha çok hizmetlerden yararlanabilmeyi sayabiliriz. Kentte yaşayan insanlar kentin gelişme olanaklarına bağlı olarak köye göre birçok hizmetlerden yararlanmaktadırlar.

- **Teknolojik Nedenler**

Kentleşmeyi etkileyen teknolojik nedenlere baktığımızda, bu konuda yapılan çalışmalarda, genellikle sanayi devriminin getirdiği değişiklikler ve tarımda modernleşme konularının ele alındığı görülmektedir. Gelişen yeni tekniklerin sanayide kullanılması, üretimin artmasına ve artan üretim, kentleşmeye neden olmaktadır. Gelişen yeni tekniklerin tarımda kullanılması ise tarımda ihtiyaç duyulan insan gücünü azaltmış böylelikle işsiz kesimi ortaya çıkarmıştır. Kırsal alanda işsiz kalan kesim, kendisine yeni iş imkânları bulmak için kente göç ederek kentleşmeyi hızlandırmıştır. Ayrıca tarım tekniğindeki gelişmelerin üretimde kullanılması, boş zamanı arttırmış, aynı zamanda da tarım işçilerinin bu kesimden diğerine geçmesine neden olmuştur.

Teknolojik nedenlerden biri de ulaşım olanaklarının gelişmesidir. Ulaşım olanaklarındaki gelişmeler kentleşmeyi iki yönde etkilemiştir. Her şeyden önce yetersiz ulaşım nedeniyle yalnızca çevresi için üretim yapan küçük sanayi kuruluşları ile yerel ticaret alanları ulaşımındaki ilerlemeler nedeniyle büyük üretim merkezleri haline gelmiştir. İkinci olarak ulaşım nedeniyle insanların hareket edebilme olanakları artmıştır. İnsanların ulaşımını kolaylaştıran araçlardan faydalanarak kendilerine daha iyi yaşama olanakları sağlayacağı yerlerde toplanmaya başladıkları ve buraların genellikle zamanın sanayi bölgeleri oldukları görülmektedir (İsbir, 1982:30).

- **Sosyo- Psikolojik Nedenler**

Sosyo-psikolojik etmenler, köy ve kent yaşam biçimleri, ölçünleri arasındaki ayırımlardan kaynaklanır. Bunlara genellikle, kentlerin çekici özellikleri gözü ile bakılır. Gerçekten, kentlerin sahip olduğu birçok toplumsal ve kültürel olanaklar ve hizmetler çekicidir. Kentlerin özgür havası, daha geniş bir kümenin üyesi olma duygusu, kentli olmanın gururunu paylaşma bu etmenlerin başlıcalarıdır. Kimi yerlerde ise, köyden kente göç etmeye, belirli bir toplumsal aşağılık duygusunu ortadan kaldıran bir “yükseliş” gözü ile bakılır (Keleş, 2000:27).

- **Siyasal Nedenler**

Çeşitli düzeylerde verilen siyasal kararlar, yönetim yapısının özellikleri, hukuk kurumlarından bazıları ve uluslararası ilişkiler, kentleşmeyi özendirici nitelik taşıyabilir. Savaşlar ve siyasal anlaşmazlıklar da, kentleşmeye etki yaparlar. İkinci Dünya Savaşı içinde İngiltere’de 5-6 milyon kişilik bir nüfus, savaş ekonomisinin isteklerini karşılamak üzere, köylerden büyük kentlere göç etmiştir. Gezme, yerleşme ve ticaret özgürlüklerini kısıtlayan yasaların kaldırılması da kentleşme üzerinde etki yapmaktadır. Ayrıca, kimi kentlere, siyasal kararlarla başkent statüsü verilmesi de, yalnız o kenti değil, bulunduğu tüm bölgenin kentleşmesini de hızlandırır (Keleş, 2000:27). Ayrıca ülkenin toprak mülkiyetini düzenleyen kanunlar da kentleşmeyi etkileyebilir. Toprak mülkiyetinin veraset yoluyla intikal etme çeşidi ve toprağın büyüklüğü veya küçüklüğü de kentleşmeyi etkileyebilir (İsbir, 1991:29).

1.2.2. Kentleşmenin Ortaya Çıkardığı Sorunlar

Kentleşme, gelişmiş ülkelerde sorun yarattığı gibi en çok gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerde sorun yaratmaktadır. Kentleşmenin ortaya çıkardığı sorunların asıl nedeni, doğal nüfus artışı dışında kırsal alanlardan ve az gelişmiş bölgelerden gerçekleşen

göç hareketidir. Göç hareketini ayrı bir başlık altında inceleyeceğimizden dolayı, kentleşmenin bütün sorunlarını iki başlık altında inceleyebiliriz.

1. Ekonomik sorunlar

2. Sosyal sorunlar

1.2.2.1. Ekonomik Sorunlar:

Kentleşmenin ortaya çıkardığı ekonomik sorunlar işsizlik, sektörler arası dengesizlik, bölgeler arası dengesizlik ve altyapı sorunudur.

İşsizlik sorununun başlıca nedeni kentleşme hızının sanayileşme hızından yüksek olmasıdır. Kırsal alanda çeşitli sebeplerden ötürü işsiz kalan kesim ekonomik yatırımların çok olduğu kentlere göç etmektedir. Bunun nedeni, kentlerdeki sanayi sektörünün sürekli büyüdüğü ve geliştiği, bununla birlikte sürekli bir işgücüne ihtiyaç duyduğu düşüncesidir. Bu düşünceyle kırdan kente göç kaçınılmaz olmuştur. Başta sanayi sektörü, bu beklentiyle gelen göçmenlerin isteklerine cevap vermiş olup, sonraki yıllarda ise istihdam kapasitesini sağlayamamıştır. Teknolojik gelişmeyle beraber üretim biçimindeki değişim, insan işgücü yerine teknolojik aletlerin kullanılmasını getirmiş ve bunları kullanabilecek uzmanlaşmış beyin gücüne ihtiyaç duyulmuştur. Bir yandan da piyasa mekanizması içinde dışa bağımlı, ithal teknolojiyle kalkınmaya çalışan az gelişmiş ülkeler kentleşmeyle beraber kırdaki işsizliği kente taşımış, kent işsizliğinin artmasına neden olmuş, böylece işsiz kesim “marjinal sektör” dediğimiz bir istihdam türünü oluşturmuştur. Kentleşmenin sanayiye bağlı olarak gelişmemesi, kentlerde açık ve gizli işsizliklerin oluşmasına yol açmış ve kentleşme kırdaki işsizliğin kentlere taşınmasına yardım eden bir süreç olmaktan çıkarılamamıştır.

Ekonomik sorunlardan bir diğeri olan sektörler arası dengesizlikler, tarım ve tarım dışı sektörler arasındaki dengesizlikler ve tarım dışı sektörler içi dengesizlikler olmak üzere incelenebilir.

Tarım ve tarım dışı sektörler arası dengesizlik, az gelişmiş ülkelerde, sanayinin kentleşme sürecine girememesi ve bunun sonucu olarak işgücünün büyük bir kısmının hala tarım sektöründe bulunmasıdır (Es ve Ateş, 2008:219). Tarım dışı sektörler içi dengesizliklerde ise az gelişmiş ülkelerde kentleşmenin, sanayi temeline oturtulmadığı için sektörler arası dengesizlikler problemi ortaya çıkmıştır. Bu dengesizlikleri, kentte istihdamda sanayi dışı sektörlerin ağırlık kazanmaları ve bilhassa enformel sektörün büyük bir istihdam sektörü haline gelmesi şeklinde yorumlanabilir.

Enformel sektör, üretken olmayan bütün serbest iş halkalarını kapsamaktadır. Enformel sektörle ilgili en tutarlı bilgileri, gecekondularından almaktayız. Gecekondularında yaşayanların yaklaşık % 25'i uzun bir süre marjinal sektörde bulunmaktadır. Dolayısıyla göçle gelen insanlar kentin istihdam alanlarının dışında, biraz da kendilerinin oluşturduğu bu enformel istihdam alanlarına kaymakta ve kentin klasik ekonomik değerlerinin dışında ekonomik değerler oluşturmaktadır (Es ve Ateş, 2008:220).

Ekonomik sorunların bir diğeri ise bölgeler arası dengesizliktir. Bölgeler arası dengesizliğin oluşmasının nedeni ise kentleşmenin bir yöne doğru gerçekleşmesidir. Alınan siyasi ve ekonomik kararlarla, yatırımların sadece bir bölgede gerçekleşmesi dengesizliği ortaya çıkarır. Genellikle her yönden gelişmiş kentlere yatırımların daha fazla yapılması bu kentleri geliştirdiği gibi çevresinde bulunan yerleşim yerlerinin de gelişmesini sağlar. Eğer gelişmiş kentlerin büyük çoğunluğu, aynı coğrafi bölgelerde toplanırsa diğer bölgelerle arasında fark oluşur.

Gelişmiş bölgeler genellikle kapitalist üretim biçimi aşamasına ulaşmış, sanayileşmiş, kentleşme derecesi yüksek, başka bölgelerden ve ülkeden daha hızlı kalkınan zengin bölgelerdir. Az gelişmiş bölgeler ise, genellikle feodal üretim ilişkilerine dayanan, boğaz tokluğuna çalışma koşullarının egemen olduğu, sanayileşmemiş, köysel ve tarımsal karakter taşıyan, az kentleşmiş yoksul bölgelerdir (Keleş, 1972:47).

Gelişmiş bölgenin sahip olduğu yüksek gelişme hızının, ülkenin kalkınmasına yardımcı olduğu düşüncesiyle, kaynakların geri kalmış bölgelere yatırılıp israf edilmesi yerine, gelişmiş bölgelerde yoğun bir biçimde yatırılması (Keleş, 1972:49) düşünülmüştür. Bunun sonucu gelişmiş bölgeler az gelişmiş bölgelerin doğal kaynaklarını kullandıkları gibi bu bölgelerdeki verimli insan gücünü ve sermayeyi de kendilerine doğru çekip kullanmaktadırlar. Böylelikle de büyük olan bölgesel farklılıklar daha da büyümektedir. Gelişmiş kentleri olmayan bölgeler, sermayeyi ve insan gücünü kendilerine çekemedikleri ve sürekli dışarıya göç verdikleri için geri kalmışlığa mahkûm edilmişlerdir.

Ekonomik sorunların bir diğeri ise altyapı sorunudur. Az gelişmiş ülkelerde kentleşme kısa zamanda gerçekleştiği için kent; kentsel işlevlerinden soyutlanmış, aşırı nüfus yığılmalarının ortaya çıktığı bir mekân haline gelmiştir. Bu durumda kentin temel gereksinimi olan altyapı hizmetleri yeteri kadar yerine getirilememektedir. Altyapı hizmetlerinin gerektiği gibi yerine getirilememesinin nedeni, ekonomik yetersizlikle birlikte altyapı hizmetlerini sunan her birimin farklı olması, birimler arasında iletişim ve koordinasyon eksikliğinden kaynaklanmaktadır. Birimler arasındaki koordinasyon eksikliği, bütçeye zarar verdiği gibi, sokakların her hizmet için kazılıp tekrar yapılması insanların günlük yaşamlarını da zorlaştırmaktadır.

1.2.2.2. Sosyal Sorunlar

Kentleşmenin ortaya çıkardığı sosyal sorunlara baktığımızda bunların başında fiziki plansızlık ve konut sorunu gelmektedir. Sanayileşmenin sorun olduğu az gelişmiş ülkelerde, kent bloklarına dönüşen kentleşme şekli çevre tahribi, fiziki plansızlık ve yerleşme düzensizliğine neden olmaktadır. Az gelişmiş ülkeler kentleşme sürecini kısa bir zaman diliminde gerçekleştirirler; bu durum Türkiye için de geçerli olup, kentleşmenin kalkınma planları, çevre düzeni planları (1/25.000) ve nazım planları (1/5000) gereğince yapılmaması, sanayinin belirli bir yerleşme politikasından mahrum olması, imar ve inşaat işlerinde kontrol mekanizmalarının işlememesi kentlerde çevre düzensizliğine ve bozulmaya neden olmaktadır.

Ayrıca kentleşmenin plansız bir şekilde gerçekleşmesi, her geçen yıl ülke nüfusunun kente akması ve kent planlaması ile kent topraklarında ayrılmış olan konut alanlarının bu nüfusu barındırma ihtiyacını karşılayamamasından dolayı ortaya konut sorununu çıkarmıştır. Kentlerdeki konut açığı giderek büyümekte ve insanlar barınma ihtiyaçlarını gidermek için kent merkezlerinin çevrelerinde planlı yapılaşmaya uymayan gecekondular diye adlandırılan yapıların bulunduğu mahalleleri oluşturmuşlardır. Hiçbir altyapı imkânına sağlıklı olarak sahip olamayan bu yerleşim alanlarının büyümesi, barınma koşullarını da gün geçtikçe kötüleştirmektedir.

Konut ihtiyacının normal üretimle karşılanmasının olanaksızlığı, dar gelirli geniş kitleleri konut üretimini kendilerinin yapması yoluna itmiş ve böylelikle de konut açığının büyük bir kısmı gecekondular diye adlandırılan, yasal olmayan yapılarla kapatılmıştır (Keleş, 1972:81).

Konut yapımındaki yetersizliğin nedenlerinden bir diğeri de arsa fiyatlarıdır. Arsa fiyatlarının aşırı derecede ve sürekli bir yükselme içinde oluşu, gittikçe büyüyen

kitleleri bir yandan konut ihtiyacı içinde bırakmakta, diğer yandan da konut talebinin yapısını etkilemektedir (Keleş, 1972:82). Arsa spekülasyonları ile arsa fiyatlarının değerinin üzerindeki artışı, konut pazarında yalnızca varlıklı insanların alıcı durumuna gelmesine neden olup, konut yapacak ucuz arsa bulamayan insanların da, ya kamu arazisine ya da özel şahısların arazisine konutlarını yapmalarına neden olmuştur.

Kentleşmenin ortaya çıkardığı sosyal sorunlardan ikincisi farklı kültürel yapıların oluşması ve kentte uyum sürecidir. Kentleşmeyle beraber nüfus kaybeden alanlar sadece nüfusunun kentlere göndermekle kalmayıp kültürel ve toplumsal birikimlerini de göndermektedirler. Kentlerin kendine has kültürel yapısı, yaşam tarzı ve mevcut kuralları vardır. Göçle gelen insanlar; kentlerin yaşam tarzı, kültür yapısı ve kentlerdeki sayısız kurallar karşısında şaşkına dönmüşlerdir. Kırsal alanda mevcut olan kültürlerin ve değerlerin kent değerleriyle çatışması, kente uyum sürecini uzatmıştır. Göçmenler kentte uyum sürecinde, kentin yaşam tarzına ve kültürel yapısına alışmaya çalışırken, kendileri de kente kendi kültürel ve toplumsal birikimlerini aktarmışlardır.

Kente gelen göçmenlerin kentin kültürel yapısı ve kuralları dışında karşılaştığı en temel güçlük işsizlik ve geçim sıkıntısıdır. Ekonomik sıkıntılara ve kültürel çatışmalara rağmen kentte yaşamak uğruna göçmenler, kendi yaşam alanlarını oluşturmuşlardır. Bu yaşam alanlarında kendi kültürel birikimlerini devam ettirmişler ve yoksullukla mücadele etmeye çalışmışlardır. Böylelikle de kente farklı kültürlerin² oluşmasına ve kentin kendine has kültürel yapısının değişmesine neden olmuşlardır.

² Bazı araştırmacılar kente göç eden göçmenlerin kentte yaşamak uğruna yoksulluğu benimseyip bunu hayatlarının bir parçası olarak algıladıklarını ve bu yaşam tarzını dünya görüşü olarak kabul ettiklerini vurgulamaktadırlar. Bu görüşü savunan araştırmacıların başında gelen Oscar Lewis buna yoksulluk kültürü demektedir. Yoksulluk kültürünü ortaya çıkaran Oscar Lewis'dir. Lewis'in yoksulluk kültüründen kastı Latin Amerika ve Birleşik Devletlerde "getto" ve "slum"larda yaşayan insanların geleceklerine ait bir beklentilerinin ve emellerinin olmayışı, gününü günlük yaşayan bir hayat tarzının ürünü olarak belirtmektedir. Bunun yoksulluktan tamamen farklı olduğunu vurgulamaktadır (Lewis, aktaran Türkdoğan 2002:33-34).

Kentleşmenin ortaya çıkardığı sosyal sorunlardan üçüncüsü sosyal farklılaşma ve ayrışmadır. Kentleşme, kenti farklılaştıran ve ayrıştıran bir dinamiktir. Hızlı kentleşme ve teknolojik gelişmelerle birlikte birbirlerinden uzakta olan kentsel ve kırsal kültürler arasındaki fiziksel mesafe azalmış, ortak mekânları paylaşmaya başlayan kentsel ve kırsal kültürler gündelik yaşamın çeşitli tüketim alanlarında birbirini kesmeye; farklı yaşam biçimleri, kültürel alanda karşılaşmaya başlamıştır. Ekonomik ayrışmalar da yeni yaşam tarzlarının gelişmesine zemin hazırlamıştır.

Öyle ki, kent ortamı çok sayıda ferdin bir araya gelmesiyle oluşan büyük bir topluluğun yaşadığı bir alan olarak, fertler arasındaki ilişkileri geniş ölçüde etkilemiştir. Fertlerin sayısına bağlı olarak aralarındaki farklılaşma artmış; ekonomik ve sosyal statü, zevkler ve değerler gibi birçok açıdan birbirlerinden ayrı gruplar oluşmuştur. Buna bağlı olarak kent ortamında toplumsal ilişkilerin karakteri de değişerek fertler arasındaki ilişki gayri şahsi, yüzeysel, geçici, kısa süreli ve parçalı olmaya başlamıştır (Yörükhan, 1968:57).

Kentleşmenin neden olduğu bu farklılaşma, aynı zamanda devingenlik olanaklarını da sekteye uğratarak, toplumsal ve ekonomik niteliklerine göre ayrılmış grupların kendi yapılarını korumasına ve bu yapıyı tekrardan üretmelerine neden olabilmekte, dolayısıyla grupsal ayrışmayı sürekli hale getirebilmektedir. Böylelikle de

Bazı araştırmacılar ise yoksulluk kültürü yerine gecekondü kültürü veya kentsel yoksulluk kavramını kullanmakta olup Lewis'in savunduğu yoksulluk kültürünü reddetmektedirler. Yoksulluk kültürüne karşı çıkan Kemal Karpat, Ruşen Keleş, Mübaccel Kıray ve Metin Heper gecekondü kültürü deyimini kullanmayı tercih etmişlerdir. Kimse yoksulluğu bir hayat felsefesi olarak tercih etmek istemez. Tarihi sürece baktığımızda gerek kentlerin ortaya çıkışı olsun gerekse ekonomik ve teknolojik süreçler insanoğlunun hep iyi koşullarda yaşama arzusunu ortaya çıkarmaktadır. Karpat'a göre "gecekondü kültürü salt gecekondudan oluşan bir kültür değildir, bir ölçüde köy kültürünün devamıdır". Karpat'ın bu düşünceleri başka araştırmacılar tarafından da kabul edilmektedir. Keleş'in gecekondü kültürü kavramı kentsel yoksulluk kavramı ile örtüşmekte olup, Keleş kente yerleşme süreci yükseldikçe ve kente uyum süreci zaman içinde aşılmca gecekonduda yaşayan insanların müspet bilim dallarında eğitim yapma isteklerinin artacağını, ekonomilerinin de düzelmesiyle kentsel yoksulluk ya da gecekondü kültüründen uzaklaşacağını savunmaktadır. Kıray da "gecekonduların bir kuşak sonra tutuculuğu bırakacaklarını" savunmaktadır (Karpat, aktaran Türkdoğan 2002:34-35).

farklılaşma, birbirinden farklı yerel topluluklar üretmeye devam etmektedir (Harvey, 2002:161-162).

Farklılaşma kent mekânlarının üretiminde; birbirinden farklı fiziki alanların, farklı mahallelerin ve farklı mimari yapıların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu farklılaşmada bir yanda kent çeperlerindeki yoksullar; arada bir yerlerde kooperatifler yoluyla kentteki paylaşım kavgasına katılan ve kent çeperindeki arazilere gözünü diken orta sınıflar; en prestijli alanlara ise üst sınıflar yerleşmiştir (Işık ve Pınarcıoğlu, 2001:32-36).

1.3. Hareketlilik ve Göç Olgusu

Hareketlilik kavramı, fen bilimleri ve sosyal bilimler tarafından ele alınmış olup; her iki bilim de hareketlilik kavramını farklı tanımlarla açıklamaya çalışmıştır. Burada ele alınan hareketlilik kavramı sosyal bilimlerce ele alınan hareketlilik kavramı olup, her iki bilimin açıklamaya çalıştığı hareketlilik kavramında ortak unsur, hareketliliği yer değiştirme olarak ele almalarıdır.

Hareketlilik kavramının, zaman ve mekânda gerçekleşen fiziki hareketlilik ve sosyal hareketlilik olmak üzere farklı iki yönü bulunmaktadır. Burada sosyal hareketlilikten kasıt bir kişi veya grubun toplum içinde sahip olduğu bir statüden, ekonomik ve kültürel nedenlerle başka bir statüye geçmesidir. Fiziksel hareketlilik ise bir coğrafi alandan diğerine yer değiştirme olup, coğrafi mekânda yapılmış olan her türlü yer değiştirme hareketliliği, fiziksel hareketlilik olarak nitelenebildiği gibi özel kavramlarla da adlandırılabilir.

Fichter fiziksel hareketliliği genellikle göç olarak adlandırır. Fichter'in fiziksel hareketliliği, çok sayıdaki kişinin bir yerden başka bir yere yerleştirilmesini, ev taşımalarını ve aynı ülke içinde bir bölgeden diğerine ya da bir ülkeden diğerine yapılan

gönüllü ve gönülsüz sürekli göçleri kapsar. İş için veya turistik geziler, fiziki devinim olmalarına rağmen, göç veya hareketlilik içinde düşünülmemen durumlar olarak tanımlanmaktadır (Fichter, 1990:142-144). Oysaki bu hareketlilikler ve buna benzer yapılmış olan hareketlilikler, göç olarak nitelendirilmemelerine rağmen fiziki devinim olmalarından dolayı fiziksel hareketlilik içinde yer almaktadırlar.

Göç; insanoğlunun yerleşik hayata geçmeden ve yerleşik hayata geçtikten sonraki döneminde bile devam eden bir süreç olup; başta toplumların yapısını değiştiren bununla beraber birçok süreci de beraberinde getiren, her şeyden önce bireylerin veya grupların bir yerden bir yere gitmeleri olarak tanımlanabilir. Göç olgusunun temelinde, sosyal ve mekânsal hareketlilik olmasının yanı sıra göç, ekonomik yaşamdan kültürel yaşama kadar insanoğlunun hayatını her yönüyle etkileyen toplumsal değişimin temelini oluşturmaktadır ve birçok mekânsal değişikliğin neden ve sonucunu teşkil etmektedir.

Göç ve göçün yol açtığı çeşitli sonuçlar toplumların demografik, kültürel, ekonomik ve siyasi yapısını etkilemesinde çok yönlü karaktere sahip olduğundan, sosyologların, antropologların, ekonomistlerin, kent bilimcilerinin ve daha birçok farklı bilimsel disiplinin incelediği bir olgudur.

Tekeli ve Erder göçü toplumun evrimi sırasında geçirdiği dönüşümlere paralel olarak ortaya çıkan tek yönlü bir uyum hareketi olarak kabul etmektedirler. Bunu sanayileşmeye paralel olarak ortaya çıkan kırsal alanlardan kentsel alanlara; sanayi toplumundan, sanayi sonrası toplumuna geçerken ortaya çıkan kentleşmeye yönelik bir yer değiştirme hareketi olarak yorumlarlar (Tekeli ve Erder, 1978:24). Ruşen Keleş ise (1998:58) göçü; genellikle yerleşmek amacıyla, bir yerleşim yerinden bir başka yerleşim yerine, bir ülkeden bir başka ülkeye gitme eylemi olarak tanımlamaktadır. Akkayan (1979:20) ise göçü; kent, köy gibi yerleşme biriminden diğerine yerleşmek için yapılan

nüfus hareketleri ya da kişilerin gelecekteki hayatlarının tamamını veya bir parçasını geçirmek üzere tamamen yahut geçici bir süre ile bir iskan ünitesinden diğerine yerleşmek amacıyla yaptıkları coğrafi yer değiştirme hareketi şeklinde tanımlanmaktadır.

Göçle ilgili tanımlar incelendiğinde, bazı farklılıklar olmasına rağmen tanımlardaki ortak unsurun mekân, zaman ve nüfus kavramları olduğunu görürüz. Bu doğrultuda geniş kapsamlı bir göç tanımı yapacak olursak göç; ekonomik, siyasi, ekolojik veya bireysel nedenlerle, bireyin veya grupların bir yerden başka bir yere yaptıkları kısa, orta veya uzun vadeli geriye dönüş veya sürekli yerleşim hedefi güden demografik, toplumsal ve kültürel bir yer değiştirme hareketidir.

1.3.1. Göçün Nedenleri ve Göç Türleri

Günümüze kadar göç olgusuyla ilgili yapılmış olan bilimsel çalışmalarda, göç hareketinin nedenleri iki boyutta incelenmiştir. İlk olarak kırsal iticiliği, kentin çekiciliğini vurgulayan itme-çekme modeli ve bu modelle ilintili sosyo-ekonomik nedenler karşımıza çıkmaktadır. İkinci olarak da politik veya ekolojik nedenler karşımıza çıkmaktadır.

İtme-çekme modeli çerçevesinde nüfusu kente iten faktörler arasında tarımda makineleşmenin başlaması yer almaktadır. Tarımsal üretimin makineleşmesi tarımsal işçiye duyulan gereksinimi azaltmış ve kırsal atıl nüfusun oluşmasına neden olmuştur. Bunun yanı sıra tarımda ekilebilir arazilerin miras yolu ile parçalanması, doğal nüfus artış hızının yükselmesi, kırsal alanlarda eğitim ve sağlık hizmetlerinin yetersizliği, geleneksel toplum baskısından kurtulma isteği, töre, kan davası ve bunun gibi toplumsal nedenler kırsal nüfusu kente itmiştir. Göç hareketlerinin nedenlerinde kırsal iticiliğine karşı kentlerin de çekici yönü bulunmaktadır. Özellikle kapitalist gelişmeye bağlı olarak kentlerde sanayileşmenin hız kazanması işgücü ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Ulaşım ve iletişim

alanlarında ilerlemelerin gerçekleşmesiyle, kırsal alanda istihdam olanağı bulamayan nüfus, iş bulma umuduyla kentlere göç etmektedir.

Göç nedenleri arasında olan politik ve ekolojik nedenler ise: savaş, çatışma ortamı, siyasi gerginlikler ve deprem, sel gibi doğal afetlerdir. Göçmenler politik ve ekolojik nedenler sonucu yaşanan veya yaşanabilecek sorunlardan uzak durmak için bazen iradi bazen de gayri iradi bir şekilde göç etmeye karar verirler.

Göç hareketinin nedenleri (sosyo-ekonomik, politik ve ekolojik nedenler) aynı zamanda göç türlerini oluşturmaktadır. Sosyo-ekonomik nedenler içgöçü, dışgöçü ve gönüllü göçleri oluştururken, politik ve ekolojik nedenler ise zorunlu göçleri oluşturmaktadır. Mesafe ölçütü ele alınarak yapılan göç tanımları iç göç ve dış göç olmak üzere ikiye ayrılır. İç göç: ülke sınırları içerisinde köy, kasaba, il ve bölgeler arasında gerçekleşen yer değiştirme hareketidir. Dış göç ise bir ülke sınırını aşarak başka bir ülkeye yapılan yer değiştirme hareketidir. İrade ölçütü ele alınarak yapılan göç hareketleri de gönüllü ya da zorunlu olarak ikiye ayrılmaktadır. Gönüllü göç; bireyin kendi iradesi ile zorlama olmadan tamamen gereksinimleri sonucu göç hareketi kararını almasıyla gerçekleşen göçtür. Zorunlu göç ise; bireyin iradesi dışında çeşitli kuvvetlerin etkisiyle (politik ve ekolojik) baskı ve zorlama sonucu gerçekleşen göçtür. Zaman ölçütüne göre yapılan göç hareketleri de kısa süreli ve daimi göç olarak ikiye ayrılmaktadır. Kısa süreli göçte belirli bir süre söz konusu olup; çeşitli nedenlerle kısa süreliğine yapılan göçtür. Daimi göç ise; belirli bir süre söz konusu olmayıp temelli yerleşmek amacıyla yapılan göçtür.

1.3.2. Göçün Sonuçları

Göçün sonuçları; göç veren yerleşim yeri, göç alan yerleşim yeri üzerindeki etkileri ve göç hareketinin göçmenler üzerinde yarattığı etkiler olmak üzere üç grupta incelenecektir.

1.3.2.2.1. Göç Veren Yerleşim Yeri Açısından Göçün Sonuçları

Göç sonuçlarını göçü veren yerleşim açısından incelediğimizde özellikle ekonomik, demografik ve sosyal yönden değişikliklerin yaşandığı gözlenmektedir. Göçün ilk etkisi göç veren yerleşim yerinin büyük bir nüfus kaybetmesidir. Kaybettiği nüfus çoğunlukla faal nüfus olmakta, göç veren yerleşim yerinde çalışan erkek nüfusu azalmakta, kadın, yaşlı ve çocuk nüfus artmaktadır. Bu nüfus değişimindeki dengesizlikler de sosyal ve ekonomik yapıyı etkilemektedir. Genç ve verimli nüfusun başka bir yerleşim yerine göçmesiyle, iş gücü ve sermayenin yer değiştirmesi, üretimde daha az girişimci, daha az dinamik kesimin kalmasına neden olmaktadır. Bu da göç veren yerleşim biriminin kaynaklarının kullanılmaması sonucu gelişim hızının düşmesine ve yoksullaşmasına neden olmaktadır.

1.3.2.2.2. Göç Alan Yerleşim Yeri Açısından Göçün Sonuçları

Göç alan yerleşim yerleri çoğunlukla kentlerdir. Bu nedenle göçün, göç alan yerleşim yerlerine etkisi kentlere olan etkisi çerçevesinde incelenecektir. Kent merkezinde artan nüfus ile birlikte ortaya çıkan konut ihtiyacı, beraberinde çarpık kentleşme ve gelişigüzel yapılaşmayı getirmiştir. Barınma sorunu söz konusu olunca da gecekondular ortaya çıkmıştır. Gecekondular³, kırsal alanlardan kentlere göç eden nüfusun

³ *Kent Bilim Terimleri Sözlüğü'nde*, gecekondular, Bayındırlık ve yapı kurallarına aykırı olarak, gerçek ya da tüzel, kamusal ve özel kişilerin toprakları üzerine, toprak iyesinin istenç ve bilgisi dışında onamsız olarak yapılan, barınma gereksinimleri devletçe ve kent yönetimince karşılanamayan yoksul ya da dar gelirli ailelerin yaşadığı barınak türü, olarak tanımlanıyor (Keleş, 1998:53).

kentlerdeki konut arzının eksikliği karşısında, barınma gereksinimlerini, düşük gelir nedeniyle en ucuz yoldan giderebilmek için buldukları çözüm yoludur. Göçmenler, gecekondular ile konut ihtiyaçlarını ucuz yoldan giderdikleri gibi, geldikleri yerleri yansıtan, yeni yerleşim yerinde kendilerini huzurlu hissedecekleri, kente uyum sağlayacakları yeni mekânları yaratırlar. Derme çatma konutların hızla inşa edilmesiyle oluşan yeni mahalleler, kent dokusunun tahrip olmasına ve planlı gelişimini önlemeye neden olmuştur. Böylece göç alan yerleşim yerinde çarpık, sağlıksız ve alt yapıdan yoksun bir kentleşme meydana gelmiş, görüntü ve çevre kirliliği oluşmaya başlamıştır.

Göç hareketi bir yandan kentlerde konut fiyatlarını arttırmış, öte yandan da gecekondulaşmaya neden olarak, kent topraklarının kıtlığıyla kentsel ranta ve bunun sonucu olarak arsa spekülasyonuna neden olmuştur. Kentsel nüfusun doğal artışına, kırdan kente göçün de eklenmesiyle, konuta ve öbür kentsel hizmetlere olan talepte bir artışın ortaya çıkması, bunun da kentsel toprak talebinde eşdeğer bir artışa yol açması, öte yandan kentsel toprakların imara uygun duruma getirilmesi, başka bir deyişle tarımsal toprakların kentsel topraklara dönüştürülmesinin bu istemi aynı hızla karşılayamaması, mevcut kent topraklarının aşırı bir biçimde değer kazanması sonucunu doğurmaktadır (Keleş ve diğ., 1999:41).

Kapitalizm öncesi toplumsal yapıda konutların kullanım değeri ön planda iken; kapitalist üretim yapısının kentlere yerleşmesinden sonra, toprak rantının önem kazanmasıyla, konutların kullanım değerinden çok kar amaçlı değişim değerinin ön plana çıktığı görülmektedir. Böylece aynı anda hem gecekondular, hem toplu konutlar, hem de

Gecekondular, köylerden kentlere nüfus akınlarının ve ilgili ülkelerin toplumsal, ekonomik gelişme düzeyinin dolaysız bir ürünüdür. Gelişmekte olan ülkelerde konut sunusunda görülen açık da, kentlere göçmüş bulunanları gecekondular yapmaya zorlamaktadır. Gecekondulara yaşayanların; toplumların dar gelirli ve yoksul sınıfları olduğu gerçeği genellikle kabul edilmektedir (Keleş, 2000:375).

yapımcıların inşa ettiği apartmanlar kentlerde boy göstermektedir (Keleş ve diğ., 1999:42). Bu da kentin fiziksel çevresini ve görünümünü olumsuz etkilemekte olup kentte birbiriyle bütünleşmeyen mekânların ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

1.3.2.2.3. Göç Hareketinin Göçmenler Üzerinde Yarattığı Etkiler

Göçmenler memleketlerinden çeşitli sebeplerden dolayı göçerken, memleketlerini bırakmış olmanın verdiği üzüntü ile yeni kentlere göç etmenin onlara nasıl bir yaşam getireceği belirsizlikleri içinde beklenmedik bazı sorunlarla karşılaşır. Bu sorunların çoğu göçmenlerin sosyo-kültürel yapısı, ekonomik durumu ile göç edilen yerleşim yerinin sosyal yapısı ile ekonomik durumu arasındaki farklılıklardan doğmaktadır. Bu farklılıklardan dolayı göçmenler kentle bütünleşme sürecinde uyum sorunları yaşarken, kentsel bütünleşme⁴ sürecinin yaratmış olduğu sorunlardan dolayı sosyal dışlanmaya⁵ maruz kalmışlardır.

1.4. Kentsel hareketlilik

Kentsel mekân kavramı sosyal bilim ve özellikle kentbilim çevrelerinde uzun bir süredir üzerinde durulan konulardan biri olup; bu konu üzerinde çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Kentsel mekân, kentsel alan⁶ olarak nitelendirilen çevre içine kurgulanmış yapay yaşam alanıdır. Kentsel mekânlar; bireylerin ve kentsel toplumun beklentilerine, sosyal ilişkilerine, tüketim ve üretim değerlerine cevap veren birimlerdir. Sermaye birikim sürecinin kentleri şekillendirmesi ve sanayi kentlerinden itibaren kent mekânlarının

⁴ Toplumbilim terimi olarak; davranışları çatışan birimlerin uyuşup, karşılıklı bağımlılık içinde birleşmeleri sürecine bütünleşme denilmiştir (Ozankaya, 1978:24). “Kentle bütünleşme” ise toplumda farklı konumdaki grupların aralarındaki ilişki biçimlerini geliştiren ve yenilenen bir toplumsal yapıya yönelten iletişim örgüsünün kurulması sürecidir (Erder, 1982:207).

⁵ Yoksullukla sosyal dışlanma birbirine ilintili iki kavram olmasına rağmen bu kavramlar birbirinden çok farklıdır. Graham Room bu iki kavram arasındaki farklılığı şu şekilde belirtmektedir. Yoksulluk kişi ya da hane elindeki kaynakların yetersizliği anlamında bir bölüşüm sorununa tekabül ederken, sosyal dışlanma daha ziyade ilişkilerdeki sosyal katılımın yetersizliği, sosyal entegrasyonun bulunmayışı ve güçten yoksunluk gibi sorunları ön plana çıkarır (Room, aktaran Adaman ve Keyder 2006:7).

⁶ Genellikle bir kent yönetimi biriminin sınırları içinde kalmakla birlikte, kırsal niteliğini yitirmiş ya da yitirmek üzere olan yörekentleri de kapsayan alandır (Keleş, 1978:80-81).

üretiminde uzmanlaşmaya gidilmesiyle, birbirinden farklı kentsel fonksiyonlar kent mekânında farklı yerleri seçmişlerdir. Kent mekânındaki kentsel fonksiyonların yer seçim kararlarını veren ve bu fonksiyonları kullanmak isteyen birey veya grup kent mekânında kentsel hareketlilik oluştururlar.

Kentsel hareketlilik kavramını, sosyal bilimler tarafından tanımlanan hareketlilik kavramında bir yere koyacak olursak, fiziksel hareketliliğin bir parçası şeklinde; sosyal hareketlilikten de beslenen, kısa zamanda kent mekânında yapılmış olan yer değiştirme olarak ele alabiliriz. Kent mekânındaki bu hareketliliği iki şekilde ele almak mümkündür.

Birincisi kentlerin ve kentsel mekânların baş aktörleri olan insanoğlunun, kent mekânında yapmış olduğu hareketliliktir. İnsanoğlu sürekli değişme eğiliminde olup, bu değişimle birlikte gereksinimlerine göre mekânda hareketlilik kazanarak yeni gereksinimlerini karşılayacak mekân ya da mekânları tercih etmektedir. Bu hareketliliğe örnek verirsek; eğitim çağına gelmiş bir çocuğun, eğitim gereksiniminden dolayı evi ve okulu arasındaki yapmış olduğu hareketlilik ya da bir insanın gereksinimlerinden dolayı mahallesi veya kent mekânı içinde yapmış olduğu hareketliliktir.

İkinci kentsel hareketlilik ise; kentsel fonksiyonların, sosyo-kültürel ve ekonomik nedenlerle kent mekânındaki hareketliliğidir. Bu hareketliliği de kendi arasında ikiye ayırabiliriz. Birincisi, yeni yerleşim yerlerinin açılmasıyla bir kent fonksiyonunun alt fonksiyonlarının, bu yerleşim yerlerine kayması, merkez ve alt merkezdeki fonksiyonların zaman içinde rekabete girerek birbirlerinin yerlerini almasıdır. Bu hareketliliği bir örnekle açıklayacak olursak; kent merkezine kurulan ticari fonksiyonun, kentin zamanla gelişmesiyle kurulan yeni yerleşim alanlarında da kendine yer seçmesi ve zaman içinde çeşitli ekonomik ve sosyal nedenlerle alt merkezdeki ticari fonksiyonların bireylerin

gereksinimlerini karşılayacak daha iyi bir konuma gelmesiyle ana fonksiyona rakip olması ya da onun yerini almasıdır.

Kent fonksiyonlarının kent mekânındaki hareketliliğinin ikincisi ise mekânın kent fonksiyonu için yetersiz kalması ya da fonksiyonun önemini yitirmesinden dolayı karar vericilerin ekonomik, sosyal ve yönetsel politikaları göz önüne alarak fonksiyonun yerini değiştirmesidir. Kentsel hareketliliği geniş bir çerçeve içerisinde tanımlayacak olursak, insanoğlunun gereksinimlerinden doğan fonksiyonların, kent mekânlarındaki yer değişimi ve bu fonksiyonları kullanan insanların kent mekânlarındaki hareketlerinin bileşimi, kentsel hareketi meydana getirmektedir.

1.4.1. Kentsel Hareketlilik Sürecini Etkileyen Etmenler

Kent mekânında kentsel hareketlilik sürecini etkileyen etmenlere baktığımızda bunları; sermaye birikim sürecindeki değişimler, teknolojiyle birlikte ulaşımın gelişmesi, yer seçimi ve arazi kullanımı, bireylerin yaşamlarındaki istekleri şeklinde sıralayabiliriz.

1.4.1.1. Sermaye Birikim Süreci

Kentsel hareketlilik sürecini etkileyen etmenlerden ilki sosyal yapıdaki ve ekonomik yapıdaki değişimi belirleyen ve kentsel mekân boyutunda da önemli etki yaratan sermaye birikim sürecidir. Sermaye birikim sürecindeki değişimler, sermayenin yer seçimi, dolaşım hızı ve yoğunluğunun artması kentsel sistemleri ve kentsel gelişmeyi etkileyen en önemli dışsal süreçtir.

Kentlerin oluşum süreçlerine baktığımızda, iktisadi açıdan kentin, kent mekânının oluşumunun ve kentsel mekândaki hareketliliğin, artı ürünün ortaya çıkmasıyla başladığı görülür. Bu dönemde artı üründen kaynaklanan takas usulünün ortaya çıkardığı ticaret anlayışı ve ticaret sermayesi birikim süreci, kentleri şekillendirmeye başlamıştır. Ticaret sermayesi birikimiyle, kent mekânında ticaret mallarının alınıp, satılması ve

malların dolaşımının sağlanması ön plana çıkmıştır. Bu nedenle kent mekânında, insanların hareketliliğini sağlamak için ana yaya arterinin olduğu ve malların satıldığı çarşı, pazaryeri, panayır alanları ve bunları birbirine bağlayan gelişmiş bir yaya aksı oluşturulmuştur. Bu dönemde bütün yollar merkez olan meydana yönelmiş olup, meydana insanların hem ticaret, hem de sosyal ilişkilerini geliştirecek kentsel fonksiyonlar (dini tesis, yönetim, çarşı vs.) bir arada tasarlanmıştır. Kentlerin coğrafi mekânda yer seçimi ise yine ticaret anlayışıyla belirlenmiş olup, kentler su kenarlarında, önemli yolların kesiştiği noktalarda ve önemli geçitlerde konumlanmışlardır.

Sanayi devrimiyle birlikte sanayi sermayesi, kent mekânlarının oluşumunda ticaret sermayesinden farklı bir süreç izlemiştir. İlk sanayi kentlerinde hammaddeye yakınlık, üretim, tüketim ve dağıtım etkinliklerinin birarada olduğu bir kentsel mekân yaratılmıştır. Hızlı sanayileşme ve hızlı nüfus artışıyla kentlerde düzensiz bir yapılaşma görülmüştür. 19. yüzyılın ikinci yarısında sanayinin gelişmesi, kentin desantralize olmasına olanak sağlayan büyük teknolojik buluşlarla, ulaşımın kolaylaşmasını sağlayan demiryolunun ve buharlı geminin icadıyla, sermaye birikim sürecinin değişmesine bağlı olarak metropoliten kentler ortaya çıkmıştır.

19. yüzyılın sonlarına gelindiğinde, kent mekânının kullanımında uzmanlaşmaya gidilmiş, kent merkezleri, konut alanları, sanayi alanları gibi fonksiyon alanları ticari sermaye birikimi dönemindeki kentlerdekinden farklı olarak ayrılmıştır (Yakar, aktaran Sepetçi 2007:5-6). Bu uzmanlaşmayla kentsel mekândaki hareketlilik daha da artmış olup bu hareketliliği yönlendirmek için hem yaya aksları hem de teknolojinin gelişmesiyle demiryolu ve karayolu ulaşımı geliştirilmiştir. Kent merkezinde merkezi iş alanı konumlanmıştır. Merkezi iş alanı (MİA) çevresinde hafif sanayi bölgesi geçişi düzenlenmiş, işçi sınıfı ve alt gelirli tabaka, merkezi iş alanı ve hafif sanayi bölgesinde

kendilerine konut alanı seçerken; orta ve üst tabaka kentin çevresinde kendine yer seçmiştir. Tüm bunlar sanayi sermayesinin birikim süreci olup, bu süreçte teknolojinin gelişmesi mekânda erişilebilirliği ve kent mekânında hareketliliği arttırmıştır.

Fordist ve postfordist üretim evresinde ise tüketim ve üretim alışkanlıkları değiştiği gibi toplumsal ve sosyal yapı da değişime uğramış olup, kent mekânlarındaki fonksiyonların değişmesine de neden olmuştur. Kent merkezinde küçük işletme ve işyerlerinin yerini büyük işletme ve şirket yönetimlerinin aldığı, ayrıca tüketimin değişmesiyle ticari mekânlar yerine büyük alış-veriş merkezlerinin oluştuğu görülmektedir.

Günümüzde ulaşım ve iletişim sektörlerinin gelişmesi, sermaye hareketliliğini arttırmış, uluslararası finans sermayesinin egemen olduğu bir sermaye birikim süreci başlamıştır. Bu süreçte günümüz metropollerine bakıldığında, kentsel yaşamda binalar dışında insani etkinlikler için çok az bir toplumsal mekânın bulunmakta olduğu görülmektedir. Bu mekânda tasarlananlar ise bireylerin, evlerini bir sığınak olarak gördükleri özel sitelerle, her türlü gereksinimlerini sağlamak için kent yaşamına bağlı olarak sayılarının her gün arttığı alış-veriş merkezleridir (Bocock, aktaran Doğan 2002:85-86). Bilgi ve iletişim teknolojilerinin hızlı bir şekilde gelişmesiyle iş hayatında beyin gücünün ön plana çıkması, ulus aşırı şirketlerin yönetim merkezlerinin ve üretim merkezlerinin birbirinden farklı kentlerde kurulması, üretim süreçlerinde meydana gelen her bir aşamanın beraberinde farklı uzmanlık alanlarını da oluşturması üst düzey hizmetlerin ön plana çıkmasını sağlamıştır. Bilgisayar ve internetin insan yaşamına girmesiyle çoğu şeyin internet üzerinden gerçekleştirilebilmesi, bilgi transferi ve iletişim teknolojisindeki yeniliklerin çalışma ve ofis mekânını eve taşıması, işyeri-konut hareketliliğinin azalmasına neden olmuştur. Ayrıca bireylerin boş zamanlarını da

bilgisayar, TV, video gibi teknolojik araçlarla kamusal mekânlar yerine ev içinde bu araçlarla geçirmesi, kent mekânındaki hareketliliğin azalmasının başka bir nedenidir.

Son zamanlarda küreselleşme kavramıyla sermaye birikim sürecindeki gelişmeler ve sermayenin uluslararası sınırları aşmasıyla gerçekleşen küresel ölçekteki rekabetler, kent mekânını kaçınılmaz biçimde karlı hale getirmiş olup, kentsel alanları son dönemlerde sermayeyi kendi mekânlarına çekebilmek için yarışır hale getirmiştir. Kentsel alanlar, bu yarışı kazanabilmek için kentte ve kent mekânlarında uzmanlaşmaya giderek gerek bölgesel, gerek ülkesel, gerekse de küresel ölçekte verdikleri hizmetleri geliştirerek kendi hinterlandlarını belirlemişlerdir. İşte bu sırada kentler oluşturdukları hinterlandla kendi işlevlerine göre şekillenirken (örneğin ticaret kenti, turizm kenti, sanayi kenti, uluslararası yönetim kenti vs.), kendi içlerinde de uzmanlaşmışlardır. Kentsel mekânda, uzmanlaşmanın getirmiş olduğu, çok merkezli kentler olarak gelişmelerine devam etmişlerdir. Tüm bunlar hareketliliğin kentsel alanda, bölgesel alanda, ülkesel alanda ve küresel alanda artmasına neden olmuştur.

1.4.1.2. Teknolojiyle Birlikte Ulaşımın Gelişmesi

Kentsel hareketlilik sürecini etkileyen ikinci etmen ise teknolojiyle birlikte ulaşımın gelişmesi ve erişilebilirliğin kolaylaşmasıdır. Erişilebilirliğin kolaylaşması kentlerin ve kentsel mekânın gelişimindeki olumsuz etkiyi ortadan kaldırmış, aynı zamanda kent içi hareketliliği de arttırmıştır.

İlk kentlerin kuruluşundan sanayi devrimine kadar olan süreçte, kent ulaşımının tamamen yaya ağırlıklı olduğu ve bu nedenle de kentsel fonksiyonların bir arada iç içe yürüme mesafesini geçmeyecek şekilde planlandığı görülmektedir.

Binek hayvanlarının, özellikle atların evcilleştirilmesiyle kentlerde atlı arabaların ve atlı tramvayların kullanılması, kentlerin büyümesindeki ilk önemli etken

olmuştur. Bu süreç, kent çevresinde konut alanlarının oluşmasına ve ulaşım ağı boyunca ticaret ve konut alanlarının yaygın biçimde yer almasına neden olmuş ve kentin ulaşım ağı üzerinde lineer biçimde gelişmesine neden olmuştur.

Daha sonra 19. yüzyılda sanayi devrimi ile birlikte birçok icadın gerçekleşmesiyle, tren ve demiryolu ulaşım ağına eklenmiştir. Dolayısıyla hızlı ulaşımın sağlanmasıyla kentlerin coğrafi büyümesindeki olumsuz etken ortadan kalkmıştır. Kent çevresinde oluşan yeni küçük yerleşmelerle kent arasında demiryolunun kullanılması kentsel hareketliliği arttırmıştır.

II. Dünya Savaşı sırasında, otomobilin kentsel alanlarda kullanımının artması demiryolu ve karayolu ulaşım ağlarının yapımını hızlandırmıştır. Özellikle de 1950'li yıllarda kentleri birbirine bağlayan demiryolu ve karayolu ağlarının tamamlanması kent merkezlerine olan hareketliliği arttırmıştır. Ulaşım ağlarının kentin bütünü ile bağlantısının sağlanmasıyla, kentte yaya hareketliliğiyle birlikte otomobil hareketliliğinin ve tramvay hareketliliğinin artması ticaret, hizmet sektörü, işyeri, eğlence ve konut arasındaki ilişkiyi güçlendirmiştir.

1.4.1.3. Yer Seçimi ve Arazi Kullanım

Kentsel hareketlilik sürecini etkileyen üçüncü süreç ise yer seçimi ve arazi kullanımınıdır. Bu süreç, yer seçimi ve arazi kullanımında konut, ticaret, yönetim merkezleri, sanayi, sağlık ve eğitim gibi kentsel fonksiyonların kent mekânında en uygun yerleri seçmesidir.

Kentsel fonksiyonların kent toprağı üzerinde yer seçmesi, kentsel toprağı olan ihtiyacı arttırmakta; toprağın üretilemez olması da toprağın değerini sürekli olarak arttırmaktadır. Son yıllarda aşırı derecede artan nüfus, kent toprağının üretilemez olması, arsa spekülasyonlarına ve bunun sonucu da kentsel ranta yol açmaktadır. Kent planlarıyla

alınan kararlarda kimi kent arazilerinin değerlerinin diğerlerinden fazla olmasına neden olmaktadır. Bu nedenle de kent topraklarından ekonomik açıdan daha iyi verim alabilmek için, kentsel rantın yüksek olduğu kentsel topraklarda iş merkezleri, yönetim merkezleri ve ticaret alanları gibi yüksek gelir getiren fonksiyonlar yer seçerken; konut alanları ise hitap ettiği gelir gruplarına göre kentsel topraklarda kendine yer seçmektedir. Daha az değeri olan kentsel topraklarda ise sanayi alanlarının kendine yer seçtiği görülmektedir. Kentsel fonksiyonların ekonomik, toplumsal, kültürel ve topoğrafik açıdan kentte kendilerine yer seçmesi kentsel hareketliliği etkileyen bir süreçtir. Ayrıca kentsel ranttan dolayı, kent mekânında çeşitli fonksiyonların zamanla yerlerinin değişmesi ve ekonomik açıdan daha çok gelir getiren başka fonksiyonların yer alması da kentsel fonksiyonların yer seçiminin kentsel hareketlilik üzerindeki başka bir etkisidir.

Kentlerin kuruluşundan günümüze kadar olan sürece baktığımızda teknolojinin gelişmesi, her alanda uzmanlaşmanın artması, sermaye birikim sürecindeki değişikliklerin mekâna yansımaları ve kentsel planlamanın önem kazanması günümüz kentlerinde, kent mekânlarının ve kentsel fonksiyonların yer seçim kararlarını ve arazi kullanımını etkilemektedirler.

1.4.1.4. Bireylerin Yaşamlarındaki İstekleri

Kentsel hareketliliği etkileyen dördüncü etmen ise diğer üç bileşenin ortaya çıkmasına da neden olan, kentsel mekânları kullanan insanoğlunun, yaşamı boyunca kentsel mekânda kullanacağı kentsel fonksiyonları seçme ve karar verme sürecidir.

İnsanoğlu yaşamını daha iyi geçirebilmek ve kendini geliştirebilmek için sürekli yeni isteklerde bulunmaktadır. Bunların başında iyi bir eğitim, iyi bir iş, iyi bir yaşam alanı ve sosyal ilişkilerini sürdürebileceği iyi bir toplumsal alan gelmektedir. Tüm bunları gerçekleştirmeye çalışan insanoğlu, kent mekânında kendine yer seçerken, önce

sahip olduğu sosyal statüye göre, kendini güvende hissedeceği mekânları tercih eder. Daha sonra ise isteklerini gerçekleştirebilmek için ekonomik ve sosyal açıdan kendini geliştirmeye çalışır. Ekonomik ve sosyal açıdan istediği gücü elde eden insanoğlu önce yaşam tarzını ve yaşam alanını değiştirir ve kendine yeni bir sosyal statü elde etmiş olur. Tüm bunları gerçekleştirdiğinde, her defasında sosyal statüsünü bir üst seviyeye taşımış olan insanoğlu, kent mekânındaki kentsel fonksiyonlardan da en iyi şekilde yararlanabilir duruma gelir. Aynı zamanda kendisini geliştirmesiyle ve elde etmiş olduğu statüyle birlikte kent mekânındaki kentsel hareketliliği de artmış olur.

Bu durumun tam tersi de olabilir. İnsanoğlunun elindeki ekonomik gücü çeşitli sebeplerle kaybetmesiyle, sosyal statüsü daha önceki konumundan bir alt seviyeye düştüğünde, yeni ekonomik koşullarına uygun yeni mekânları tercih eder konuma gelir. Bu durumda ise insanoğlunun kentsel hareketliliği, bir önceki duruma göre değişmiş olup, aynı zamanda da azalmaktadır. Çünkü ekonomik açıdan istediği duruma gelemeyen insanoğlu, isteklerine de dilediği şekilde ulaşamayacaktır. Bunun yansıması olarak da kentsel fonksiyonlardan istediği şekilde yararlanamadığı için kent içi hareketliliğinde ya da kent içi hareketliliğindeki çeşitlilikte ister istemez azalma olacaktır. Ekonomik durumu iyi olduğunda kent içi hareketliliğinde iş alanı, konut alanı, eğlence alanı, alış-veriş alanı olurken, ekonomik durumundaki azalma sonucu bu hareketliliği sadece iş, konut ve alış-veriş olarak gerçekleştirebildiği gibi, bunların kalitesinde de azalma olacaktır.

II. BÖLÜM

MERSİN'DE KENTLEŞME VE KENTSEL HAREKETLİLİK

2.1. Mersin'in Kentsel Gelişme Süreci ve Göç Hareketi

İki yüz yıla yakın geçmişi ile Anadolu'nun en genç kentlerinden biri sayılan Mersin, kent tarihi açısından önemli bir durum sergilemektedir. Kentlerin varoluşuyla; kentler büyür, gelişir ve yok olurlar. Bu süreci yaşarken de süreklilik gösterirler.

Anadolu'daki birçok kent ilk çağlarda ve Helen döneminde, ortaya çıkmış olup, Ortaçağ ve Klasik Osmanlı Döneminde de kentler devam ettirmişlerdir. Bugünkü Mersin ilinin de içinde kaldığı, antik Kilikia⁷ topraklarında kurulmuş olan birçok kent de varlığını daha sonraki dönemlerde sürdürmüştür. Günümüz Mersin kentinin doğusundaki Tarsus ve batısındaki Silifke merkezleri de bu gelişim sürecini yaşarken, Mersin'de Ortaçağ ve Klasik Osmanlı Dönemi boyunca herhangi bir kentin olduğunu veya tarihte önemli bir yeri olduğunu söylemek mümkün değildir (Adıyeke, 2004:69). Mersin kenti ancak 19. yüzyılın ikinci çeyreğinde adını duyurarak Doğu Akdeniz kıyısında önemli bir ticaret merkezi haline gelmiştir.

Mersin kentinin ne zaman kurulduğuna dair kesin bir belge olmamakla birlikte gerek yabancı gerekse çeşitli yerli kaynaklarda verilen bilgilere göre kentin kuruluşu 1820-1836 yılları olarak belirtilmektedir.

Yunan dilinde yazılmış olan “Mersin'de Uhuwetin 1909 Takvimi” adını taşımakta olan kitaba göre Mersin, 1822 yılında Yunanlılar tarafından kurulmuştur (Uhuwetin, aktaran Develi 2001:54).

⁷ Bugünkü Çukurova'nın bulunduğu arazinin tarihteki ilk adı Kilikia olmakla birlikte coğrafi ve fiziki bakımdan ikiye ayrılmaktadır.

- Dağlık Kilikia : Bugünkü Alanya'dan Limonlu çayına kadar olan bölge
- Ovalık Kilikia : Limonlu çayından Adana ilinin tamamını kaplayan bölgedir (Develi, 2001:21).

Evliya Çelebi 1671 senesinde Silifke'den Tarsus'a geçmek üzere sahil yolunu takip ettiğini, şimdiki Mersin'in 20-25 km Güneybatısında Mersinoğlu adı verilen bir köyün bulunduğunu söylemektedir. Daha sonra bu köy sakinlerinin deniz kıyısına inerek bugünkü kentin çekirdeğini oluşturduğu ve kente adını verdiği söylenebilir (Çelebi, aktaran Karaağaç 1995:30-31).

Mersin 1841 tarihinde Göğceli bucağına bağlı Tarsus ilçesinin bir köyü (Karaağaç, 1995:35) iken günden güne ilerleyerek imar olmuş ve 1852 tarihinde Tarsus kazasına bağlı bir nahiye haline gelmiştir (Adıyeke, 2004:70). 1855 yılında Mersin iskelesi gelişerek Mersin-Adana ovasının başlıca iskelesi olmuştur. 1864-1865 tarihlerinde Mersin Tarsus'tan ayrılarak Gökçeli, Kalınlı ve Elvanlı nahiyelerinin kendisine bağlanmasıyla bir kaza oluşturulmuş ve bu kazanın merkezi olmuştur. 1886'da Adana-Mersin demiryolunun hizmete girmesi gelişmeyi ve değişimi daha da hızlandırmıştır. Mersin, 1877'de Adana'ya bağlı bağımsız bir kaza, 1888 yılında da sancak olmuş; tüm bunlardan olumsuz etkilenen Tarsus ise ona bağlı bir kaza durumuna gelmiştir. Mersin, 1894 tarihinde Adana Valisi Sırrı Paşa'nın teklifi üzerine, Gülek, Namrun, Karadiken bucakları ile Tarsus dâhil olmak üzere bir mutasarrıflık ve liva merkezi haline getirilmiştir. (Karaağaç, 1995:35). Böylelikle Mersin'in etki alanı büyümüştür. Osmanlının son dönemlerinde liva merkezi olan Mersin, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla 1924 yılında vilayet haline gelmiş, Cumhuriyet döneminden önce ve Cumhuriyet döneminden sonra da batılılaşma hareketlerini en yakından takip edip, kolayca benimseyerek gelişmesini devam ettirmiştir.

Mersin, bu özelliğinden dolayı Mustafa Kemal Atatürk'ün de dikkatini çekmiştir. Atatürk, ilk ziyaretini 5 Kasım 1918 yılında son ziyaretini ise 20 Mayıs 1938 yılında yapmış, bu yıllar arasında birçok kere Mersin'i ziyaret etmiştir. Atatürk;

Mersinlilere Mersin'in, Türkiye Cumhuriyeti için, çok önemli bir ticaret merkezi olduğunu ve bu konuda dünya ile irtibat noktası olduğunu söylemiştir (Develi, 2001:43-46).

Mersin vilayetine 1933 yılında, merkezi Silifke olan İçel vilayeti dâhil edilmiş ve Mersin vilayetinin ismi de İçel haline gelmiştir. 2002 yılında yapılan son düzenlemeyle de vilayetin ismi yeniden Mersin olmuştur (Adıyeke, 2004:71).

Ali Ekber Doğan'a (2002:178) göre, Mersin'in küçük bir kasabadan gelişmiş bir kent haline gelmesinde, Mersin kentinin Türkiye modern-kapitalist kentleşme tarihinin ilk ürünlerinden olması ve bu gelişmeyi sermaye birikim tarzıyla yaratması etkili olmuştur.

Sanayi devrimini tamamlayarak hızla gelişen Avrupa ülkelerinin, ekonomik ve politik açılardan dünyada egemen konumuna gelmeleri, sanayileri için gerekli olan hammadde ihtiyacını gidermek ve sermayenin ulusal sınırların ötesinde kendisine yeni pazar bulma ihtiyacından doğan yayılma politikasının başlaması, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki devlet otoritesini güçlendirme ve ekonomik hayatı canlandırma çabaları, Avrupa ülkeleriyle Osmanlı arasındaki ilişkilerin gelişmesine neden olmuştur. Böylelikle Osmanlı toprakları Avrupa kapitalizmine açılmış, dışa açılmanın merkezi olan liman kentleri de kısa sürede gelişmiştir (*Yurt Ansiklopedisi*, aktaran Doğan 2002:178-179). 1880'li yıllarda Adana'nın Karataş ve Yumurtalık limanlarının geliştirilmesi çabalarının başarısız kalması, Mersin limanının önemini arttırmış (Adıyeke, 2004:74) ve böylelikle Mersin limanı, Avrupa kapitalizmine açılan merkezlerden biri haline gelmiştir.

Kentlerin kurulmasında öne çıkan fonksiyonları daha önceki bölümde incelenmiş olup, Mersin kentinin kurulma aşamasına baktığımızda; kentin bir liman kenti olup önemli ulaşım ağları üzerinde bulunması ve verimli topraklara sahip olması; sanayileşmiş ülkeler için hem yeni pazar alanı hem de yeni hammadde alanı olmasına

neden olmuştur. Tüm bunlardan dolayı sermayenin ulusal sınırları aşmasıyla Mersin ticaret kenti haline gelmiştir.

Yüz elli yıllık geçmişi ile Anadolu'nun en genç kentlerinden olan Mersin kentinin kentsel gelişme tarihini dört dönemde incelemek mümkündür.

1. Kuruluş dönemi, 1830'lardan, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunun ilk dönemi olan 1923 yılına kadar olan süreç;

2. 1923-1950 arası Kent nüfusunun ve ekonomik canlılığın azaldığı durgunluk dönemi;

3. Mersin kentinin ikinci altın çağı olan, 1960 sonrası da içeren, limanın kurulduğu ve ikinci kentleşme dalgasının hızla arttığı 1950-1980 arası dönem;

4. 1980'da başlayan durgunluk sonrası, 1983-1985 ve daha sonrasındaki aşırı göçlerle, günümüze kadar kendine yetemeyen kent konumuna gelen Mersin.

2.1.1. Mersin'in Kuruluşu ve İlk Altın Çağı (1830-1923)

1841 yılına kadar bir köy konumunda olan Mersin kentinin, hızlı oluşum ve gelişme döneminin alt yapısını oluşturan ve aynı zamanda çağdaş Mersin tarihinin başlangıcı olarak kabul edilen önemli olay, Mısır Valisi Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın büyük oğlu İbrahim Paşa'nın, 1832 yılında bölgeyi ele geçirmesiyle başlar. İbrahim Paşa 1832 tarihinden 1841 tarihine kadar bölgede hâkimiyetini sürdürmüş olup, bölgeyi Osmanlı toplum sisteminden daha ileri bir düzeye getirmiştir. Bölgede köylüye uygulanan baskıyı⁸ ortadan kaldırarak, tarıma büyük önem vermiş ve bataklıkları kurutularak bölgenin tarıma elverişli hale getirilmesini sağlamıştır.

⁸ Osmanlı Devleti mali sıkıntısı nedeni ile tımar sisteminin yerine iltizam (peşin vergi ile tarım alanlarını mültezim adı verilen bölge sakinine kiralanması) sistemine ağırlık vermiştir. İltizam sistemi ile kendilerine kiralanmış topraklardan yüksek vergi almak isteyen mültezimler köylüye baskı yapmakta ve vergileri yüksek fiyatta tutmakta idiler. Bu nedenle köylüler toprakları bırakıp köyünü terk etmeye başlamışlardır. Bunun sonucu işlenmeyen topraklar yerini otlaklara bırakmıştır.

İbrahim Paşa, Suriye'den iyi cins hububat ve Mısır'dan iyi cins pamuk tohumları getirerek (Develi, 2001:194) modern tarımsal üretime geçmiştir. Ayrıca modern tarımsal üretimi uygulayabilmek için de Suriye ve Mısır'dan çiftçiler getirtmiş, böylelikle de bugünkü Mersin'i oluşturan ilk göç dalgasını da başlatmıştır. Suriye ve Mısır'dan göçle gelen Araplar, Bahçe ve Kiremithane Mahallelerine yerleşerek, bu mahallelerin sakinlerini oluşturmuşlardır (Turgut, 2005:13).

Mersin'de bu gelişme yaşanırken, Osmanlı İmparatorluğu'nda da başka gelişmeler yaşanmaktaydı. Osmanlı İmparatorluğu devlet otoritesini güçlendirmek için bünyesindeki valiliklere sıkı bir baskı yapmaktaydı. Bu baskılardan tedirgin olan Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa, isyan çıkararak Çukurova bölgesini işgal etmiş, bu işgal batılı devletleri endişelendirmiş ve isyanın bastırılmasına İngiltere yardım etmiştir. İngiltere, bu yardımına karşılık 1838 de Osmanlı İmparatorluğu ile Serbest Ticaret Antlaşmasını (Balta Limanı Antlaşması) imzalamıştır. Osmanlı Devleti bu antlaşma ile dışa bağımlı bir devlet haline gelmiştir. Osmanlı İmparatorluğu bu antlaşmayı, toprak bütünlüğünü koruyabilmek için, kapitülasyonların tanınmasında olduğu gibi birçok ülke ile de yenilemiştir. Bu antlaşma ile Batılı kapitalist ülkeler yeni pazar alanları ve hammadde kaynağı için sömürgeleştirilmiş alanların dışında kalan Osmanlı İmparatorluğu'nu kendilerine bağımlı hale getirmişlerdir.

Osmanlı İmparatorluğu'nun Batılı ülkelerle olan bu ilişkisi kentleşmesine de yansımış olup, 19. yüzyıla kadar zamanın teknolojik düzeyine uygun bir sanayi üretiminde bulunan şehirlerin sönmesine yol açmış, bunların yerini artık ürünün ülke dışına gönderildiği temas noktaları haline gelen şehirler almıştır. (Keleş, 1972:26).

İbrahim Paşa'nın gerçekleştirdiği modern tarımsal yatırımlarla Çukurova'da pamuk üretiminin hızla artması, Tarsus limanının alüvyonlarla dolması nedeniyle

hammadenin ülke dışına gönderilmesinde, yeni bir liman yerine gereksinim duyulmaya başlanmıştır. Kazanlı iskelesi ve daha batıdaki Karaduvar iskelesinin de aynı şekilde, akarsuların getirdiği alüvyonlarla dolması, 1841'den sonra bazı kayık ve gemilerin gelmeye başladığı Mersin'in liman yeri için en uygun seçenek durumuna gelmesini sağlamıştır. Söz konusu gemilerin gelmesiyle hızlı bir yapılaşmanın yaşandığı köy yaklaşık 1855 yılına geldiğinde Çukurova'nın başlıca iskelesi haline gelmiştir (Darkot, aktaran Doğan 2002:181). 19. yüzyılda ticaretin büyük bir ivme kazandığı İzmir, İstanbul, Trabzon, Beyrut gibi limanların yanında (Yorulmaz, 2004:317), Mersin'in oluşum sürecini etkileyen önemli olgu olan, Mersin limanı da önemli bir konuma gelmiştir.

Mersin'in kentsel gelişim sürecinin ve kentteki ekonomik yaşamın gelişmesinde önemli olan diğer faktörler ise 1856 yılında başlayan Kırım Savaşı, 1861-1865 arası yıllarda yaşanan Amerika İç Savaşı ve 1860 yılında yapımına başlanan Süveyş Kanalı'dır.

Her iki savaş nedeniyle dünyada büyük bir pamuk ihtiyacı ortaya çıkmış, büyük bir pamuk alıcısı ve işleyici olan İngiltere başta olmak üzere Fransızlar ve Almanlar yeni pamuk alanları aramaya başlamış (Develi, 2001:57), Avrupa'nın pamuk ihtiyacını karşılamak üzere tamamı pamuk tarlalarına dönüşen Çukurova bölgesi, önem kazanmıştır. Pamuk ihracı için Mersin iskelesi kullanılmıştır (Turgut, 2005:36). Böylelikle de kentte pamuk ihracatı ile uğraşmak için Avrupa'dan gelen iş adamları yerleşmeye başlamıştır.

Yapımına 1860 yılında başlanan ve 1869 yılında tamamlanıp hizmete giren Süveyş Kanalı'nın inşaatında büyük ölçüde keresteye ihtiyaç vardı, bu kerestelerin büyük çoğunluğu da yine Mersin'in kuzeyindeki Toros Dağlarındaki ormanlardan karşılanarak Mersin iskelesinden sevk edilmiştir. Bu işle uğraşan Mısırlı ve Lübnanlı Araplar da kente yerleşmeye başlamışlardır (Develi, 2001:57). Kereste ticareti, hem köyden hem de Suriye

ve Mısır'dan gelenleri yepyeni bir kent etrafında birleştirmiştir. Bu yıllarda Mahmudiye ve Hamidiye Mahalleleri ile kent biraz daha gelişmiştir (Turgut, 2005:14).

1885 yılında Mersin-Adana karayolunun, 1886 yılında da Mersin-Adana demiryolunun faaliyete geçmesi, Mersin ticaretini geliştirip sosyal yapısını da değiştirmiştir (Turgut, 2005:14). Kentin gelişimini ve ekonomik canlılığını arttıran bu gelişmeler kenti yerleşim için cazip hale getirmiş olup, Mersin göç almaya devam etmiştir.

Mersin'e asıl yerleşme 1860 yıllarından sonra başlamış olup, Mersin'in süratle gelişimini doğuran göçün nedenleri yukarıda belirttiğimiz gelişmelere ek olarak Lübnan'da yaşanan mezhep çatışması⁹ ve önce Tanzimat Fermanı (1839) (Develi, 2001:57) sonra da Islahat Fermanıyla (1856) gayrimüslimlere verilen bazı haklardır¹⁰.

Mersin'in ticari gelişimini ve ekonomik avantajlarını fark eden birçok gayrimüslim, buraya gelip yerleşmiştir (Yorulmaz, 2004: 318). Mersin'e ilk yıllarda yerleşenler, en çok Kapadokya, Adalar ve çevre bölgelerden gelen Ortodoks Rumlardır. Daha sonra ise Lübnan'da yaşanan çatışmalar sonucu bu bölgeden Marunîler ve daha sonra Arap Ortodokslar ve Katolikler göç etmişlerdir. Arap Ortodokslar, Marunîler ve Katolikler daha çok Suriye, Lübnan ve Mısır'dan gelmişlerdir. Bunların yanı sıra Ermeniler de Mersin'e yerleşmişlerdir.

Hızla gelişen bu kentte Rumlar, Suriye'nin özellikle Lazkiye liman kenti ve Nusayriye Dağları'ndan gelen Müslüman Araplar ve Lübnanlı Hıristiyan Araplar, 1870'lerin sonlarında ana nüfusu oluşturmaktaydı. Ayrıca resmi dairelerde çalışan, daha çok kırsal etkinliklerle uğraşsa da kentin değişken nüfusunu oluşturan Türkmenler,

⁹ Lübnan'da yaşanan Dürzi- Marunîler çatışması bazı ailelerin Lübnan'dan Mersin'e göç etmesine neden olmuştur (Develi, 2001:57).

¹⁰ Tanzimat Fermanıyla ilk defa devlet otoritesinde Müslim ve Gayrimüslim herkes eşit oldu, vergiler herkesin gelirine göre düzenlendi ve müsadere usulü kaldırıldı. Islahat Fermanıyla gayrimüslimlere daha fazla ayrıcalıklar verilmiş olup, gayrimüslimlere her türlü iş kurma, kamu kurumlarında çalışma ve yönetime katılma hakkı verilmiştir. Ayrıca yabancı uyruklulara vergilerini ödemek suretiyle mal ve mülk edinme hakkı verilmiştir.

Ayrıca 1858 yılında çıkarılan "Arazi Kanunnamesi" ile toprakta özel mülkiyet sistemine geçilmiştir.

Yörükler ve Girit'ten göçen Türklerden oluşan Türk kökenliler, Mısır'dan gelen Araplar, Ermeniler, yabancı (Avrupalı) tüccarların da yaşadığı kentte kozmopolit bir kültürel yapı oluşmuştur (*İçel 75*, aktaran Doğan 2002:183).

Nüfus hareketliliği yönünden Mersin, 19. yüzyılın son çeyreğinden itibaren sürekli göç alan bir kent özelliği göstermiş ve bir göçmen kenti olmuştur. 19. yüzyılın sonlarına doğru kentte nüfus yapısında önemli değişiklikler meydana gelmiş; Müslüman nüfusun oranca fazla olmasına karşın gayrimüslim nüfusu da sayısal açıdan giderek artış göstermiştir. Gayrimüslimler arasındaki sayısal artış ise en fazla Ermeni nüfusunda olmuştur. 20. yüzyılın başına gelindiğinde ise 1909 yılında Mersin ve Adana'da meydana gelen olaylar ve çatışmalar sonucunda Ermeni nüfusunda azalış görülmüştür.

Tablo 1: 1881- 1907 Yılları Arasında Mersin Kenti'nin Nüfus Dağılımı

Yıllar	Müslüman Nüfus	Rum Ortodoks Nüfus	Ermeni Nüfus	Katolik Nüfus
1831	20.567	270	Yok	Yok
1881	20.007	1152	800	297
1892- 1893	19.737	1.202	427	297
1900	72.513	1.719	1.506	703
1906- 1907	83.386	3.450	4.173	830

Kaynak: (Develi, 2001:60- Adıyeke, 2004:77-78)

Mersin'e yerleşen gayrimüslimler hemen hemen Mersin'in işe yarar bütün arazisine sahip olmuş (Develi, 2001:58) ve bölgede özellikle Rumlar etkili olmuştur. Mersin'e gelen gayrimüslimlerin kent içindeki yerleşimlerine bakıldığında, 19. yüzyılın sonlarında bazı mahallelerde yoğunlaşmış oldukları görülmektedir. Bu çerçevede konsoloslar ve zengin tüccarlar için yapılmış olan zarif evler özellikle dikkati çekmektedir (Yorulmaz, 2004: 319).

Kentin kozmopolit bir ticaret merkezi olarak gelişmesi, kente dışarıdan bir anda birçok göçe neden olmasına rağmen, kentte çarpık bir büyüme izlenmemiş olup, klasik Osmanlı kentsel dokusu da gözlenmemiştir. Bunun nedeni 19. yüzyılın ortalarına

doğru Tanzimat Fermanıyla Osmanlıda idari ve kentsel reform hareketlerinin¹¹ başlaması ve buna paralel olarak da Avrupa ile yoğunlaşan ticari ilişkilerin Osmanlı Devleti'ni her yönden etkilemesidir.

Klasik Osmanlı kent dokusunun ve merkezini belirleyici anıtsal mimari¹² odağının bulunmadığı kentte, yerleşim esas olarak ticari etkinliklerin gerçekleştiği liman, demiryolu istasyonu (Adıyeke, 2004:79) ve Cami- i Şerif Mahallesinde¹³ yoğunlaşmış olup, bu yerleşim batıya ve kuzeye doğru genişleme göstermiştir (Renda, aktaran Doğan 2002:185). Ticaretle uğraşan gayrimüslimler de bu bölgelerde ikamet etmişler, ibadethaneleri ve ticari mimari binaları bu alanda konumlanmıştır (Adıyeke, 2004:79).

Kentin ekonomisindeki sermaye yapısına bakıldığında, gayrimüslimlerin ön planda olduğu dikkati çekmektedir. Gayrimüslimler Mersin'in ekonomisinde çeşitlilik yaratarak, her bir tebaa belirli bir ekonomik faaliyeti elinde bulundurmuştur.

Mersin'de çoğu sermayedar ve iş sahibi olan Rumlar ticaretle uğraşmış olup, daha çok pamuk ve narenciye ticaretiyle ilgili şirketler kurmuşlardır. Ticaretten kazandıkları sermayeyle başka alanlarda yatırım yapmışlardır. Bunların başında da sanayi kuruluşları gelmekte olup; devletin desteğiyle de vakıf arazilerinde çeşitli iş yerleri ve

¹¹ Belediyelerin kurulması ve şehir planlama anlayışı Tanzimat fermanıyla başlamıştır. Osman Nuri Ergin'in Mecelle-i Umur-u Belediyesi'nde bahsettiği 1839 tarihli İlm-u Haber planının içeriği Osmanlı'da modern şehir planlamanın başlangıcı olarak gösterilebilir (Ergin, aktaran Bayraktar 2006:105-106).

1848 yılında çıkarılan "Ebniye Nizamnamesi" ile binaların yapımına ve şehirciliğe ilişkin düzenlemeler getirilmiş olup Osmanlı İmparatorluğu'nun ilk imar mevzuatı olarak değerlendirilmiştir. 1854 yılında İstanbul'u düzene koymak için çıkarılan "İstanbul Şehremanetini" takiben 1857 yılında azınlıkların yoğunlaştığı Galata-Beyoğlu'nda ilk belediye kurulmuştur. 1864 yılında yalnızca İstanbul'u değil bütün İmparatorluğu kapsayarak "Teşkilî Vilayet Nizamnamesi" çıkartılarak eyalet sistemi yerine vilayet sistemi getirilerek bugünkü İl Özel İdarelerinin temeli atılmıştır (Bayraktar, 2006:106-107).

¹² Günlük yaşamın gerçekleştirildiği; ekonomik, ticari, sosyal ve kültürel bütün ihtiyaçları karşılayacak yapıları bir arada toplayan merkezi anıtsal mimari odağı külliyelerde toplanmıştır. Külliyelerde cami, medrese, hamam, çeşme ve çarşı yapılarının bulunması zorunlu olup bunun dışında günlük yaşamın ihtiyacını karşılayan diğer yapılar da bulunmakta idi.

¹³ Cami-i şerif mahallesi, bugünkü İstiklal Caddesi ile İsmet İnönü Bulvarı arasında kalan, batıdan Kuvayi Milliye Caddesi'ne (Mersin Oteli'ne) kadar olan kısımda yer alan mahalledir (Doğan, 2002:185).

sanayi fabrikaları¹⁴ kurmuşlardır. Ayrıca Mersin limanı ve rıhtımının yapımında da yardımcı olmuşlardır. 19. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nda faaliyet gösteren bankalar tümüyle yabancı sermayeye dayanmaktaydı. Bunlardan bazıları ticari işlemlerin yoğunlaştığı Mersin'de de şube açmışlardı. Bu sektörde ilk akla gelen Rumlar olup, en önemlisi Mavromati ailesi olmuştur. Rumların uğraştığı ve önemli bir yere geldikleri diğer alan ise sarraflıktır (Yorulmaz, 2004:324-331).

Mersin'deki diğer bir teba da Ermeniler olup, Rumlardan sonra en kalabalık gayrimüslim topluluğunu oluşturmaktadırlar. Mersin'de Ermeniler zanaatkârlıklarıyla tanınmış olup, Mersin ticaret ve ekonomisine bu yönleriyle katılmışlardır. Mersin'deki diğer bir tebaa ise Levanten kimliği ile tanınmış olan Katolik topluluk Marunîler, Avrupalılar ve Latin Katolikler, Mersin'de daha çok idari işlerde çalışmışlar ve büyük Avrupa firmalarının temsilciliklerini yapmışlardır. Katolik Marunîler ise daha çok deniz ticareti ile uğraşmaktaydılar. Mersin'in köylüleri ise çiftçilik ve ziraat ile meşgul olup, tarım sektöründe büyük ölçüde Müslüman nüfus etkin olmuştur (Yorulmaz, 2004:321-330).

Mersin'deki diğer bir teba olan Ortodoks Araplar; Suriye, Mısır ve Lübnan kökenli olup, genellikle deniz ticareti dışında pamuk ticareti ve diğer iş kollarında çalışmaktaydılar. 19. yüzyılın sonlarında Mersin'de deniz ticareti ile ilgili yabancı buharlı gemi şirketlerinin temsilcilikleri bulunmaktaydı. Bu temsilcilikler genellikle Ortodoks gayrimüslimlerin elinde olup, zamanla yabancı şirketler yanında Mersin'deki gayrimüslimler de şube açarak, deniz ticaretinde etkin duruma gelmişlerdir. 19. yüzyılın

¹⁴ Rum kökenli Mandelli ailesi pamuk ve buz fabrikası; Rum kökenli Mavromati ailesi un, pamuk işleme ve çırçır fabrikası; Rum kökenli Bodosaki ailesi un, sabun, buz ve iplik fabrikası; Rum kökenli Kokonaki ailesi pamuk ve buz fabrikası kurmuşlardır (Yorulmaz, 2004.328).

sonlarında Mersin, Osmanlı imparatorluğunun önemli bir ihracat¹⁵ limanı haline gelmiştir (Yorulmaz, 2004:320-328).

Mersin 1860-1905 yılları arasında en parlak dönemini yaşamış, daha sonraki yıllarda gelişmesi durgunlaşmıştır. Bunun nedeni, 1908 yılında İkinci Meşrutiyet'in ilanı için İttihat ve Terakki ile padişahın kavgasının yarattığı belirsizlik, 1912 yılında başlayan Balkan Savaşı, 1913 yılının sonlarında başlayan I. Dünya Savaşı ve Ulusal Kurtuluş Savaşı'nın etkileridir (Turgut, 2005:38).

I. Dünya Savaşı'nın olumsuz etkileri, kentin ekonomisini de olumsuz etkilemiş, ticarete bağlı olarak artmış olan Rum nüfus, Osmanlı'nın Almanya yanında savaşa katılmasıyla azalmaya başlamıştır. Rum nüfusunun büyük bir kısmı şehirden ayrılmış, ekonomik olarak güçlü olanların bazıları Mersin'de kalmışlardır. Bu süreç içerisinde büyük iş sahibi Rumlar, savaşta devletle farklı bir ilişki içerisine girerek, savaşın gündeme getirdiği ihtiyaçları karşılamışlardır (Yorulmaz, 2004:320).

Ulusal Kurtuluş Savaşı sırasında Mersin'in ticaretini elinde tutan en büyük iki Rum sermayedarla (Bodasaki ve Mavromati) birlikte Rumlar, Ermeniler, Lübnan ve İtalyan sermayesi Mersin'i terk etmişlerdir (Turgut, 2005:36). Ayrıca savaş sırasında sanayi kuruluşları ve ticaret alanları, mübadele ve devletleştirme süreciyle ilişkili olarak savaş sonlarında ve Cumhuriyet'in ilk yıllarında el değiştirmiştir.

2.1.2. Kent Nüfusunun ve Ekonomik Canlılığın Azaldığı Durgunluk Dönemi (1923-1950)

Mersin'in kentleşme tarihinin ikinci bölümü olan Cumhuriyet'in kuruluşundan 1950'lere kadar süren dönem içinde, kentin ekonomik canlılığında ve sosyal anlamda toplumsal yapısında, Mersin'in oluşum ve gelişim dönemine göre durgunluk yaşanmaya

¹⁵ 1890'larda Mersin Limanı'na yılda yaklaşık 900 gemi uğramış olup, 1890 yılında Mersin Limanı'ndan yapılan ihracat miktarı 15.230.000 frank değerindedir. İhraç ürünleri, tahıl, pamuk, haşhaş, yağlı tohumlar, inşaat kerestesi, kuru üzüm, halı ve deridir (a.g.e, 2004:328).

başlanmıştır. Bunun nedeni dış ticaretin yoğunlaştığı ülkelerle yaşanan savaşlar, yaşanan savaşlarla birlikte yabancı sermayenin ve nitelikli iş gücünün kenti ve ülkeyi terk etmesidir. Ayrıca Türkiye Cumhuriyeti ulusal ekonomisini oluşturmak için ulusal pazarı bütünleştirme ve ulusal burjuvaziyi yaratmak için içe dönük ulusal ekonomiye ağırlık veren bir model izlemiştir.¹⁶ Tüm bu olumsuz gelişmelere, 1929 yılında Dünya’da yaşanan ekonomik kriz de eklenince kentin ticaretindeki durgunluk artmıştır.

Mersin’in bu dönemde durgun bir gelişme seyretmesinin sermaye birikim süreci açısından iki temel nedeni vardır. Bunlardan birincisi, yeni kurulan Cumhuriyetin ulusal bir ekonomi yapısı oluşturma kaygısıyla dışa bağımlı liman kentlerinde yoğunlaşan mekânsal örgütlenme biçimini yadsıyarak, iç pazarını bütünleştirecek ve yatırımlarla nüfusun ülke içine dengeli bir biçimde yayılmasını sağlayacak bir yerleşme politikası izlemesidir. İkincisi, bu dönemin sermaye birikim sürecinin kırsal kesimde yoğunlaştığı bir dönem olması nedeniyle, tüm Türkiye’de kentlerin çekiciliklerinin düşük seviyede olmasıdır (Doğan, 2002: 187).

Mersin bu dönemde nüfus kaybetmeye başlamış olup, 1924 yılında Mersin’in il olması çevre köylerden nüfus almasına neden olmasına rağmen, 1927 yılında yapılan nüfus sayımına göre Mersin merkez nüfusu 11.730, kent nüfusu ise 21.171 olup, nüfusun ilk döneme göre azaldığı görülmektedir (Develi, 2001:61).

1926-1927 yıllarında ticaretin yavaş yavaş canlanmaya başladığı, tarım ürünlerinin ihracının, kimyasal maddelerin ve makinelerin ithalatının arttığı görülmektedir (Adıyeke, 2004:77). Bu dönemde Rum ve Ermeni tüccarların yerini, Arap tüccarlar, Yahudi tüccarlar ve İstanbul ile İzmir’den gelen Türk tüccarlar almıştır (Doğan, 2002:187).

Tarım sektörü bu dönemde teşviklerle gelişmiş, elde ettiği tarımsal ve ticari birikimleri sanayiye aktarabilecek konuma gelmiştir (Yorulmaz, 2004:342). Özellikle turunçgiller Mersin için önemli bir yatırım haline gelmiştir. 1926 yılında Mersin Ticaret

¹⁶ 1942 yılında Şükrü Saraçoğlu’nun başkanlığı döneminde ulusal burjuvaziyi yaratmak için varlık vergisi çıkarılmış olup sıkıntı ve huzursuzluklar yaşanmıştır. Varlık vergisiyle bir tüccarın ve sanayicinin hakiki mal varlığı iyice hesaplanmadan, takdir komisyonunca takdir edilen vergilerin ödemeye zorunlu kılınmasıdır. Bu vergi bazı gayrimüslimlerin ülkeyi terk etmesine neden olmuştur.

ve Zahir Borsası, 1927’de Mersin Liman İşletmesi imtiyazını alan Mersin Liman İşleri İnhisarı T.A.Ş. ve 1929 Mersin Ticaret Bankası’nın kurulması (Develi, 2001:170-172), Mersin ticaretini canlandırdığı gibi ulusal burjuvaziyi de geliştirmeye yönelik kuruluşlar olmuşlardır. Bunun yanı sıra Cumhuriyet’in ilk yıllarında büyük bir bölümü gayrimüslimlere ait olan fabrikaların mülkiyeti el değiştirerek, devlete ve bir kısmı da ulusal burjuvaziye geçmiştir. Millileştirme hareketi, Mersin’de de yoğun olarak kendini göstermiştir.

1930’lu yılların ortasına gelindiğinde sanayi sektörü devletin teşvikiyle gelişmeye devam etmiş olup, imalat sanayi ön plana çıkmıştır. 1940 yılına gelindiğinde ise imalat sanayisindeki gelişim devam etmiş, ancak dokuma ve pamuğa dayalı bir gıda sanayisi egemenliğini sürdürmüştür. Mersin’de güçlenen dokuma sanayi İkinci Dünya Savaşı’nın elverişli koşullarından yararlanarak, 1950’li yıllara kadar önemli bir gelişme göstermiştir. Bu dönemde kentin mekânsal yapısına bakıldığında, Mersin merkez nüfusunun önemli bir kısmı geçimini sanayide işçilikle sağladığından, tıpkı sanayi kentleri gibi Mersin de tipik bir işçi kentine dönüşmüştür (Yorulmaz, 2004:347-348).

Bu dönemde kentsel hizmetler açısından önemli gelişmeler yaşanmıştır. 1924 yılında Sermayesi Eshama Munkasem Mersin Elektrik Komandit Şirketi kurulmuş, bu şirket 1927 yılında ilk elektrik üretimine başlamıştır. 1929 yılına gelindiğinde anonim şirkete dönüştürülüp Mersin Elektrik T.A. Şirketi olmuştur. Şirket üretimini artırıp 1930 yılında İtalyanlarla ortak olmuştur. Diğer yandan 1928 yılında Mersin Belediyesi içme suyu için bazı teşebbüslerde bulunmuş olup, bir İtalyan firmasına su bulma işi ihale edilmiştir. 1938’de 25.000 nüfusa hizmet götüreceği ilk dağıtım şebekesi yapılmış ve Mersin halkı suya kavuşmuştur. 1930 yılında yapımı yabancı bir şirket (Lenç) tarafından yapılan kanalizasyon şebekesi hizmete girmiş olup, günümüzde de Bahçe mahallesi hariç

hizmetine devam etmektedir. Ayrıca kentte sağlık hizmetlerinde de gelişme başlamıştır. Yapımı 1908 yılında biten devlet hastanesine 1923-1938 yılları arasında çeşitli bölümler ilave edilerek, 1939 yılında, yıllık yatan hasta sayısı 1546, poliklinik hasta sayısı 11825'e çıkmıştır. Bu dönemde diğer önemli gelişme ise 1938 yılında ünlü şehir plancısı Hermann Jansen tarafından şehrin imar planının yapılmasıdır (Develi, 2001:120-127). Kentin düzenli bir biçimde gelişmesine devam etmesi için çeşitli öneriler getiren Jansen'in Mersin için hesapladığı gelişme potansiyeli düşündüğü gibi olmamış, bu nedenle planda cadde ve sokaklar ve adalar günümüz şartlarına göre küçük kalmıştır.

2.1.3. Mersin'in İkinci Altın Çağı (1950-1980)

İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle, Türkiye'nin de savaşın içine çekileceği kaygısıyla yaşanan dönemin bitmesi sonucunda, Türkiye'de ve Mersin'de yaşanan ekonomik durgunluk sona ermiştir. Savaş sonrası dünyadaki kapitalist gelişmeye uyum sağlamaya çalışan Türkiye, Cumhuriyet'in ilk dönemlerinde uyguladığı iç pazarı bütünleştirmeye dayalı ulusal ekonomi politikasının yerine dışa ve yabancı sermayeye dayalı bir politika benimsemiştir. Bu dönem içinde savaştan çıkan ve ekonomik bunalım içinde olan Avrupa ülkelerine ekonomik yardım öngören Amerika Birleşik Devleti'nin (ABD) dört yıllık Marshall Planı (1948-1952) devreye girmiş olup, plana dâhil edilen Türkiye için de yardım tarımsal kalkınmaya yönelik olmuştur. Marshall yardımıyla tarımda makineleşme başlamış olup, ülkeye çok sayıda traktör ve karayolu yapım aracı girmiştir. Böylelikle de yardım amacıyla ülkeye uluslararası sermaye akışı olmuştur. Tarımda makineleşmenin başlaması geçimlik tarım yerine tarımsal sanayinin gelişmesine vesile olmuş, ancak köylerde işsizliği arttırmış ve bu dönemde karayollarının yapımına verilen hızın, köy-kent arasındaki gidiş-gelişleri kolaylaştırmasıyla köylüler, sanayi kuruluşlarının arttığı kentlere göç etmeye başlamışlardır.

Tarımsal faaliyetlerin arttığı Çukurova bölgesi, İkinci Dünya Savaşı sırasında güçlenerek önem kazanan dokuma sanayinin de bulunmasıyla geri kalmış çevre bölgelerden nüfus çekmiş olup, bu nüfusun barındığı Mersin, bölgenin en önemli ikinci kenti haline gelmiş ve Türkiye kentleri arasında yeniden önem kazanmıştır (Doğan, 2002:190).

Mersin'in ikinci altın çağı olarak bilinen 1950-1980 yılları arasında ekonomik yaşamın yeniden canlanmasında, Marshall yardımıyla başlayan ve 1950'li yıllarda da devam eden, iç pazarın bütünleşmesini sağlayan altyapı yatırımlarının gelişmesi etkili olmuştur.¹⁷ Altyapının gelişmesiyle Mersin'de, 1955 yılı sonrası hızlanan sanayileşme 1975'li yıllara kadar devam etmiş olup, ticaret ve tarıma dayalı olan kentin ekonomisinde sanayi de yerini almıştır. Bu dönemde öncelikle 1954 yılında başlanan ve 1961 yılında hizmete giren Mersin Limanı, 1957 yılında yapımına başlanan ve 1962 yılında faaliyete geçen ATAŞ Rafinerisi sanayinin gelişmesinde önemli işlev görmüşlerdir. Daha sonraki yıllarda sırasıyla Plassa (1969), Çimsa (1972), Çuposan (1972), Akdeniz Gübre Sanayi A.Ş. (1973), Soda Sanayi (1973), Anadolu Cam Sanayi A.Ş. gibi fabrikalar kurulmuştur.

Bu fabrikaların kurulması Mersin'de sanayi yapısını da değiştirmiş olup, kısa sürede dokuma sanayisine rakip olmuşlardır. Ayrıca bu dönemde kurulan fabrikaların temel özellikleri devlet sermayesi tarafından değil özel sermaye tarafından yapılmalarıdır (Akkaya, 2004:348). Özel sermaye olarak Mersin'de İş Bankası, Çukurova ve Sabancı grubu etkili olmuştur (Turgut, 2005:22).

Büyük sanayi tesislerinin yanında küçük sanayi tesislerinin sayısındaki artışla sanayi sektörü, 1978'de il gayri safi hasılasında %30.7 ile en büyük paya sahip olarak

¹⁷ 1950 yılından sonra Mersin'de Bayındırlık Bakanlığı'na daha sonraki adı karayolları 5. Bölge olarak değişen Cenup Yolları kontrol amirliği kurulmuş ve ABD'nin yardımıyla modern makinelerle Mersin'i muhtelif bölgelere bağlayan yolların yapımına başlanmıştır. 1956 yılında Mersin-Silifke-Mut-Karaman-Konya yolu açılmış ve asfaltlanmıştır (Develi, 2001:151).

Mersin 1978'de Türkiye'nin 8. gelişmiş ili haline gelmiştir. Ayrıca 1940'lı yıllarda 250 bin ton olan dış ticaret, 1970'li yıllarda 1-1.3 milyon ton arasında gerçekleşmiştir (*Yurt Ansiklopedisi*, aktaran Doğan 2002:191). Mersin'de sanayi yatırımları ile limana uğrayan yük ve yolcu gemileri, ticaretin yükselişe geçmesini sağlamış, kentte kültürel yaşamı da renklendirmiştir.

Bütün bu gelişmeler kenti, Türkiye'nin kentleri arasında önemli bir yere getirmiştir. 1950'li yıllarda, tarımda makineleşmenin yaygınlaşmasıyla, istihdam olanaklarının azaldığı köylerde ve geri kalmış bölgelerde yaşayan insanlar için Mersin, yaşam alanı olarak cazip hale gelmiştir. 1950'lerde Mersin'de yaşanan göç yeni mahallelerin oluşmasına neden olurken, aynı zamanda yeni meslekleri de ortaya çıkarmıştır. Mersin'de yaşanan göç 1950'lerde tekrar artış göstermiş olup; özellikle nüfus artışı 1960'lardan sonra daha da yoğunlaşmıştır. 1950'lerde kırsal alanlardan Mersin kent merkezine doğru başlayan göç hareketi, 1960'larda kentin sanayileşmeye başlamasıyla ekonomik açıdan parlak dönemlerini yaşadığı dönemde, kırsal alandan olduğu gibi diğer kent merkezlerinden, özellikle de Doğu ve Güneydoğu'dan olmaya başlamıştır.

1960'lı yıllarda Çukurova Dokuma Fabrikası, iki önemli yangın tehlikesi atlatmasına rağmen büyümesine devam etmiş, il içi göçün odak noktası olmuştur. Fabrikada çalışmak üzere Silifke, Gülnar, Mut gibi ilçelerle Mersin'in köylerinden birçok göçmen Mersin'e yerleşmiştir. Fabrika 1960 sonrası iyice büyüyerek 8 bin işçi çalıştıran kapasiteye ulaşmıştır. Fabrikada çalışan işçiler kentin yaşamında önemli değişikliklere yol açmış ve konut ihtiyacını da ortaya çıkarmışlardır. Bu dönemde Çukurova Fabrikası Mersin'in kentleşmesinde ve sanayileşmesinde önemli bir rol üstlenmiştir. Aynı zamanda kapitalistleşme ve modern sınıflarla birlikte işçi sınıfının da oluşmasında önemli bir etkiye sahiptir (Turgut, 2005:21-22).

Limanın işletmeye açılması ve mevcut demiryolunun da limana katkısıyla ekonomik canlılığın iyice artması kentin; limanın hinterlandı olan Adana, Kahramanmaraş, Malatya, Gaziantep, Konya, Kayseri, Sivas, Adıyaman ve Şanlıurfa gibi çevre illerden göç almasına neden olmuştur. Böylelikle demiryolunda ve limanda çalışmak için gelen göçmenler, tren garı civarında kendi konut ihtiyaçlarını karşılamak üzere barakalar inşa etmişlerdir.

Burada oturan liman ve demiryolu işçileri, daha sonraki yıllarda bugünkü Yenimahalle'yi kurmuşlardır. Yenimahalle'yi oluşturan göçmenler doğudan gelmelerine rağmen günümüzde asimile olmuşlardır (Turgut, 2005:21).

Kentin sanayileşmesiyle beraber yaşanan hızlı nüfus artışı, kent topraklarının verimli bir şekilde kullanılmasına yönelik bir imar planına ihtiyaç doğurmuştur. Limanın yer seçim kararının yönlendirdiği kentsel mekânın, yeni ekonomik ve toplumsal koşullara uygun bir biçimde düzenlenmesi amacıyla, 1963'ten itibaren, imar planı yapılarak bazı kentsel fonksiyonların, imar planına göre düzenlenmesi sağlanmıştır. İmar planında, Mersin-Tarsus yolu arasında sanayi ve depolama alanlarının, limanın doğusunda ise limana bağlı etkinliklerin yer alması; Mersin-Silifke çevre yolunun (Gazi Mustafa Kemal Bulvarı) altı, İstasyon ve Hastane Caddesi merkezi iş alanı (MİA) olarak gelişmesi öngörülmüştür. Çakmak Caddesinde ise toptan ticaret ve küçük üretim atölyeleri yer alırken, kentin kuzeyi çevre yolunun üst kısmında ise küçük imalat sanayisi gelişmiştir. Sanayi, küçük imalat sanayi ve ticaret, kent mekânında imar planına uygun olarak gerçekleşse de özellikle 1965'ten sonra konut alanlarının imar planına uygun olarak gelişmediği görülmektedir. Göçen nüfus için ortaya çıkan konut ihtiyacı, kentsel rant kaygısını oluşturmaya başlamış ve böylelikle arsa spekülâtorlerinin devreye girmesiyle kentte sosyal statüden doğan farklılaşmanın meydana getirdiği ve bunun mekana yansıması olan apartmanlaşma ve

gecekondulaşma, kentin geleneksel dokusunu bozduğu gibi kentte verimli arazilerin de yok olmasına neden olmuştur.

2.1.4. Aşırı Göçlerle Kendine Yetemeyen Kent (1980'den Günümüze)

1980'de çıkarılan İhracatı Teşvik Yasası Mersin ekonomisinde ihracata dayalı birikim tarzının gelişmesine neden olmuş, 1990'lı yıllara kadar kent ekonomisine egemen olmuştur.

İhracatı Teşvik Yasasıyla verilen kredilerin, öncelikle dış piyasalarda rekabet şansı yüksek olan narenciye ihracatçılarına verilmesi, ihracat ve narenciyede belirli bir altyapıya sahip olan Mersin'de büyük bir ekonomik canlılık yaratmıştır. Bu dönemde aynı zamanda dış ticaretin yoğunlaştığı uluslararası bağlantı noktaları olan liman kentlerinin önemlerini devam ettirmesi, Lübnan'daki iç savaşın ortaya çıkmasıyla Beyrut Limanı'nın eski önemini yitirmesi ve İran-İrak Savaşı nedeniyle Avrupa'dan bu bölgeye yönelen mal akımının Mersin Limanı'na yönelmesi, kentte gelişen dış ticarete büyük bir katkı sağlamıştır. Teşvik Yasası'ndan yararlananların bir kısmının dış ticaret sektörüne girmesiyle, Mersin karayoluyla Ortadoğu Ülkeleri'ne transit taşımacılık gelişmiş ve kentte tır filosunun kurulmasına neden olmuştur (Doğan, 2002:207-208).

Mersin'de yapılan transit taşımacılık, 1982 yılına kadar en verimli dönemini yaşamış olup, 1982 yılından sonra İran ve Irak arasında uzun süren savaş, dış alım kısıtlamaları ve petrol fiyatlarındaki düşüşler, kent limanında yapılan transit taşımacılığın azalmasına neden olmuştur (Develi, 2001:147). Tablo 2'deki transit taşımacılık verilerine baktığımızda 1982 yılından sonraki düşüşü daha net bir şekilde görebiliriz.

Tablo 2: Mersin Limanı'nda 1982-1989 Yılları Arasındaki Transit Eşya Taşıma Trafik

Yıllar	Transit Eşya (Ton)	Artış %	Yıllar	Transit Eşya (Ton)	Artış %
1982	1.751.855	38	1986	853.755	-23.5
1983	1.172.651	-33	1987	503.064	-41.1
1984	1.110.729	-5	1988	596.761	18.6
1985	1.116.594	0.53	1989	688.165	15.3

Kaynak: (Develi, 2001:147)

Teşvik Yasası'ndan yararlanan, ancak dış ticaret ve narenciyecilikle uğraşmayan küçük üreticiler ise aldıkları krediyi, kentte arsa ve inşaat sektörüne yatırmışlar, 1970'lerde başlamış olan sahil boyunca devam eden çok katlı yapılaşmanın batıya doğru gelişmesini körüklemişlerdir (Doğan, 2002: 209).

Mersin'de 1980'li yıllarda ekonomik canlılığa neden olan ikinci etmen, 1985'te 3218 Sayılı Serbest Bölgeler Kanunu¹⁸ ile Mersin Serbest Bölgesi'nin (MSB) kurulması kararının alınmasıdır. Mersin Serbest Bölgesi 1987 yılında açılmış ve ilk faaliyetini 1988 yılında gerçekleştirmiştir. Mersin Serbest Bölgesi içindeki tüm hizmetler Mersin Serbest Bölge İşleticisi Anonim Şirketi (MESBAŞ) tarafından verilmektedir. Mesbaş; 1986 yılında Mersin Serbest Bölgesi'ni işletmek amacı ile kurulmuş bir anonim şirkettir. Halka açık statüde kurulan şirketin sermayesi 1.800.720 TL'dir. Sermayesinin % 24'ü kamu sektörüne, %76'sı özel sektöre aittir. Toplam ortak sayısı ise 177'dir. Yap-işlet-devret modeline göre işletilen Mersin Serbest Bölgesi için 1996 yılında Dış Ticaret Müsteşarlığı (DTM) ile Mesbaş arasında 20 yıl süreli bir işletme sözleşmesi imzalanmıştır. Bölge her türlü toptan ticarete (alım-satım) olduğu gibi, her çeşit hafif sanayi üretimine (elektronik, optik, makine, yedek parça, tekstil, konfeksiyon, vs), paketleme, montaj, depoculuk, bakım ve onarıma olanak sağlamaktadır (DTM, 2007:11). Bu gibi işlemlerin yapıldığı serbest bölgelerde ticaretin serbestleşmesi ve uluslararası sermayenin çıkarlarının sağlanması için

¹⁸ "Genel olarak serbest bölgeler; ülkenin siyasi sınırları içinde olmakla beraber gümrük bölgesi dışında sayılan, ülkede geçerli ticari, mali ve iktisadi alanlara ilişkin hukuki ve idari düzenlemelerin uygulanmadığı veya kısmen uygulandığı, sınai ve ticari faaliyetler için daha geniş teşviklerin tanındığı ve fiziki olarak ülkenin diğer kısımlarından ayrılan yerler olarak tanımlanabilir" (www.dtm.gov.tr., 2009).

bu bölgelerde gümrük yasası gibi ulus-devletlerin dış ticarete ilişkin kural ve kısıtlamalarının önemli bir kısmı uygulanmamaktadır (Doğan, 2002:212).

Tablo 3: MSB Kullanıcı Firma Faaliyetleri

Faaliyet Konusu	Yerli	Yabancı	Yerli-Yabancı	Toplam
Alım-Satım	246	40	42	328
Bankacılık-Sigortacılık	9	0	3	12
Kiralama	84	6	8	98
Üretim	77	3	9	89
Depolama	59	5	7	71
Diğer	9	0	9	18
Toplam	484	54	78	616

Kaynak: (Mersin İli Lojistik Durum Raporu, DTM: 2007)

2007 itibariyle Mersin Serbest Bölgesi'nde 616 firma faaliyet göstermektedir. Bunların 484 tanesi yerli, 54 tanesi yabancı, 78 tanesi yerli-yabancı ortaklığı olup firmaların %53'ü alım-satım üzerine faaliyet göstermektedir (DTM, 2007:12). İlk ticari etkinliğin başladığı 1988'den bu yana hızlı bir gelişme gösteren Mersin Serbest Bölgesinin, dış ticaret hacmi 1988 yılında 152.5 milyon dolar iken 1998'de 1 milyar 697 milyon dolara çıkmıştır (Aktaran: Doğan, 2002:213). 2007 yılında ise 1.884 milyar dolarlık dış ticaret hacmiyle Mersin Serbest Bölgesi, Türkiye'de serbest bölgeler arasında 6. sırada yer almakta olup, 6078 kişilik istihdam kapasitesiyle 2. sırada yer almaktadır (DTM, 2007:12-13).

Serbest bölgedeki yüksek ticaret hacmi kara, demir ve deniz yoluyla yapılan transit taşımacılığın gelişmesine neden olurken, bu konuda belirli bir altyapıya sahip olan Mersin'de ulaştırma ve haberleşme sektöründe istihdamın ve sermaye birikiminin artmasına da neden olmuş, bu artış kente ekonomik canlılık olarak yansımıştır. Dış ticaret gelirleriyle sermayenin, serbest bölgede ve ulaştırma-haberleşme sektöründe ağırlık göstermesi, kentte sanayi sektörünün gerilemesine neden olmuştur. Ekonomik etkinliğin,

uluslararası şirketler ve onların uzantıları arasında gerçekleşen bir ticaret yapısına dönüşmesiyle kentte, dışa bağımlı kentleşmeye neden olmaktadır (Doğan, 2002:213-214).

1980'li yıllarda Mersin'de sanayileşme açısından önemli bir gelişme görülmemiş olup, kent Denizli, Maraş ve Antep gibi hızla sanayileşerek gelişen illerin gerisinde kalmıştır. Bunun ilk nedeni Mersin'de serbest bölgenin kurulmasıyla sermayenin dış ticarete yönelmesi, ikincisi ise Çukurova ve Sabancı gruplarının yatırımlarını, Mersin dışına özellikle Marmara Bölgesi'ne kaydırmasıdır (Akkaya, 2004:348).

1980'li yıllarda Mersin'deki nüfus yapısına bakıldığında serbest bölgenin kurulması kararının alınıp ilan edilmesiyle, 1980-1990 yılları arasında kente büyük bir göç akını olmuş ve kentin nüfusu iki katına çıkmıştır. Mersin'e bu göçün $\frac{3}{4}$ 'ünü Orta Anadolu ve Güneydoğu bölgelerinden gelen göçmenler oluşturmaktadır. Bu dönemdeki göçler sadece fiilen Mersin'e gelme şeklinde değil, nüfus kayıtlarının nakli suretiyle de olmuştur. Nakillerin artmasında, serbest bölgenin olması dolayısıyla, Mersin'e kayıtlı olmayanların ancak bir pasaport veya buna benzer bir belge ile Mersin'e gelebilecekleri düşüncesi etkili olmuştur. 1980-1984 tarihleri arasında nüfus kayıtlarını Mersin'e naklettirenlerin sayısı 51.000 kişidir (Develi, 2001:183).

Aynı dönemde Mersin'deki mekânsal yapıya bakıldığında aşırı göç, kentte konut yetersizliğini doğurmuş, kentte gecekondulaşmanın, sahil boyunca çok katlı yapılaşmanın ve altyapı yetersizliklerinin artmasına neden olmuştur. Kentin mekânsal yapısını olumsuz yönde etkileyen diğer bir yapılaşma ise kentte serbest bölgenin kurulmasıyla bazı şirketlerin merkezlerini kente taşıyacakları düşüncesiyle Türkiye'nin en yüksek betonarmesi olan gökdelenin yapılmasıdır. Gökdelenin, kentin ticaret merkezinde Hastane Caddesi üzerinde yapılması, yerleşim yerinde yüksek yoğunluklu yapıların yapılmasına olanak vermiştir.

1989 yılında belediye seçimleri döneminde beş bin kişiye iş vaadinde bulunulması ve ayrıca bu dönemde başlayan doğudaki terör olayları kente yeni bir göç dalgası oluşturmuştur. Hızlı göç, düşük istihdam ve artan konut ihtiyacı sonucunda, orta sınıf için en karlı iş rantiyecilik olurken, yoksullar için inşaat işçiliği ya da seyyar satıcılık gibi eğitim gerektirmeyen vasıfsız işler olmuştur (Turgut, 2005:28-29).

1990 yılına gelindiğinde, dış ticarete bağlı aynı sermaye birikim tarzının devam etmesi, sanayinin durgunlaşması, üretken değil de tüketici bir toplum yapısının meydana gelmesi, bunlara doğuda yaşanan terör nedeniyle zorunlu göçün eklenmesiyle kent, 1980'lerde yaşadığı ekonomik canlılığı tamamen yitirmiştir. Mersin 1990'lı yılları bir önceki dönemin ekonomik nimetlerini tüketerek geçirmiştir. 1990 yılında kentin ekonomisini olumsuz yönde etkileyen diğer sebepler ise Körfez Krizi ve Türkiye ekonomisinde yaşanan 1994 krizidir.

Mersin kenti, transit taşımacılığıyla Ortadoğu ülkeleri ile dış ticaretin yapıldığı önemli bir bağlantı noktası iken yaşanan Körfez Krizi ve Irak'a uygulanan ambargodan dolayı, ekonomik açıdan olumsuz etkilenmiştir. Körfez Krizi, kentin dış ticaretinde başlayıp diğer sektörlerini de olumsuz etkilemiştir. Körfez Krizi sonrası yaşanan 1994 Türkiye ekonomisi krizi de kentte 1980'lerde dış ticaretle önü açılan ticaretin tamamen canlılığını kaybetmesine neden olmuştur.

1994 ekonomik krizi ise dışa bağımlı ekonomik büyümenin, düşük kur yüksek faiz politikasına daha fazla dayanamaması ve ayrıca dış ticaretle uluslararası finans sermayesinin hareketliliğini güvenceye almaya çalışan değerlendirme kuruluşlarının Türkiye'nin kredi notunu düşürmesi sonucu, 1989-1994 yılları arasında ülkeye gelen sıcak paranın ülkeyi terk etmesi nedeniyle yaşanmıştır (Doğan, 2002:222).

Mersin’de 1990’lı yıllarda göçün, büyük bir sorun olmaya başladığı hem akademisyenler hem de yerel yönetimlerce gündeme getirilmiştir. Bunun nedeni, kentin yoğun göçü kaldıracak ekonomik canlılığa ve istihdam olanaklarına sahip olmadığı gibi yaşanan göçün diğer göçlere göre niteliğinin değişmesidir.

Mersin kenti, 1994 Körfez Krizine kadar ekonomik açıdan en parlak dönemlerini yaşamış olup, göçle gelen insanlar için bir istihdam yeri olmuştur. Ancak, 1994 Körfez Krizi ile Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde meydana gelen çatışmalar nedeniyle bu bölge güvenlik açısından tehlikeli olmaya başlamıştır. Dolayısıyla bu bölgelerden Mersin kentine zorunlu göçler başlamış ve böylelikle Mersin kenti ekonomik açıdan parlak dönemlerini geride bırakmış ve yoksullaşan bir kent konumunu almıştır. Zorunlu göçle gelen göçmenler, kentte belirli mahallelere ve semtlere yönelmiştir. Bu yönelmenin nedeni, yaşanan göçün bireysel değil toplu olmasıyla beraber göçmenlerin yerleşim yerini seçmesindeki ölçütlerin, kendi kültür ve ekonomik durumları olmasıdır. Böylelikle de kentte farklılaşma ve ayrışma görülmüştür.

2000’li yıllara gelindiğinde, kentin ekonomisindeki durgunluk yine devam etmektedir. Bunun nedeni ülkenin, 2000-2001 yılında yaşadığı ekonomik kriz ile limanın altyapı ve teknolojisinin yenilenmemesinden ötürü müşterilerini Suriye, Mısır ve İsrail’in limanlarına kaptırması (Benmayor, 2005) ayrıca, Mersin Serbest Bölgesi’nin kendisinden beklenen ekonomik etkileri yaratamamasıdır. Bunların nedeni ise; Mersin Serbest Bölgesi’nin ihracat merkezine dönüştürülememesi, Körfez Kriziyle Irak pazarının kaybedilmesi ve serbest bölgedeki firmaların teknoloji gibi yükselen sektörler yerine tekstil gibi önemini kaybeden sektörlerden oluşmasıdır (Tuncer, 2007).

Kentin ekonomik yapısında son 20 yılda bir değişim olmamıştır. Ancak aşırı derecede göç alması, özellikle 1990 sonrası zorunlu göçle gelen göçmenlerin eğitim

seviyelerinin düşük olması, çoğunun okumayı ve yazmayı bilmemesi, kentteki istihdam alanlarına yerleşememelerine neden olmuştur. 1970'lerde gelen göçmenler tarım alanlarında kendilerine istihdam bularak tarımın gelişmesine vesile olurken, 1980'lerde gelen göçmenler, inşaat sektöründe, seyyar satıcılık gibi vasıfsız işlerde çalışarak kent ekonomisinde tutunmaya çalışmışlardır. Ancak, 1990 sonrası gelen göçmenler için çalışacak istihdam alanlarının yeterli olmaması işsizliğin artmasına neden olmuştur.

Son yıllarda ise kentin ekonomik durgunluğunu azaltmak ve kentte yeni istihdam alanları oluşturmak amacıyla kentte büyük alış-veriş merkezleri kurulmaya başlanmıştır. Mersin'de önce Carrefour, ardından Forum ve en son da Kipa'nın açılmasıyla kentteki geleneksel çarşı kavramı, yerini büyük alış-veriş merkezlerine bırakmıştır.

2.2. Mersin'in Mekânsal Biçimlenme Süreci ve Planlama Deneyimleri

Mersin kentinin ne zaman kurulduğuna dair kesin bir bilgi olmamakla beraber kentin mekânsal gelişimi 1833 yılında Kavalalı İbrahim Paşa'nın Mersin'i işgal etmesiyle ivme kazanmış, zaman içinde yaşanan ekonomik ve toplumsal değişimlerle kentin mekânsal gelişimi de bu süreç içinde biçimlenmeye başlamıştır. Ayrıca kentin mekânsal biçimlenmesinde ekonomik ve toplumsal süreçler etkili olduğu gibi kent planları kentsel mekânın biçimlendirilmesi sürecini yöneten araçlar olmuştur.

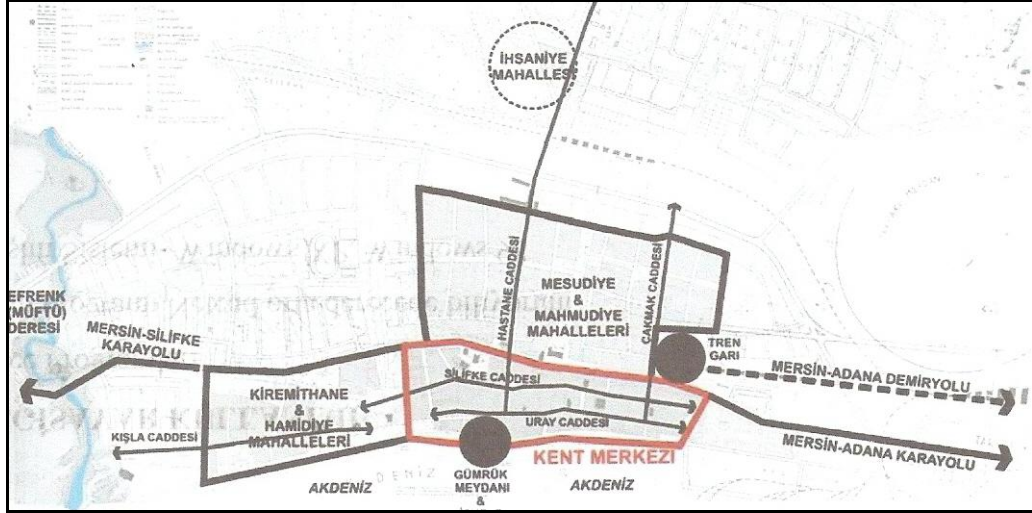
Mersin kentinin kuruluş yıllarından günümüze kadar olan süreçteki kentsel gelişimi Tanzimat Fermanı döneminin getirdikleri ve imar planlarının yapılmasıyla başlayan planlı dönem olmak üzere iki döneme ayrılmaktadır. İlk dönem Tanzimat Fermanıyla başlayan yeniliklerden kentin ilk planı olan 1938 Jansen Planı'na kadar olan süreçtir. İkinci dönem ise Jansen Planı ile başlayıp günümüze kadar olan dönemi kapsamaktadır.

2.2.1. Kentsel Gelişimde Tanzimat Fermanı Dönemi

Bu dönemde Mersin kentinin mekânsal gelişimini etkileyen ana etken, Tanzimat Fermanı'yla her alanda başlatılan yeniden yapılanma ve reform hareketleridir. Tanzimat sonrasında yapılan idari ve kentsel reformlara bağlı olarak, yeni nizamnameler kapsamında, Osmanlı'nın geleneksel yapısından farklı mekânsal dokular oluşmaya başlamıştır. Bununla birlikte Avrupa ile yoğunlaşan ticari ilişkilere paralel olarak, ticari faaliyetlerin yoğun olarak yaşandığı kentlerde ulaşım ve altyapı hizmetlerine dönük çalışmalar da yapılmıştır. Bu kentler arasında Mersin de yer almaktadır.

1848 yılında çıkarılan Ebniye Nizamnamesi, 1882 yılında kanunlaştırılarak Osmanlı'nın ilk imar kanunu olarak nitelendirilmiştir (Bayraktar, 2006:106-107). Yasa yollarla ilgili düzenlemeler için gerçekleştirilmiş, çıkmaz sokakları yasaklamıştır. Böylelikle yollarda, ızgara tipi görünümlü kentsel gelişme amaçlanmıştır (Ünlü, 2007:426). Bu düzenlemeler ilk önce, İstanbul Kenti için uygulanmış, daha sonra tüm Anadolu kentlerine yaygınlaştırılmıştır. Bu çerçevede Mersin kentinin de mekânsal yapısı, 19. yüzyılda ızgara tipi olarak gelişmiştir.

Kentin ızgara tipi modelinde Uray, Hastane, Çakmak ve Silifke Caddeleri ana ulaşım koridorlarını oluşturmuştur. Kentin ticareti Uray Caddesinde gerçekleşmiş olup, bu oluşumlar Mersin'in en eski mahallesi olan Camii Şerif Mahallesi'nde yer almaktadır. Konut yoğunlaşması, Mesudiye Mahallesi'nde görülmüş ve sırasıyla Nusratiye, Mahmudiye ve Kiremithane mahalleleri diğer yapılaşmış alanlardır. Kentin, 1930'lardaki mekânsal sınırlarına baktığımızda, doğu sınırını Çakmak Caddesi ile tren garı, batı sınırını günümüzdeki Müftü Deresi (Efrenk Deresi), kuzey sınırını ise Girit'ten gelen göçmeler için oluşturulmuş İhsaniye Mahallesi'nin oluşturduğunu görürüz (Ünlü, 2007:426).

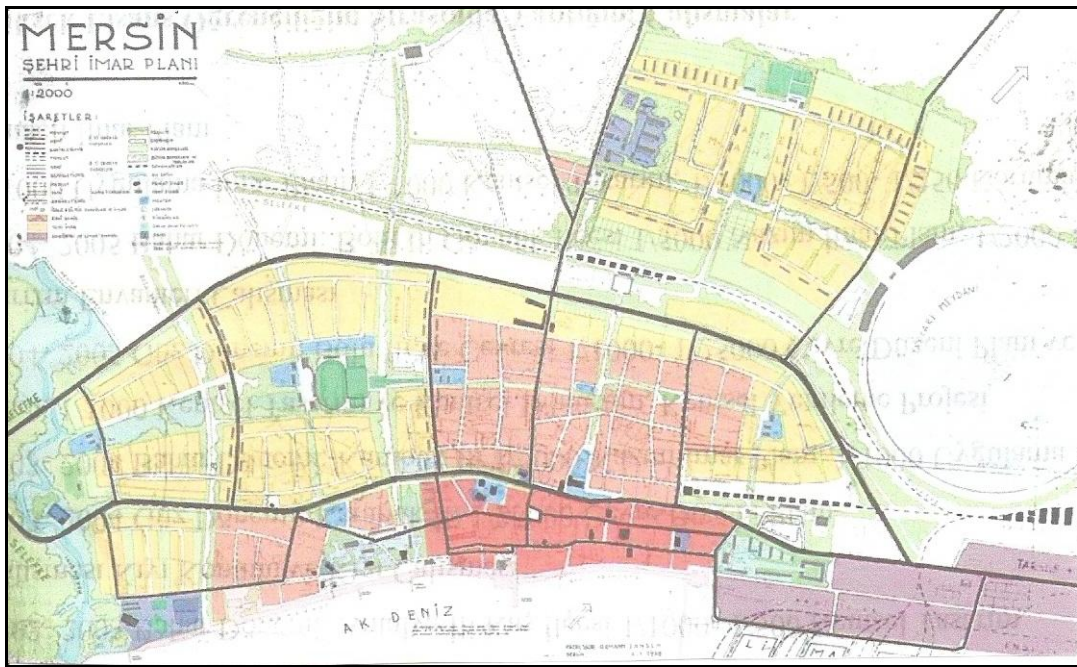

Şekil 1: 19. yüzyıl sonu 20. yüzyıl başında Mersin kentinin fiziksel gelişim Tanzimat Fermanı Dönemi (Ünlü, 2007:427).

2.2.2. Kentsel Gelişimde Planlı Dönem

1933 yılında Yapı ve Yollar Kanun'unun yürürlüğe girmesiyle kent dokusunun düzenlenmesi ve ilk imar planı yapımı için şehir plancısı Hermann Jansen Mersin'e davet edilmiştir. Jansen, Mersin için imar planı hazırlarken öncelikle kentin düzgün bir şekilde gelişmesini sağlamak istemiştir. Bunun için de hem kentin karakterine hem de arazi kullanımına uygun olarak kenti iki bölgeye ayırmıştır. Eski şehir ve gelişme alanları diye adlandırdığı bu bölgelerde farklı tasarımlar uygulamıştır. Eski şehirde mevcut dokuyu koruyarak bu dokunun günümüze kadar gelmesini sağlamıştır. Gelişme alanlarında ise konut alanları ve dinlenme alanları planlamıştır. Gelişme alanlarında en önemli tasarım unsuru sahil olup, sahil boyunca dinlenme alanları planlarken; sahilden kuzeye açılan yaya akslarıyla da kentin denizle ilişkisini kuvvetlendirmiştir. Ayrıca Jansen, Mersin kentini planlarken kentin kimliğini oluşturmada liman ve denizi ön planda tutmuştur. Buna göre liman, kentin bir ticaret kenti olarak gelişmesini sağlarken, deniz kentin bir sayfiye kenti olmasını sağlayacaktı. Jansen, ticaret şehri olarak planlı dönemden önce yapılaşmış olan eski dokuyu koruyarak gerçekleştirirken; sayfiye şehri olarak da dinlenme alanlarının ön

plana çıktığı deniz, en önemli tasarım elemanı olmuştur. Jansen, gelişme alanlarındaki konutlarda, bahçekent anlayışına dayanan dinlence alanlarıyla birlikte gelişmesini öngörmüş ve ayrıca kentin kuzeyinde, düşük gelirli için bir mahalle oluşturmuştur. 1938 yılında Jansen'in yapmış olduğu plana baktığımızda, planda, bazı kararların özellikle bahçekent anlayışı ve düşük gelirli için oluşturmak istediği mahallenin, hayata geçirilememiş olduğu görülmektedir. Bunun nedeni ise kentsel arsaların, plana uygun tasarıma dönüşmesinde, mülkiyetle ilgili sorunların yaşanmasıdır (Ünlü, 2007:428-429).

Şekil 2: Hermann Jansen tarafından hazırlanmış olan 1938 Mersin İmar Planı (Ünlü, 2007:429)

1956 yılında, 6785 sayılı İmar Kanunu'nun yürürlüğe girmesiyle, 1960'lı yıllarda İller Bankası tarafından imar planları yapılmış, 1/10.000 ölçekli nazım imar planı 1963 yılında, uygulama imar planı 1966 yılında tamamlanmıştır (İl Çevre Durumu Raporu, 2005:188). İller Bankası Planı'nda kent formu yağ lekesi biçimini almakta olup kent, merkezden çevreye doğru giderek azalan yoğunluktaki konut alanları ile çevrelenmiştir. Planda batıya ve kuzeye doğru gelişme eğilimlerine ağırlık verilirken, bu alanlardaki

birinci sınıf tarım topraklarının korunması temel sorun olmuştur (Akçura, aktaran Ünlü 2007:429).

İller Bankası Planı sonrası Mersin’de üç temel sorun ortaya çıkmıştır. Özellikle konut alanları planda olduğu gibi gelişmemiş olup, kentin kuzeyi ve doğusu aşırı göç aldığından konut alanları hisseli parselasyon ile gerçekleşmiş, bu sorun 1985 sonrası için kentin planlama sürecini olumsuz etkilemiştir. İkinci sorun ise Jansen Planı’nda eski şehir olarak nitelendirilen ticaret alanlarında, İller Bankası Planı’nda, plan hükümlerinden çok yönetmelik hükümlerinin yer almasıdır. Yönetmelik hükümlerinde yer alan bina yüksekliklerinin yol genişliklerine göre oluşturulması, ileriki yıllarda rant aracı olarak kullanılmış ve kent merkezinde yoğunluğun artmasına neden olmuştur. Kent merkezinde gerçekleşen yüksek yoğunluklar, kent mekânının niteliğini de düşürmüştür. Aynı zamanda yolların yeterince geniş olmaması ulaşımda sorun yaratmış ve bu sorunu çözebilmek için gerekli çözümler de sunulmamıştır. Üçüncü sorun ise tüm bunlarla birlikte kentsel gelişimin denetlenememesinden dolayı kentin gelişiminin, yağ lekesi şeklinde olmasıdır. İller Bankası Planı kentin mekansal gelişimine yönelik bir vizyon geliştirememiş, ancak kentin bugünkü mekansal biçimlenmesinde büyük bir etken olmuştur (Ünlü, 2007:429-430).

Şekil 3: 1964 yılında yürürlüğe giren İller Bankası Planı (Ünlü, 2007:430)

1979 yılında Mersin kent bütünü planlamak için 1/25.000 ölçekli nazım imar planı, İmar İskân Bakanlığı ve Mersin Belediyesi tarafından ortaklaşa yapılmış ve 1980 tarihinde onanarak yürürlüğe girmiştir. 1980 sonrası uygulama imar planlarının hazırlanmasına başlanmış olup, alt ölçekli plan çalışmaları için belediye tarafından planlama birimleri oluşturulmuştur. 1980 yılının ikinci yarısında kentsel gelişme projeleri, ıslah imar planları, toplu konut alanları ve sanayi bölgeleri gibi planlama ve uygulama çalışmaları yapılmıştır. Kentsel gelişmeye yapılan olumlu müdahaleler olarak Güneykent ve Halkkent Toplu Konut Projesi, Akbelen Gecekondü Önleme Projesi, gelişme alanlarında arsa ve arazi düzenleme çalışmaları, kentin kuzey (Yeni Gözne yolu) ve batı kesiminde kıyı yolu ve dinlenme alanları ve ikinci çevre yolu yapılmıştır (*İl Çevre Durumu Raporu*, 2005:188). Tüm bu çalışmalar 1980-1985 yılları arasında etaplaşma şekliyle gerçekleştirilmiştir.

“1985 yılı Türkiye kent planlama pratiği açısından önemli bir dönüm noktasıdır. Bu tarihte yürürlüğe giren 3194 sayılı İmar Kanunu ile daha önceki dönemin merkezci yapısı kırılmış ve kent ölçeğinde planlama yetkisi yerel yönetimlere verilmiştir. Böylelikle 1938

Jansen Planı'ndan sonra planlama sürecinde yerele dönüş gerçekleşmiştir" (Ünlü, 2007:431).

Planlama sürecinde yerele dönüşün gerçekleşmesiyle, Mersin'de 1985 yılı sonrasında kent bütününe yönelik uygulama imar planlarından çok kent içindeki alanlara yönelik uygulama imar planları üretilmiştir. Böylelikle kentin mekânsal biçimlenmesinde, mevzi imar planları ve ıslah imar planları yeni bir kentsel bağlam oluşturma araçları olurken, plan değişiklikleri, kentsel bağlamda, noktasal değişikliklere neden olmuştur. Mevzi imar planları, planlanmış bir alan dışında yeni yerleşimlerin oluşturulması için üretilen planlar olarak, Mersin'de bu planlar çoğunlukla Yenişehir ve Mezitli İlçeleri sınırları içinde yer almaktadır. Islah imar planları ise mevzi imar planlarından farklı olarak kent içinde plan koşullarına aykırı yapılaşmaların düzenlenmesi için kullanılmaktadır. Islah imar planları, Mersin'de en çok, hisseli parselasyona göre yapılaşmanın çok olduğu Toroslar İlçesi'nde üretilmiştir. Plan değişiklikleri ise imar planları, mevzi planları ve ıslah planları içinde yeni bir kentsel bağlam oluşturmaya yönelik çalışmalardır. 1985 yılı sonrası Mersin'de kentsel mekânın biçimlendirilmesinde plan değişiklikleri etkin bir konumdadır. İmar planlarının katı yapısı toplumun değişen gereksinimlerine ve beklentilerine cevap veremediği zamanlarda plan değişiklikleri bu sorunu çözmek için ortaya çıkmıştır. Plan değişiklikleri bireylerin isteklerine göre gerçekleştirilmiş olup, parsel ölçeğinde üretilmektedir. Mersin'de 1986-2003 yılları arasında 1294 adet plan değişikliği gerçekleştirilmiş olup, bu da Mersin'de beş günde bir tane plan değişikliğinin üretildiği anlamına gelmektedir. Mersin kentinin mekânsal biçimlenmesinde önemli bir yere gelen plan değişiklikleri, kente önemli yatırımların yer seçimi kararlarında, kent merkezinde ve özellikle Yenişehir İlçesi'nin güneyindeki mahallelerde kat yüksekliğinin arttırılmasında bir araç konumuna gelmiştir (Ünlü, 2007:431-433).

Mersin kentinde yapılan bu planlara bakıldığında, 1938 yılında yapılan Jansen Planı ile kentin özellikleri göz önüne alınarak kentte bir karakter oluşturma çabasının olduğu görülmektedir. 1960'lı yıllarda yapılan İller Bankası, 1980 yılında İmar ve İskân Bakanlığı tarafından yapılan plan ve 1985 yılından sonra Mersin Belediyesince yapılan planlarda ise kentte, kendine özgü bir karakter oluşturma çabasının olmadığı görülmektedir.

İller Bankası Planı kentin mekânsal gelişiminin denetimini sağlayamamış ve hisseli parselasyonların oluşumunu engelleyememiştir. 1980 yılı planında aynı sorun yaşanmış olup, 1980 sonrası yoğunlaşan planlama çalışmalarında ise kentsel mekânın niteliklerini oluşturma değil imar parseli üretme, planlamada öncelikli duruma gelmiştir (Ünlü, 2007:434).

Planlı dönemde kent hızlı bir büyüme göstermiş ve aşırı yoğun göçle karşı karşıya gelmiştir. Bu dönemlerde kentsel mekânın bütünlüğünü sağlamak ve kente özgü bir karakter kazandırma politikaları güdülmemiş, kent birçok potansiyellerine karşın kendine yetemeyen ve kimliksiz bir kent konumuna gelmiştir.

2.3. Mersin'de Kentsel Hareketlilik

Kentsel hareketlilik kent mekânında iki yönlü gerçekleşmektedir. Bunlardan ilki kent mekânındaki fonksiyonları kullanan insanların sosyo-ekonomik ve kültürel durumlarına göre gereksinimlerini karşılamak için yapmış oldukları hareketliliklerdir. İkincisi ise kentin gelişim yönüne göre imar planları kararıyla kent mekânında yer seçerek alt merkezlerin oluşumunu sağlayan kentsel fonksiyonların yapmış oldukları hareketliliklerdir.

2.3.1. Mersin Kent Mekânındaki Kentli Nüfusun Hareketliliği

Kent mekânındaki kentli nüfusun hareketine baktığımızda, bu hareketliliklerindeki eğilimlerinin daha çok günlük gereksinimlerini karşılamak amacıyla

gerçekleştiği görülmektedir. Bu gereksinimlerinin yaratmış olduğu hareketlilik ise konut, işyeri, eğitim, alış-veriş, sağlık gibi işlevler arasında gerçekleşmekte olup, kişiler bu ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla mahalle ve kent ölçeğinde hareketliliklerini sürdürmektedirler.

Kentli nüfusun hareketliliği, sahip olduğu sosyo-ekonomik ve kültürel duruma göre değişmektedir. Sosyal statüdeki farklılıklar, kent mekânındaki işlevlerin kullanımında da farklılık yaratmaktadır. Mersin kentindeki insanları sosyo-ekonomik durumlarına göre genel bir çerçeve içerisinde incelediğimizde; kent insanlarının ekonomik ve kültürel durumlarına göre kent mekânında kendilerine yer seçtiklerini ve bundan dolayı da mekânda farklılıklar yarattıklarını görürüz. Ayrıca bu farklılığın bir başka nedeni de kentin sürekli göç alması ve göçle gelen insanların kentte tutunabilmeleri için kent mekânında kendi sosyo-kültürel ve ekonomik yapılarına göre yer seçmeleridir. Mersin kentini bu özellikleri içinde incelediğimizde farklılaşmanın, kentin ilk dönemlerinden beri var olduğunu, kentteki mekânların bu farklılaşmaya göre oluştuğunu görmekteyiz. Ayrıca zamanla kentin ve ulaşım sisteminin gelişmesiyle kent mekânını kullanan sosyo-ekonomik gruplar arasında yer değişiminin olduğu da gözlenmektedir.

Mersin kentindeki nüfusun hareketliliğini, tarihi süreç içinde kentin mekânsal gelişmesinden yararlanarak daha iyi algılayabiliriz. Kente göç dalgaları 1830'lu yıllarda başlamış olup, Suriye ve Mısır'dan gelen Arapların Bahçe ve Kiremithane Mahallelerine yerleştikleri, zengin gayrimüslimlerin ise Camii Şerif Mahallesi'ne yerleştikleri görülmektedir. 1860'lı yıllara geldiğimizde ise kentin gelişiminin devam ettiği ve sürekli göç aldığı gözlenmekte olup, bu dönemde göçle, çalışmak için Suriye, Mısır ve Mersin köylerinden gelen insanların kentin çeperinde kendilerine yeni yerleşim alanları oluşturdukları, bu alanların ise günümüzde Mahmudiye ve Hamidiye Mahalleleri oldukları

bilinmektedir. Kurtuluş Savaşı'ndan sonra gayrimüslimlerin kenti terk etmesiyle onların yerlerini, kente ilk önce çalışmak için gelen daha sonra ise sosyal statüsünü geliştiren Arapların ve ülkenin çeşitli yerlerinden iş kurmak için gelen zengin Türklerin aldığı bilinmektedir.

1945 yılına gelindiğinde önce iş bulmak için gelen daha sonra zenginleşerek sosyal statüsünün değişmesiyle kent mekânında yaşam alanlarını değiştiren Bahçe Mahallesi'nde yaşayan Araplar yerlerini, Sivas, Malatya ve Yozgat gibi illerden gelen Anadolu Alevilerine bırakmışlardır. 1960'lı yıllarda ise limanın işletmeye açılmasıyla Anadolu'nun çeşitli illerinden (Adana, Kahramanmaraş, Malatya, Gaziantep, Konya, Sivas, Adıyaman ve Şanlıurfa) çalışmak amacıyla kente birçok insan göç etmiş olup; bu insanlar yaşam alanları olarak tren garı etrafını seçmişler ve daha sonra bugünkü Yenimahalle'yi oluşturmuşlardır (Turgut, 2005:21-22). 1970'li yıllara gelindiğinde kentin nüfusu hem doğal olarak hem de göç yoluyla artmıştır. Göçle gelen nüfus için barınma sorun oluşturmuş ve bu insanlar Akdeniz İlçesi sınırları içerisinde Siteler, Gündoğdu, Güneş, Şevket Sümer, Hal, Müfide İlhan, Özgürlük, Çilek, Çay gibi mahalleleri kurmuşlardır (Akdeniz Belediyesi, 2007). Bu mahallelerin sosyal yapısına baktığımızda çoğunluğu ekonomik açıdan alt gelirli gruba hitap etmekte olup; kentle bütünleşme ve kimlik sorunu yaşayan insanları barındırdığı görülmektedir. Bu mahalleler, günümüzde de özelliklerini bu şekilde korumaktadırlar. Oysaki göçle oluşan Yenimahalle, Mahmudiye, Hamidiye, Bahçe, Kiremithane gibi mahalleler kentle bütünleşerek sosyal yapısında değişme olan orta gelirli gruba hitap eden mahalleler olmuşlardır. 1980'li yıllara gelindiğinde kente yine göçle gelen yoğun bir nüfus artışı olmuş ve bu nüfus kentin kuzeyinde kendine yer seçerek bugünkü Toroslar İlçesi'ni ve mahallelerini oluşturmuşlardır. Toroslar İlçesi'ne baktığımızda göçle beraber yerli nüfusun da burada

kendilerine yer seçtikleri ayrıca ekonomik açıdan orta ve alt gelir grubunun bir arada olduğu görülmektedir.

Kentin mekânsal gelişimine baktığımızda kentin gelişimini doğu, batı ve kuzeye doğru gerçekleştirdiğini görürüz. Kentteki insanlar bu gelişim sürecinde ekonomik koşullarını iyileştirdikçe ve kentle bütünleştikçe, kentsel hareketlerinde kullandıkları kentsel mekânlar değişmeye başlamıştır. Kentli nüfusun hareketliliğiyle oluşan mekânsal gelişimine baktığımızda; üst gelir grubunun sahil boyunca uzanan lüks apartmanlarda ve Mezitli, Yenişehir İlçeleri sınırları içerisinde kalan kentin kuzey kesiminde bulunan villalarda yer seçtikleri görülmektedir. Bu gelir grubundaki insanlar yaşam alanlarını bu mekânlarda seçtikleri gibi alış-veriş, eğlence, sağlık, eğitim gibi gereksinimlerinden doğan kentsel hareketliliklerini de bu mekânlarda gerçekleştirmektedirler. Yaşamlarında büyük bir paya sahip olan ve sosyal statülerinin gelişmesini sağlayan işyerlerini ise kentin çeşitli mekânlarında kurmaktadırlar.

Orta gelir grubundaki insanlar ise sosyo-kültürel, ailevi, kentle bütünleşme ve iş nedenlerine göre kendilerine yer seçmişlerdir. Bu yerler, Akdeniz İlçesi sınırları içinde: Hamidiye, İhsaniye, Mahmudiye, Yenimahalle, Nusratiye, Kiremithane, Kültür, Turgut Reis mahalleleri; Toroslar'da Sağlık, Osmaniye mahalleleri; Yenişehir ve Mezitli'de ise: GMK Bulvarının kuzeyinde yer alan mahallelerdir. Orta gelir grubundaki insanların gereksinimlerinden doğan kentsel hareketliliğe baktığımızda ise daha çok yaşadıkları mahallelere yakın yerlerde eğitim, iş ve alış-veriş gibi gereksinimlerini sağlarken; sağlık gibi gereksinimleri kamuya ait hastanelerde (Akdeniz İlçesi) gerçekleştirdiklerini görürüz.

Alt gelir gurubundaki insanlar ise ekonomik ve sosyo-kültürel nedenlerden dolayı kent merkezinin çevresinde, kuzeyde ve doğuda kendilerine yer seçmişlerdir. Bu yer seçimlerindeki belirleyici unsur ekonomik koşullar ve kentle bütünleşememe sorunlarıdır.

Bu insanlar, işyerlerine yakın ve kendilerini yalnız hissetmeyecekleri mekânları seçmişlerdir. Alt gelir grubunun, kentsel hareketlilik ve kent mekânlarındaki fonksiyonlardan yararlanma şekillerine baktığımızda bu konuda en az aktif olan grup olduğu görülür. Kentsel hareketlilikleri genelde iş yerleri ve konutları arasında gerçekleşmekte olup, bu hareketliliklerini mahalle ölçeğinde gerçekleştirmektedirler.

Kısaca diyebiliriz ki nüfusun, kent mekânında, kentsel hareketliliğini gerçekleştirebilme nedenleri, ekonomik koşullara ve kentle bütünleşme unsuruna bağlıdır. Bu konularda kendini iyileştiren bireylerin kentsel mekândaki hareketliliğinin de arttığını söyleyebiliriz. Ayrıca sosyal statüye bağlı olarak, kent mekânlarından yararlanma şekillerinin çeşitlendiği gibi kalitesinin de değiştiği söylenebilir.

2.3.2. Kent Merkezindeki Kentsel Fonksiyonlardan Kaynaklanan Hareketlilik

Kent merkezindeki kentsel fonksiyonlardan kaynaklanan hareketliliği daha iyi algılayabilmek için kent fonksiyonlarının mekândaki yer seçimlerini incelemek gerekir. Mersin kent merkezinin mekânsal gelişimi Akdeniz, Toroslar, Yenişehir ve Mezitli İlçeleri sınırı içinde olmuştur. Kent, çok merkezli bir yapıya göre gelişmiş olup, bu dört ilçe aynı zamanda kendi içinde merkez oluşturmaktadır. Bu dört ilçeyi kentsel fonksiyonların yer seçimi açısından incelediğimizde kentteki hareketliliği daha iyi algılamış oluruz.

Akdeniz ilçesi, Mersin kentinin en eski yerleşim yeri olup, kentsel hareketliliğin en fazla olduğu Uray, Silifke, Atatürk ve Hastane Caddeleri bu ilçenin sınırları içinde yer almaktadır. Mersin'in ilk ticari caddesi olan Uray Caddesi, kentin ticaret merkezi olacağını anlayan insanların yatırım yaptıkları yerdir. Uray Caddesi üzerinde bankaların, ihracat birliklerinin, deniz acentelerinin, alış-veriş mağazalarının ve yönetim birimlerinin yer seçtikleri görülmektedir. Kentin gelişmesiyle, bu caddeye paralel Silifke

Caddesi'nin ve İstiklal Caddesi'nin eklenmesiyle Mersin'in MİA'sı (Merkezi İş Alanı) oluşturulmuştur. Bu yerleşim yerinde ticaret alanlarının çoğunlukta olduğu ve bunların çeşitlenmesine bakıldığında ihracat firmalarının, bankaların merkez şubeleri, alış-veriş mağazalarının, restoranların, yazıhanelerin ve küçük esnafın oluşturduğu bir ticari yapılanmanın olduğu görülmektedir. Bu ticari yapılanmanın yanı sıra yönetim merkezlerinin, sivil ve mesleki kuruluşların yönetim binalarının da burada yer seçtiği görülmektedir.

Akdeniz İlçesi'nin diğer önemli caddesi olan Hastane Caddesi, kenti boydan boya ikiye bölen Kuvayi Milliye Caddesi'nin, Kuruçeşme'den Yoğurt Pazarı'na kadar olan kısmını oluşturmaktadır. Hastane Caddesi'ne baktığımızda, kentin ilk dönemlerinde, bu caddede fabrikaların kurulduğu; şimdi ise daha çok küçük esnafın oluşturduğu bir ticari yapılaşmanın olduğu ve bankaların alt şubelerinin yer aldığı görülmektedir. Aynı zamanda buradaki alış-veriş merkezlerine baktığımızda, Silifke Caddesi ve çevresindeki alış-veriş merkezlerinden ekonomik yönden farklı olduğu görülmektedir. Hastane Caddesi'ndeki mağazaların çoğunlukla orta ve alt gelir grubuna hitap ettiği anlaşılmaktadır.

Akdeniz İlçesi'ne genel olarak baktığımızda, ticaret alanlarının, iş alanlarının, sağlık alanlarının ve eğitim alanlarının diğer ilçelere göre daha yoğun olduğu ve diğer ilçelerden de bu ilçeye doğru kentsel hareketliliğin daha fazla olduğu görülmektedir. Akdeniz İlçesi'ndeki konut alanlarına baktığımızda ise, kentin kuruluş dönemlerinin ilk yıllarında, yüksek gelir grubuna hitap eden konut alanlarının olduğu anlaşılmaktadır. Daha sonra kentin gelişmesinin kent çevresine yayılmasıyla üst gelir grubu yerine orta ve alt gelir grubunun kendine bu mekânda yer seçtiği ve aynı zamanda bu gelir grubundaki insanların iş alanlarının da bu ilçede yer aldığı görülmektedir. Akdeniz ilçesi sınırları

içinde yer alan diğer fonksiyonlar ise organize sanayi bölgesi, liman, serbest bölge ve kent hali, bu bölgeye olan kentsel hareketliliğin fazla olmasının bir başka nedenidir.

Akdeniz İlçesi'ndeki hareketlilik, daha çok MİA'nın, sanayi alanının, limanın ve yönetim merkezlerinin burada konumlanmasından kaynaklanmaktadır. Bu nedenle hem işçiler, hem işverenler ve hem de memurlar çalışmak için ilçeden ve diğer ilçelerden bu ilçeye hareketlilikte bulunmaktadırlar.

Kentin kuzeye doğru gelişmesiyle Toroslar İlçesi de oluşmaya başlamıştır. Toroslar İlçesi'nin mahalleleri, genellikle 1980 sonrası gelen göçle oluşmuş olup, çoğunluğu alt gelir grubuna hitap etmektedir. Toroslar İlçesi'ndeki mahallelerin çoğunluğunun, hisseli parselasyon sistemiyle oluşması, ilçenin gelişimini olumsuz yönde etkilemiştir. İlçe geneline bakıldığında çoğunlukla konut altı ticaretin olduğu, kentsel fonksiyonların çoğunun da mahalle ölçeğinde olduğu görülmektedir. Bu nedenle Toroslar İlçesindeki hareketlilik, genellikle mahalle ölçeğinde gerçekleşmekte olup, diğer ilçelerden bu ilçeye hareketlilik oldukça azdır. Toroslar İlçesi'ndeki hareketliliği artırmak için yerel yönetimlerin çalışmalarıyla buraya, Kadın Doğum ve Çocuk Hastanesi'nin ve ayrıca kent parkının yapılması kararı alınmıştır. Ancak, yapılan bu fonksiyonların ulaşım açısından kentteki diğer insanlara ters düşmesi nedeniyle istenilen hareketliliği gerçekleştirememişlerdir.

Kent nüfusunun artması ve eski yerleşim yerlerinin yetersiz kalmasından dolayı kentin kuzey ve batıya doğru gelişmesi sonucu oluşan üçüncü ilçe Yenişehir İlçesi'dir. Yenişehir İlçesi'ne genel olarak baktığımızda, diğer iki ilçeden farklı olarak üst gelir ve orta gelir grubunun kendine burada yer seçtiği görülmektedir. Ayrıca imar planlarıyla yeni kentsel dokunun olduğu, kıyının daha çok kullanıldığı, lüks mağazaların yanı sıra büyük

alış-veriş merkezlerinin, hipermarketlerin, ofislerin, bankaların, eğlence alanlarının ve özel sağlık hizmetlerinin burada yer seçtiği görülmektedir.

Kenti enine ikiye ayıran GMK Bulvarı'nın iki yanı boyunca lüks mağazalar, showroomlar, ofisler, hipermarketler, restoranlar, cafeler ve alış-veriş merkezleri kendine yer seçerken; eğlence alanları sahil kesiminde yer alır. Yenişehir İlçesi'ndeki ticari yapılanma, daha fazla tüketimin yapıldığı ve üst gelir grubuna hitap eden fonksiyonların yoğunlukta olduğu, kompleks fonksiyonların bir arada bulunduğu bir yapılanmadır. Son zamanlarda özellikle büyük alış-veriş merkezlerinin açılmasıyla zamanı kısıtlı insanların, her şeyi bir arada bulduğu, kompleks fonksiyonlardan yararlanma isteğinden dolayı kentsel hareketliliğin en fazla olduğu mekândır.

Yenişehir İlçesi'ndeki sosyal yapıya baktığımızda burada, ekonomik ve kültürel açıdan kendini geliştirmiş, kent yaşamını benimsemiş grubun çoğunlukta olduğu görülmektedir. Konut dokusuna baktığımızda, GMK bulvarının güney sahil kesiminde, üst gelir grubuna hitap eden lüks, çok katlı apartmanlar ve siteler yer alırken; GMK Bulvarının kuzeyinde orta gelir grubuna hitap eden apartmanların yer aldığı görülmektedir. Kentin daha kuzeyinde ise yine üst gelir grubuna hitap eden villaların yer aldığı görülmektedir.

Kentin batı kısmında yer alan ve dördüncü merkez ilçesi olan Mezitli İlçesi, yerleşim olarak eski bir geçmişe sahip olup, büyük şehir belediyesi sınırları içerisine yeni katılan bir ilçedir. Mezitli İlçesi geneline baktığımızda, imar planları ile açılan alanların henüz dolmadığı görülmektedir. Ancak, son yıllarda, kentte yaşayan insanlar tarafından hem ticaret hem de konut yerleşimi açısından oldukça talep görmektedir. Bunun nedeni düzenli bir yerleşim yerinin olması, insanların kentin bunaltıcı yoğunluğundan kurtulma isteği ve kiraların diğer yerleşim yerlerine göre daha uygun olmasıdır.

Mezitli'deki kentsel fonksiyonların yer seçimine baktığımızda, GMK Bulvarı boyunca showroomların çeşit ve sayı açısından çoğunlukta olduğu, hipermarketlerin, alış-veriş mağazalarının outletlerinin, bankaların şubelerinin ve eğlence alanlarının özellikle büyük diskoların kendine yer seçtiği görülmektedir. Ayrıca özel sağlık tesislerinin ve büyük kamu hastanelerinin bu ilçeyi tercih ettikleri görülmektedir. Bunun dışında ilçenin gereksinimlerini sağlayacak eğitim ve sosyal tesislerin mahalle ölçeğinde olduğu görülmektedir.

Bu dört ilçeye baktığımızda, her birinin mahalle ölçeğinde kendine yettiği görülmektedir. Fakat günlük kentsel hareketlerden gerek iş için, gerek sağlık ve diğer ihtiyaçlar için Akdeniz ve Yenişehir İlçelerine yapılan hareketliliğin daha fazla olduğu görülmektedir. Bu iki ilçeye yapılan hareketliliğin ise az da olsa birbirinden farkı vardır. Akdeniz İlçesi'ne yapılan hareketliliğe baktığımızda kentin MİA'sının, yönetiminin, sanayisinin, limanının ve kamusal sağlık hizmetlerinin burada yer seçmesinden dolayı hareketliliğin daha çok konut-işyeri ve MİA arasında gerçekleştiği görülmektedir. Arica her ekonomik gruba hitap eden ticari yapılanmanın olmasından dolayı da günlük, haftalık ve aylık ihtiyaçlar içinde bu ilçeye yapılan hareketlilik daha fazladır.

Yenişehir İlçesine baktığımızda, daha çok büyük alış-veriş merkezlerinin, hipermarketlerin, eğlence alanlarının, sosyal tesislerin ve özel sağlık hizmetlerinin yer almasından dolayı gerek burada yaşayanlar gerekse bu ilçenin sınırları dışında yaşayanlar, gereksinimlerine göre bu merkeze günlük haftalık ve aylık olarak hareketlilikte bulunmaktadır.

Mezitli İlçesi ise planlı ve düzenli bir şekilde geliştiği için bir sonraki bölüm olan araştırma bulgularının ortaya çıkardığı verilere göre gelecekte kentin merkezi olma potansiyelini taşımaktadır. Toroslar ilçesi ise kentsel hareketlilik açısından sadece mahalle

ölçeğinde kalmakta olup; diğler ilçelerden buraya sadece işyerlerinin bu ilçede bulunmasından kaynaklanan bir hareketlilik gerçekleşmektedir. Ancak kentli nüfusu buraya çekebilecek bir kentsel fonksiyon bulunmamaktadır.

III. BÖLÜM

MERSİN ESNAFININ KENTSEL HAREKETLİLİĞİ

3.1. Mersin'deki Esnaf Hakkında Genel Bilgi

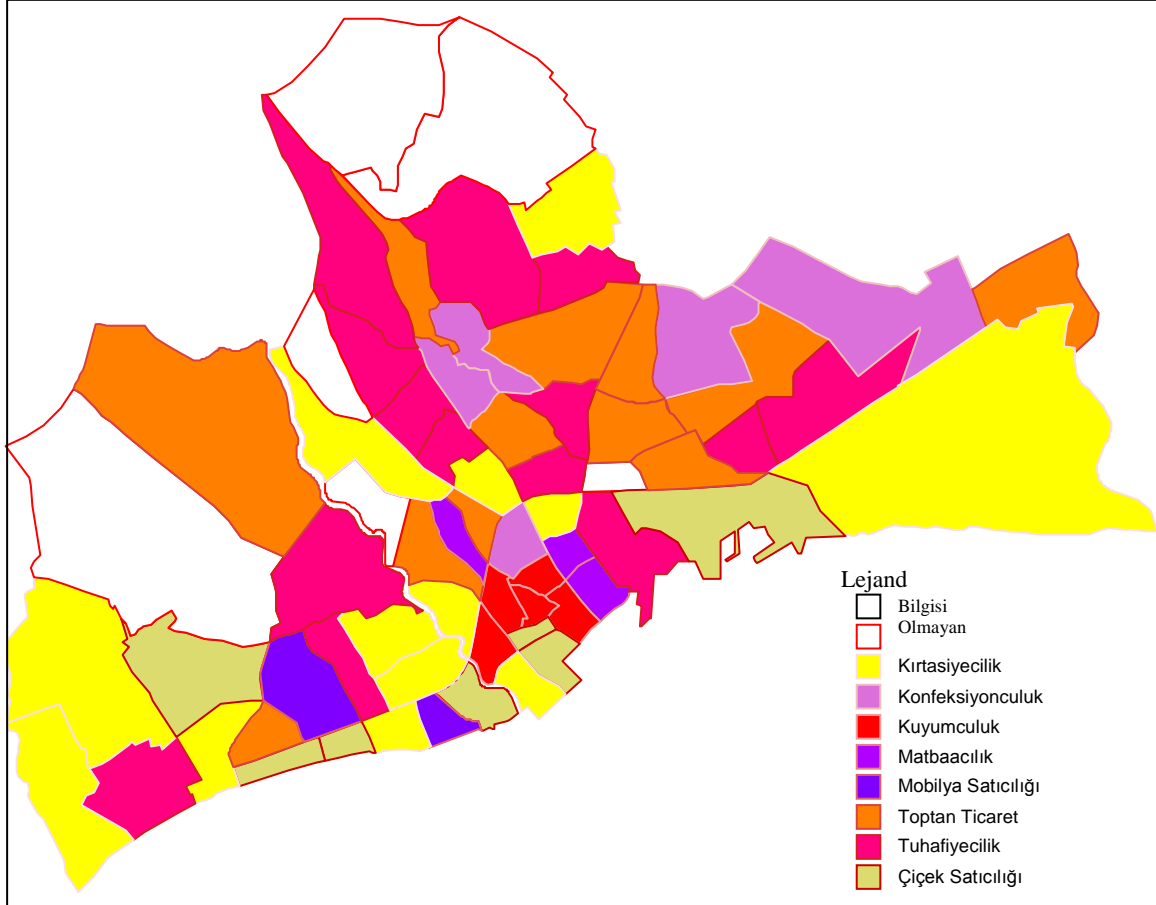
Nisan 2009 tarihi itibariyle Mersin Esnaf ve Zanaatkârlar Odasına kayıtlı 35 adet esnaf ve zanaatkâr meslek kolu ve 26799 üye bulunmaktadır. Mersin Esnaf ve Zanaatkârlar Odasına bağlı meslek odalarının bünyesindeki üye¹⁹ sayılarına göre sıraya koyduğumuzda ilk sırada 2683 üyesiyle Bakkallar ve Bayiler Esnaf Odası yer almaktadır (Mersin Esnaf ve Zanaatkârlar Odası, 2009)

Mersin Esnaf ve Zanaatkârlar Odası, kentteki esnaf hakkında genel bilgi edinmek için 2008 yılında küçük bir anket yapmıştır. Bu anket verilerine göre, kentteki esnafın %60 gibi büyük bir oranının 26-40 yaşları arasında olduğu; eğitim açısından ise %35.6'lık payla lise mezunlarının çoğunlukta olduğu ortaya çıkmıştır. Ayrıca Mersin'deki esnafın bağlı olduğu sosyal güvenlik kurumları arasında %46.7'lik payla ilk sırayı Bağ-Kur almaktadır. Mersin esnafı, yapılan ankette, gün geçtikçe gelirlerinde azalma yaşadıklarını (%64.5) belirterek gelirlerindeki azalmanın nedenlerini şöyle sıralamışlardır: alış-veriş merkezlerin açılması, işyeri kira fiyatlarının yüksekliği, işyerine temin ettikleri malın maliyetinin yüksekliği, sosyal güvenlik primlerinin ve vergi oranlarının yüksek olması, uygun şartlarda kredi bulunmaması, yeni girişimlerin desteklenmemesi, altyapı yetersizliği, ayrıca vatandaşların gelir düzeyi ile birlikte alım gücünün düşük olması (Mersin Esnaf ve Zanaatkârlar Odası, 2009).

Mersin'deki esnafın mesleklerine göre hangi mahallelerde yoğunlaştığına dair bir çalışma oda tarafından yapılmamıştır. Mersin'deki esnafın yer seçimi hakkında genel bir bilgiye sahip olmak için Mersin Esnaf ve Zanaatkârlar Odası'ndan, kayıtlı ve faal

¹⁹ Mersin Esnaf ve Zanaatkârlar Odasına bağlı kent merkezindeki meslek odaları ve üye sayıları Ek 3'teki tabloda görülebilir.

olan bazı meslek kollarının işyeri adresleri alınarak, hangi mahallelerde yoğunlaştığına dair küçük bir çalışma yapılmıştır. Yapılan çalışmanın sentezleri aşağıdaki Mersin kent merkezi mahalle²⁰ haritasında gösterilmiştir.

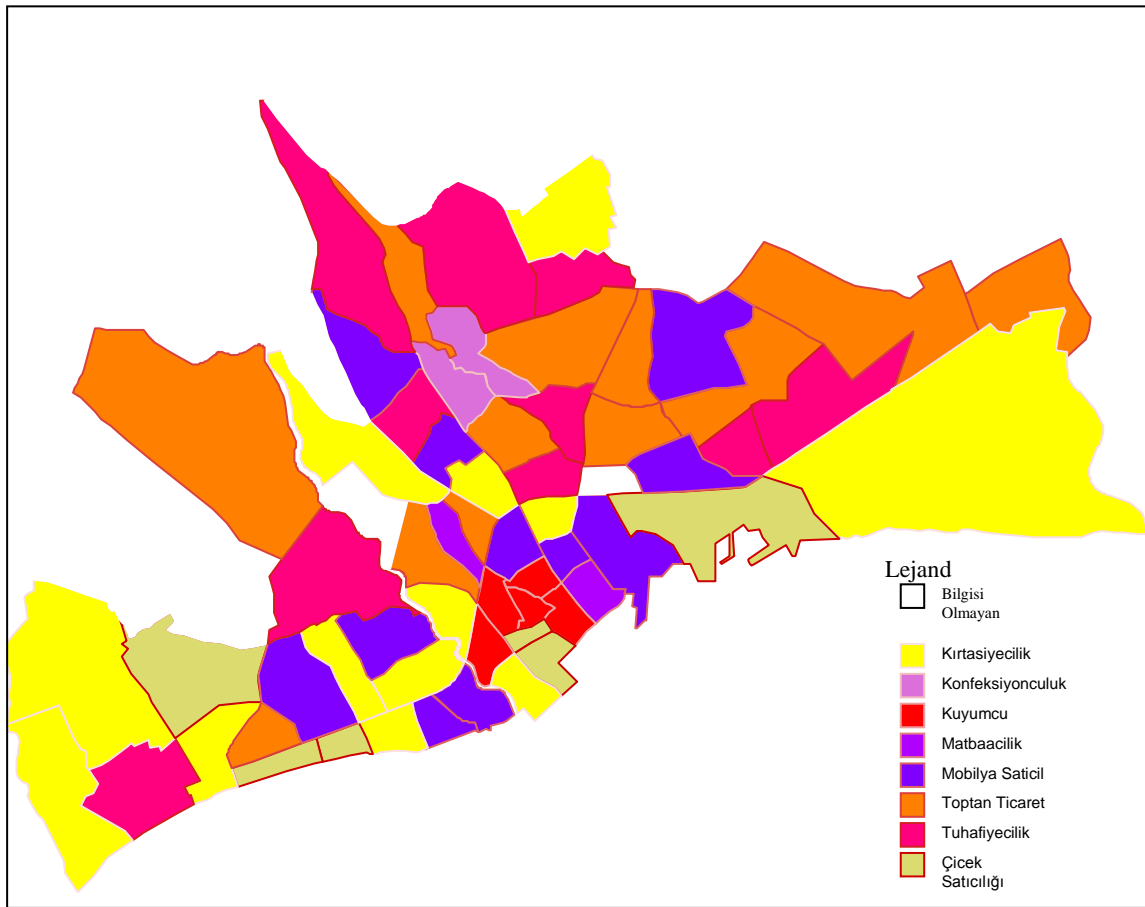

Şekil 4: Ki-kare yöntemiyle yapılan ve Mahalle ölçeğinde baskın olan sektörlerin dağılımı

Ki-kare yöntemiyle yapılan Şekil 4'ü incelediğimizde kırtasiye sektörünün Karaduvar, Halkkent, Portakal, Osmaniye, Nusratiye, Hamidiye, Alsancak, Hürriyet, Cumhuriyet, Gazi, Barbaros, Akkent ve Batıkent Mahallelerinde baskın sektör olduğu ortaya çıkmıştır. Konfeksiyonculuk sektörü Çilek, Şevket Sümer, Toroslar, Mithat Toroğlu ve İhsaniye Mahallelerinde baskın sektördür. Kuyumculuk sektörü, Mahmudiye, Bahçe, Çankaya, Barış ve Turgut Reis Mahallelerinde baskın sektör iken matbaacılık sektörü ise

²⁰ Şekil 4 ve Şekil 5'de kullanılan mahalle paftasını mahalle isimleriyle beraber Ek 4'deki Mersin Kent Merkezi Mahalle Haritasında görülebilir.

Mesudiye, Camiîşerif ve Turunçlu Mahallelerinde baskın sektördür. Mobilya Satıcılığı sektörü Palmiye ve Güvenevler Mahallelerinde, toptan ticaret sektörü, Fuat Morel, Demirtaş, Turgut Türkalp, Tozkoparan, Portakal, Kurdali, Güneş, Gündoğdu, Siteler, Hal, Çay ve Aydınlikevler Mahallelerinde, tuhafiye sektörü Eğriçam, Cumhuriyet, Limonluk, Yeni Mahalle, Zeki Ayan, Yusuf Kılıç, Akbelen, Çukurova, Çağdaşkent ve Güneykent Mahallelerinde, çiçekçiler ise Mentеш, İnönü, Dumlupınar, Pirireis, Kiremithane, Kültür ve Üç Ocak Mahallelerinde baskın sektör olarak ortaya çıkmıştır.

Şekil 5: Yoğunlaşma katsayısı yöntemiyle yapılan ve Mahalle ölçeğinde baskın olan sektörlerin dağılımı.

Yoğunlaşma katsayısı yöntemiyle yapılan Şekil 5'i incelediğimizde, kırtasiye sektörünün baskın olduğu mahallelerin değiştiği görülmektedir. Ki-kare yöntemiyle yapılan Şekil 4'de Hürriyet Mahallesi'nin yerini Bahçelievler Mahallesi almış olup, diğer

mahalleler aynıdır. Konfeksiyonculuk sektörünün Şekil 4’den farklı olarak Çilek, Şevket Sümer ve İhsaniye Mahallelerinde baskın olmadığı, diğer mahallelerde baskın olduğu görülmektedir. Kuyumculuk sektöründeki yoğunlaşma katsayısı çözümlemesi sonuçlarının Ki-kare yöntemiyle yapılmış olan Şekil 4’le aynı olduğu görülmektedir. Matbaacılık sektöründe Şekil 4’deki mahallelere ek olarak, Mesudiye Mahallesi’nde de matbaacılık sektörü baskın sektör olarak çıkmıştır. Mobilya sektörü, yoğunlaşma katsayısı çözümlenmesine göre Şekil 4’deki belirleşen mahallelere ek olarak, Hürriyet, Pirireis, Yeni Mahalle, Mesudiye, İhsaniye, Zeki Ayan, Şevket Sümer ve Akbelen Mahallelerinde baskın sektördür. Toptan ticaret sektörüne baktığımızda, Şekil 4’deki Siteler Mahallesi’nin yerini Şekil 5’de Çilek Mahallesi almıştır. Tuhafiyecilik sektöründe ise Şekil 4’deki mahallelerden Yeni Mahalle, Bahçelievler Mahallesi, Zeki Ayan Mahallesi ve Akbelen Mahallesi Şekil 5’te tuhafiyecilik sektöründe baskın sektör olmazken, Şekil 4’deki diğer mahalleler Şekil 5’te de tuhafiyecilik sektöründe baskındır. Çiçekçilik sektöründeki baskın mahallelere baktığımızda Şekil 4’deki mahallere Şekil 5’te Pirireis Mahallesi eklenmiştir.

Şekil 4 ve Şekil 5’de elde edilen veriler Ki-kare ve Yoğunlaşma katsayısı yöntemiyle yapılmış olup, bu çözümleme yöntemlerinde kullanılan formüllerden²¹ elde edilen çizelgelerde, “en-yüksek değeri bul etiketi ata” yöntemi ile baskın sektörler belirlenerek, Thuban Açık Kaynak Kod Coğrafi Bilgi Sistemi (AKK-CBS) yazılımında ilgili konusal haritalar üretilmiştir (Beyhan, 2005).

²¹ Ki-kare ve Yoğunlaşma Katsayısı formülleri Ek 5’te görülebilir.

3.2. Araştırmanın Yöntemi ve Hipotezleri

Araştırmanın örnekleme, Mersin Büyükşehir sınırları içinde yer alan ilçe belediyelerinin sınırları içinde bulunan ticaret alanlarının yoğunluklarına ve önemlerine göre belirlenmiş olup, ticaret alanlarının ve bu ticaret alanlarında yapılacak anket sayısının belirlenmesiyle anket uygulanmıştır.

Bu doğrultuda Mersin il merkezinde bulunan üç alt birim belediye (Akdeniz, Yenişehir ve Toroslar) sınırları, araştırma evreni olarak belirlenmiştir. Araştırma alanında yer alan ticaret alanlarının yoğunluklarına göre örneklem alınarak ve Akdeniz Belediyesi sınırları içinde 80, Yenişehir Belediyesi sınırları içinde 40 ve Toroslar Belediyesi Sınırları içinde 30 olmak üzere toplam 150 anket yapılmıştır.

Dört bölümden oluşan ankette toplam 39 soru bulunmakta olup, birinci bölümde iş sahibi ile ilgili bilgilere ait toplam 15 soru bulunmaktadır. İkinci bölümde iş sahibinin sahip olduğu işyeri ve yaptığı işle ilgili bilgilere dair toplam 10 soru bulunmakta, üçüncü bölümde işyerinde çalışanlarla ilgili bilgilere ilişkin toplam 5 soru ve son bölümde Mersin kentinin ticaretine ve kentleşmesine dair düşünceleri öğrenmek amacıyla 9 soru bulunmaktadır. Bu soruların büyük bir kısmı, İller Bankası'nın hazırlamış olduğu ticaret ve aile anketlerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Araştırmada, kent merkezinde yaşayan insanların ve kent merkezindeki fonksiyonların kentsel hareketliliğindeki değişimin belirlenmesi ve kentsel hareketliliği etkileyen etkenlere ulaşılması hedeflenmiştir.

Tezin Hipotezleri

(1) Kent merkezinde yaşayan insanların, sosyo-kültürel ve ekonomik durumlarına göre kentsel hareketliliği de değişmektedir. İnsanların sosyal statüsünde ve

ekonomik durumlarında değişme olması, onların kentsel hareketliliğindeki davranışlarını da etkilemektedir.

(2) Yerel yönetim kararlarıyla, kent mekânındaki sosyal donatıların yer seçimleri, ticaret fonksiyonunun ve kent mekânında yaşayan insanların kentsel hareketliliğini de etkilemektedir.

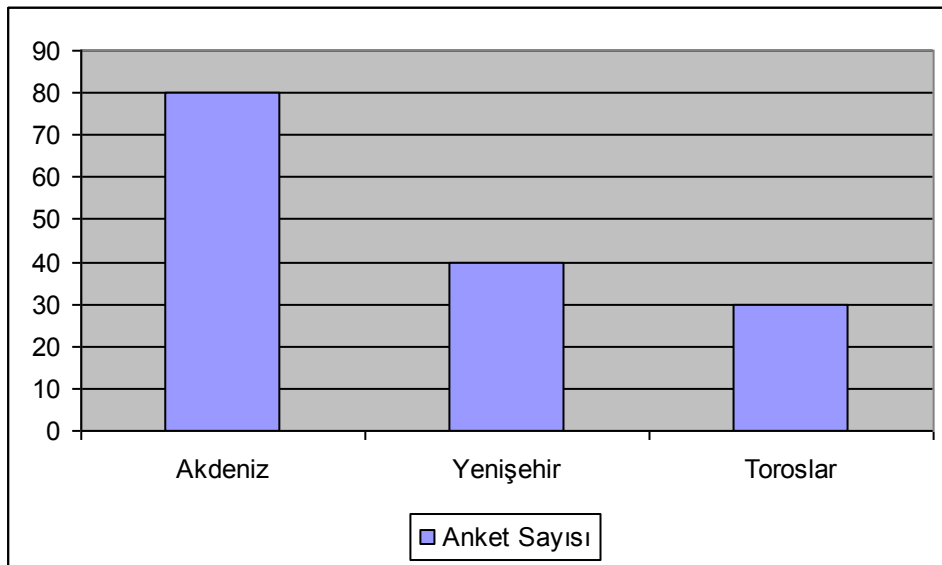
(3) Kente sürekli göçün gerçekleşmesi, kentte farklı sosyo-kültürel ve ekonomik yapıya sahip olan toplum kesimlerinin oluşmasına neden olup, kentsel hareketliliğin çeşitlenmesine ve artmasına sebep olur.

(4) Kent ekonomisinin bozulması, istihdam ve kentleşme sorunları, kent mekânındaki kentsel hareketliliği de etkilemektedir.

3.3.Araştırma Bulgularının Sunumu

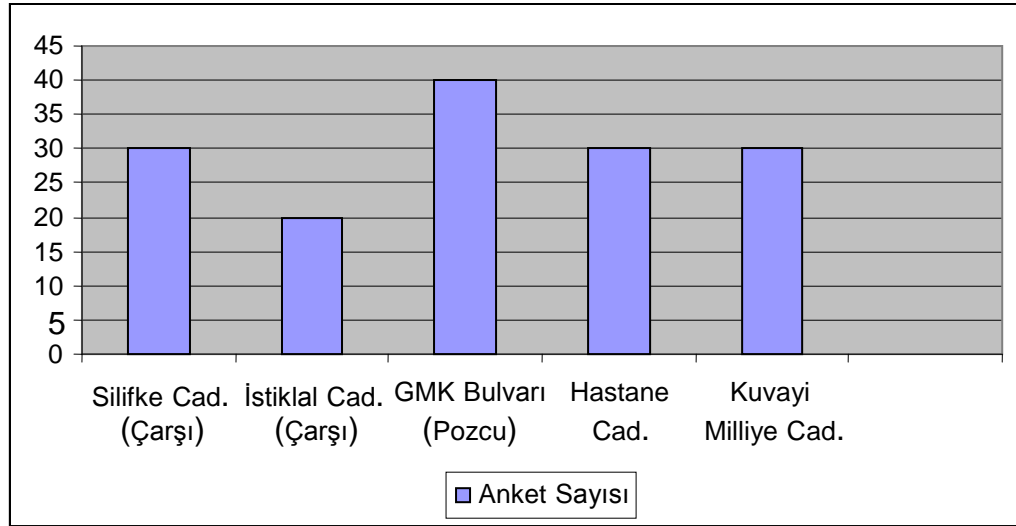
Anket araştırması, Mersin Büyükşehir Belediyesi sınırları içinde yer alan Akdeniz, Yenişehir ve Toroslar İlçelerinin ticaret alanlarında belirlenen caddeler üzerinde (İstiklal, Silifke, GMK Bulvarı, Hastane ve Kuvayi Milliye) yapılmıştır.

Grafik 1: Mersin’de Anket Yapılan İlçeler

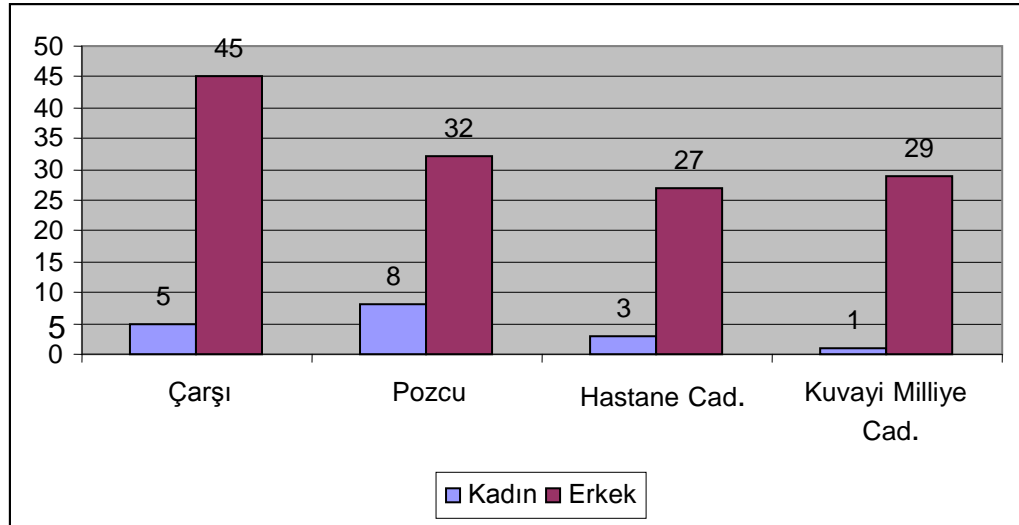

Araştırma alanında toplam 150 anket yapılmış olup; 80 (%53.3) anket Akdeniz İlçesi sınırları içinde, 40 (%26.7) anket Yenişehir İlçesi sınırları içinde ve 30 (%20) anket Toroslar İlçesi sınırları içinde yapılmıştır.

Grafik 2: İlçelerde Anket Yapılan Caddeler

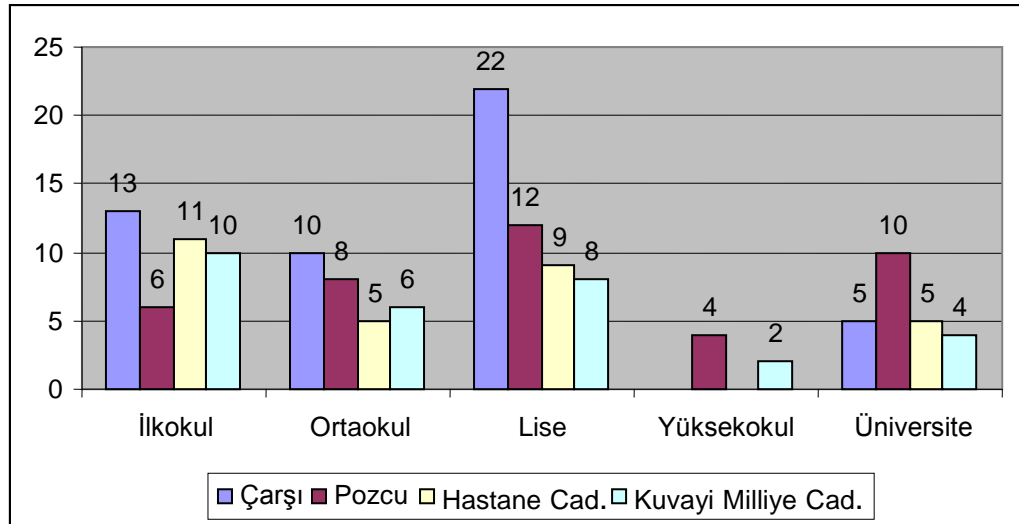

Anketlerin yapıldığı caddeler şöyledir: Silifke Caddesi'nde 30 (%20) anket, İstiklal Caddesi'nde 20 (%13.3) anket yapılmıştır. Bu caddelerin bulunduğu alan Akdeniz İlçesi sınırları içinde yer almakta olup; Mersin kentinin halkı tarafından Çarşı olarak adlandırılmaktadır, bu nedenle araştırma bulgularının sunumu ve değerlendirilmesi sürecinde Çarşı olarak adlandırılacaktır. GMK Bulvarı, kenti batıdan doğuya kateden birinci çevre yoludur. Bu bulvarın anket yapılan kısmı, Yenişehir İlçesi sınırları içinde yer almış olup; Mersin halkı tarafından Pozcu Senti olarak bilinmektedir. Araştırma bulgularının sunumu ve değerlendirilmesi sürecinde bu alan için Pozcu adı kullanılacaktır. Pozcu'da (GMK Bulvarı) 40 (%26.7) anket yapılmıştır. Hastane Caddesi'nde 30 (%20) anket yapılmış olup, bu cadde Akdeniz İlçesi sınırları içinde yer almaktadır. Kuvayi Milliye Caddesi'nde 30 (%20) anket yapılmış olup, Hastane Caddesi'nin devamı olan bu cadde Toroslar İlçesi sınırları içinde yer almaktadır.

Grafik 3: Ankete Katılanların Cinsiyetleri

Araştırma anketi toplam 150 kişiye yapılmış olup; bunların 17'si (11.3) kadın, 133'ü (%88.7) erkektir. %20'lik oranla da kadın iş sahiplerinin Pozcu'da fazla olduğu grafikte görülmektedir.

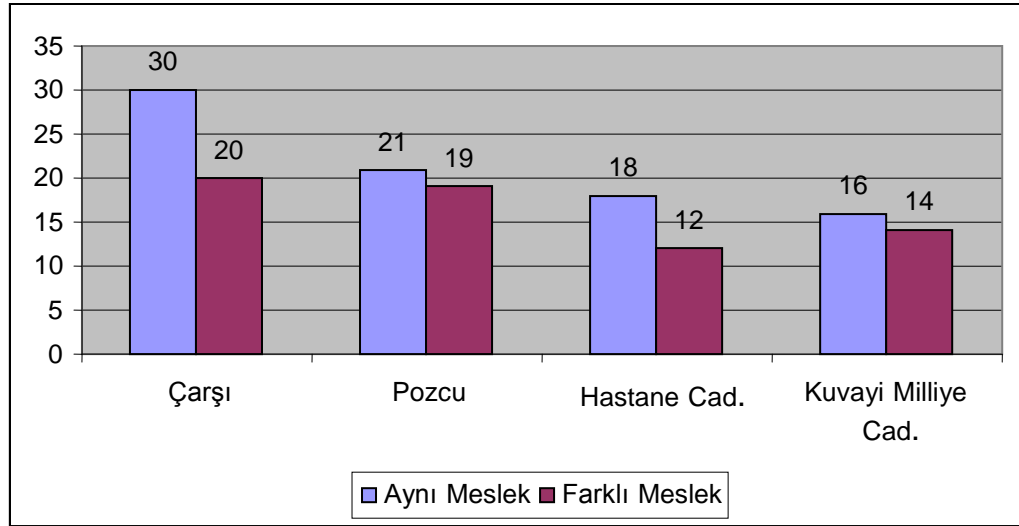
I. İş Sahibi İle İlgili Bilgiler

Grafik 4: İş Sahibinin Eğitim Durumu

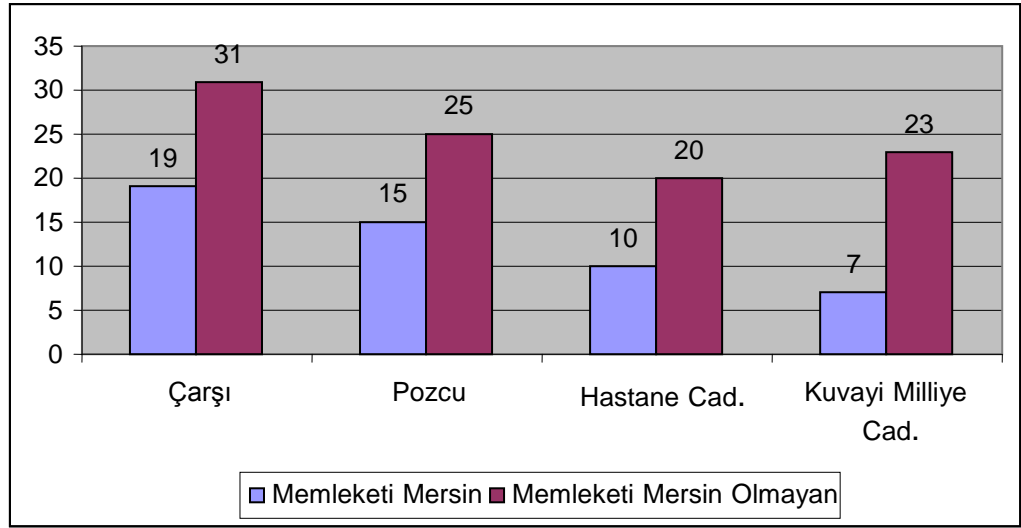
Grafikten de izleneceği gibi araştırma anketine katılanların 40'ı (%26.7) İlkokul, 29'u (%19.3) ortaokul, 51'i (%34) lise, 6'sı (%4) yüksekokul ve 24'ü (%16) üniversite mezunu olduğunu belirtmiştir. Bu bilgilere dayanarak anket yapılan alanlarda

eğitim seviyesinin oransal yönden yüksek olduğu alan Pozcu'dur. Toplam ankete katılan kişilerin eğitim düzeyine bakıldığında ise lise mezunlarının ilk sırada yer aldığı görülmektedir.

Grafik 5: İş Sahibinin Daha nceki Mesleği

İş sahibinin daha önceki mesleğine baktığımızda toplam anket içinde 85'inin (%56.7) aynı mesleği, 65'inin (%43.3) ise farklı mesleği yapmış olduğu grafikte görülmektedir. Alanlara göre iş sahibinin daha önceki mesleğine baktığımızda ise Çarşı'da 30'unun (%60) aynı mesleği, 20'sinin (%40) farklı mesleği, Pozcu'da 21'inin (%52.5) aynı mesleği, 19'unun (%47.5) farklı mesleği, Hastane Caddesi'nde 18'inin (%60) aynı mesleği, 12'sinin (%40) farklı mesleği, Kuvayi Milliye Caddesi'nde ise 16'sının (%53.3) aynı mesleği ve 14'ünün (%46.7) farklı mesleği yapmış olduğu görülmektedir. Bu bilgilere dayanarak iş sahiplerinin %50'sinden fazlasının daha önce aynı mesleği yapmış olduğunu söyleyebiliriz.

Grafik 6: İş Sahibinin Memleketi

Araştırma anketine katılanların 51'i (%34) doğumundan beri Mersin'de yaşadığını, 99'u (%66) da Mersin'e göç ettiğini belirtmiştir. Bu durumda, Mersin kentinde ticaretle uğraşanların yarısından fazlası, kente göç ederek gelmiştir. Anket yapılan ticaret alanlarına bakıldığında ise Kuvayi Milliye Caddesi'nin $\frac{3}{4}$ 'ünden fazlası Mersin'e göçle gelmiş olup, oransal yönden en fazla göçün bulunduğu cadde olmuştur. Oransal olarak en fazla göçün olduğu 2. sırada ise Hastane Caddesi, 3. sırada Çarşı ve en son olarak da Pozcu olup; bu üç alandaki göç bilgilerinin birbirine yakın olduğu görülmektedir.

Tablo 4: Mersin'e Göçle Gelen İş Sahiplerinin Memleketleri

	Çarşı	Pozcu	Hastane Cad.	Kuvayi Milliye Cad.
Hatay	4	-	-	1
Adana	3	2	-	-
Osmaniye	1	-	-	-
Isparta	-	1	-	-
Kahramanmaraş	3	3	1	3
Gaziantep	2	4	1	3
Şanlıurfa	4	2	2	1
Adıyaman	3	2	6	4
Diyarbakır	-	1	1	-
Malatya	2	2	3	3
Batman	1	-	-	-
Tunceli	-	1	1	-
Sivas	-	1	-	-
Van	1	-	1	-

Erzurum	-	-	1	1
Bitlis	-	-	-	1
Siirt	-	-	-	1
Ankara	-	1	1	-
Kayseri	2	1	1	2
Konya	2	-	-	-
Niğde	1	1	-	2
Aksaray	-	1	-	-
Yozgat	-	-	1	-
Trabzon	1	1	-	-
Samsun	-	-	-	1
Sakarya	1	-	-	-
İzmir	-	1	-	-

Tablo 4'te Mersin'e göçle gelen iş sahiplerinin memleketlerine baktığımızda; kente göçün en çok 46 kişiyle Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nden, 2. sırada ise 20 kişiyle Doğu Anadolu Bölgesi'nden ve 3. sırada 16 kişiyle İç Anadolu Bölgesi'nden olduğu görülmektedir.

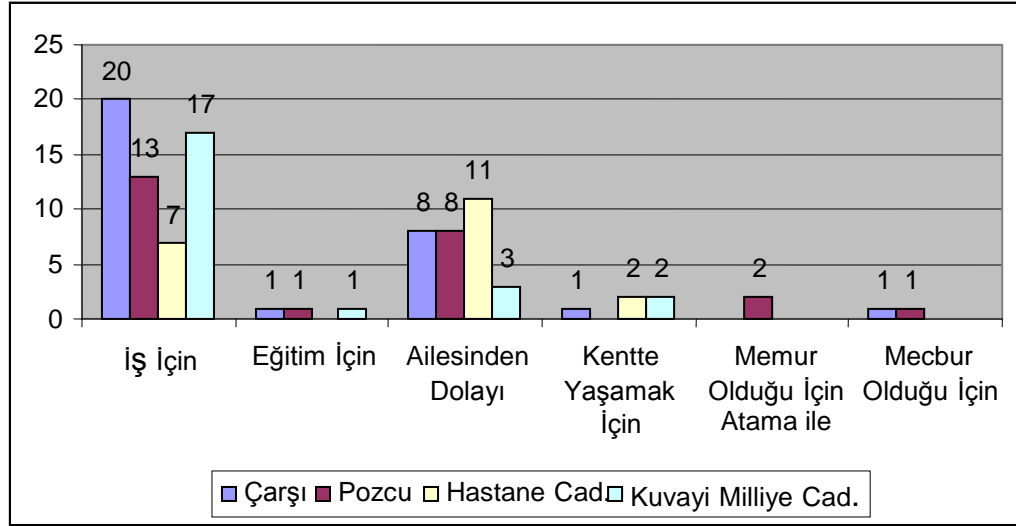
Tablo 5: İş Sahibinin Mersin'e Geldiği Tarih

Yıllar	Çarşı	Pozcu	Hastane Cad.	Kuvayi Milliye Cad.
1931-1940	-	-	1	-
1941-1950	1	-	1	-
1951-1960	2	-	2	1
1961-1970	4	2	4	1
1971-1980	16	8	3	9
1981-1990	2	9	5	4
1991-2000	4	4	3	7
2001-2008	2	2	1	1

İş sahiplerinin Mersin'e geldiği tarihe baktığımızda 1961-1970 yılları arasında 11 kişinin (%11.1), 1971-1980 yılları arasında 36 kişinin (%36.4), 1981-1990 yılları arasında 20 kişinin (%20.2), 1991-2000 yılları arasında 18 kişinin (%18.1) ve 2001-2008 yılları arasında 6 kişinin (%61) kente geldiği görülmektedir. Ayrıca iş sahipleri kente geldikleri yıldan itibaren hep Mersin'de yaşadıklarını belirtmişlerdir. Bu bilgilere göre Mersin kentine göçle gelip, kentte iş kuranların sayısının 1971-1980 yılları arasına gelindiğinde 3 kat arttığı gözlenmektedir. 1980 yılından sonra kente göçle gelip, kendi

işini kurma faaliyeti devam etmiş olup; zamanla bu faaliyetin sayısında azalma gözlenmiştir.

Grafik 7: İş Sahibinin Mersin'e Gelme Nedeni

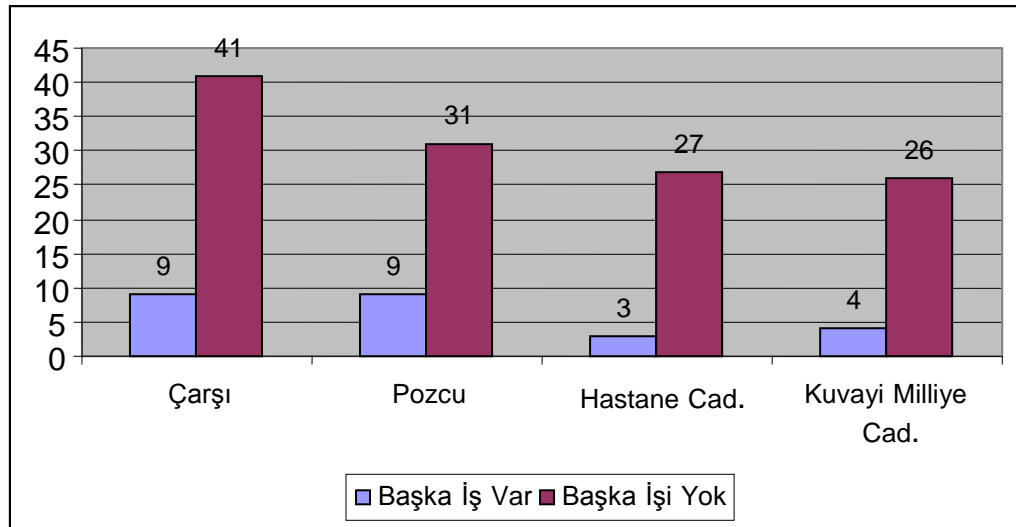

Grafikten de izleneceği gibi Mersin'e göçle gelenlerin 57'si (%57.6) kente iş için, 3'ü (%3.) eğitim için, 30'u (%30.3) ailesinden dolayı, 5'i (%5.1) kentte yaşamak için, 2'si (%2) memur oldukları için tayin sonucu ve 2'si (%2) ise çeşitli nedenlerle Mersin'e mecbur oldukları için geldiklerini belirtmişlerdir. Kente ailesinden dolayı gelenler, gelme nedenlerinin, babalarının iş bulması ya da babalarının memur olarak atanması olduğunu söylemişlerdir. Kente mecbur oldukları için geldiklerini belirten iki kişi ise mecbur kalmalarının nedenini, terörden kaçmaları ve terör sonucu köylerinin yakılması olarak belirtmişlerdir. Bu verilere baktığımızda kente göç edenlerin çoğunluğunun, göç etme nedenlerinin kentin kuruluşundan günümüze kadar benzer olup, çoğunlukla iş için geldikleri görülmektedir. Çarşı, Pozcu ve GMK Bulvarı'nın kuzeyinde kalan Kuvayi Milliye Caddesi anket alanlarında kente gelenlerin yarısından fazlasının iş için geldikleri, GMK Bulvarı'nın güneyinde kalan Hastane Caddesi'nde ise kente gelenlerin yarısından fazlasının ailesinden dolayı geldikleri görülmektedir.

Tablo 6: İş Sahibinin Ortalama Aylık Geliri (TL)

	Çarşı	Pozcu	Hastane Cad.	Kuvayi Milliye Cad.
500-1000	12	-	4	6
1001-2000	15	11	8	16
2001-3000	6	4	2	5
3001-4000	4	4	5	1
4001-5000	7	3	4	1
5001-6000	2	3	1	-
6001-7000	-	1	1	-
7001-8000	-	1	-	-
8001-9000	1	1	-	-
10.000-30.000	3	11	5	1
30.001- üstü	-	1	-	-

İş sahibinin ortalama gelirini, Tablo 6’da incelediğimizde 22’sinin (%14.7) 500-1000 TL arasında, 50’sinin (%33.3) 1001-2000 TL arasında, 17’sinin (%11.3) 2001-3000 TL arasında, 14’ünün (%9.3) 3001-4000 TL arasında, 15’inin (%10) 4001-5000 TL arasında, 6’sının (%4) 5001-6000 TL arasında, 2’sinin (%1.3) 6001-7000 TL arasında, 1’inin (%0.7) 7001-8000 TL arasında, 2’sinin (%1.3) 8001-9000 TL arasında, 20’sinin (%13.3) 10.000-30.000 TL arasında ve 1’inin de (%0.7) 30.000-üstü TL arasında aylık gelire sahip oldukları görülmektedir. Araştırma anketine katılanların çoğunun %33.3’lük payla ortalama gelirleri 1001-2000 TL arasında olup; en yüksek ortalama gelire sahip olan araştırma alanının da Pozcu olduğu tablodaki bilgilerden görülmektedir. Pozcu’dan sonra en yüksek ortalama gelir olarak 2. sırayı ise Çarşı almaktadır.

Grafik 8: İş Sahibinin Başka İşyeri Var mı?

Araştırma anketinde iş sahibine başka bir işyerinin olup olmadığını sorduğumuzda, 125 kişi (%83.3) başka bir işyeri olmadığı, 25 kişi (%16.7) ise olduğu yanıtını vermişlerdir. Başka bir işyeri olan iş sahiplerinin çoğunluğu, yine aynı iş üzerine farklı bir semtte şubeleri olduğunu belirtmişlerdir. Anket yapılan alanları grafikte incelediğimizde, en fazla Pozcu'daki iş sahiplerinin buldukları yerden başka bir yerde işyerinin olduğu, Hastane Caddesi'ndeki iş sahiplerinin çoğunun sadece bir iş yeri olduğu görülmektedir. Bu bilgilere dayanarak genel bir yorum yaptığımızda Mersin'de ticaretle uğraşanların $\frac{3}{4}$ 'ünden fazlasının sadece bir işyeri olduğunu söyleyebiliriz.

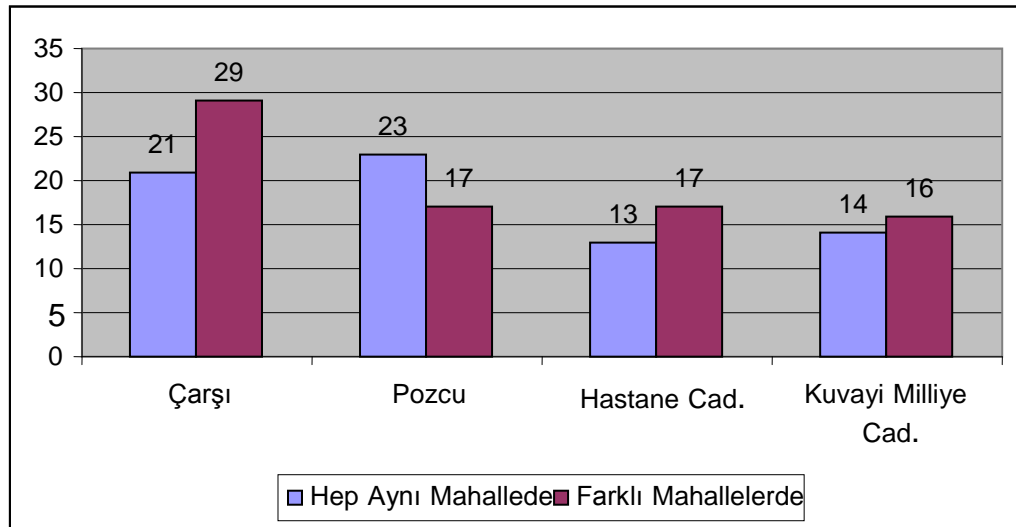
Tablo 7: İş Sahibi Nerede Oturuyor

	Çarşı	Pozcu	Hastane Cad.	Kuvayi Milliye Cad.
Pozcu	9	9	5	1
Mezitli	5	9	2	1
Turgut Reis	10	2	1	-
Piri Reis	3	-	-	-
Cumhuriyet	4	5	-	1
Hürriyet	-	-	1	-
Barbaros	-	-	1	-
Bahçelievler	-	6	-	1
Çamlıbel	1	1	-	-
Palmiye	1	-	-	-
Yenimahalle	2	-	2	1
Mahmudiye	1	-	2	-

Nusratiye	1	1	1	-
İhsaniye	-	-	-	1
Mesudiye	-	-	7	1
Kültür	-	-	-	1
Kiremithane	-	-	-	1
Eğriçam	-	-	-	2
Menteş	-	1	-	-
Fuat Morel	-	-	1	-
75. Yıl	-	-	1	-
Göçmen	1	2	-	-
50. Yıl	1	-	-	-
Yusuf Kılıç	-	-	-	1
Zeki Ayan	-	-	-	1
Çağdaşkent	1	-	-	-
Atatürk	-	1	-	-
Viranşehir	-	1	-	-
Güneykent	1	-	-	-
Güneş	1	-	-	-
Akbelen	1	-	1	-
Bahçe	1	-	-	-
Demirtaş	2	-	1	-
Sağlık	2	1	-	7
Osmaniye	1	-	3	8
Tozkoparan	1	-	-	1
Selçuklar	-	-	1	-
Yeni Hal	-	-	-	1

Araştırma anketine katılan iş sahiplerinin oturdukları mahalleleri Tablo 7’de incelediğimizde; Çarşı alanında işyeri olanların 17’sinin (%34) Akdeniz İlçesi sınırları içindeki mahallelerde, 19’unun (%38) Yenişehir İlçesi sınırları içindeki mahallelerde, 9’unun (%18) Toroslar İlçesi sınırları içindeki mahallelerde ve 5’inin de (%10) Mezitli İlçesi sınırları içindeki mahallelerde oturdukları görülmektedir. Çarşı’daki iş sahiplerinin, Akdeniz İlçesi sınırları içindeki mahalleleri konut alanı olarak tercih etmelerinin nedeni, söz konusu alanların işyerlerine yakın olmasıdır. Mezitli İlçesi sınırlarındaki mahalleleri tercih etmelerinin nedeni buradaki mahallelerin planlama açısından düzenli ve ferah olmasıdır. Yenişehir İlçesi sınırlarındaki mahalleleri seçmelerinin nedeni olarak da buradaki mahallelerin sosyal statüsünün daha iyi olmasını gösterebiliriz. Toroslar İlçesi

sınırları içinde oturan iş sahiplerinin, buradaki mahalleleri tercih etme nedenleri ise akraba çevrelerinin çoğunluğunun bu mahallelerde oturmalarından kaynaklanmaktadır. Pozcu alanında işyeri olanların 4'ü (%10) Akdeniz İlçesi sınırları içindeki mahallelerde oturmakta olup; bu mahallelerde oturma nedenleri çevrelerinden memnun olmalarıdır. 23'ü (%57.5) ise Yenişehir İlçesi sınırları içindeki mahallelerde oturmakta olup; bu mahalleleri tercih etme nedenleri işyerlerine yakın olmaları ve aynı zamanda mahallelerinden her yönden memnun olmalarıdır. 11 kişi (%27.5) ise Mezitli İlçe sınırları içindeki mahallelerde oturmakta olup; bu mahalleleri tercih etmelerinin nedeni olarak, söz konusu yerlerin planlı ve düzenli yapılaşan mahalleler olmasıdır. 2 kişi de (%5) Toroslar İlçesi sınırları içindeki mahallelerde oturmakta olup; ailesi ve akrabalarından dolayı bu mahallelerde oturduklarını belirtmişlerdir. Hastane Caddesi'nde işyeri olanların; 13'ü (%43.3) Akdeniz İlçesi sınırları içindeki mahallelerde oturmakta olup; bu mahalleleri işyerlerine yakın oldukları için tercih etmişlerdir. Hastane caddesinde işyeri olanların 9'u (%30) Yenişehir İlçe sınırları içindeki mahallelerde, 2'si (%7) Mezitli İlçesi sınırları içindeki mahallelerde oturmakta olup; bu mahalleleri tercih etmelerinin nedeni daha önce kiracıyken bu mahallelerde kendilerine ev aldıklarını belirtmişlerdir. 6'sı (%7) da Toroslar İlçesi sınırları içindeki mahallelerde oturmaktadırlar. Kuvayi Milliye Caddesi'nde işyeri olanların 6'sı (%20) Akdeniz İlçesi sınırları içindeki mahallelerde, 5'i (%16.5) Yenişehir İlçesi sınırları içindeki mahallelerde ve 1 kişi de (%3.3) Mezitli İlçesi sınırları içinde oturmaktadırlar. 18 kişi (%60) ise işyerlerine yakınlığından dolayı Toroslar İlçesi sınırları içinde oturmaktadır.

Grafik 9: İş Sahibinin Oturduğu Mahalleleri Değiştirme Durumu

Araştırma anketine katılan iş sahiplerinin oturdukları mahalleyi sorduğumuzda, 71'i (%47.3) Mersin'de yaşadıkları süre içinde hep aynı mahallede oturduklarını, 79'u (%52.7) ise Mersin'de yaşadıkları süre içinde farklı mahallelerde oturduklarını belirtmişlerdir. Araştırma anketinin yapıldığı alanları incelediğimizde ise, Pozcu'da bir işyeri olanların çoğunluğu (%57.5) Mersin'de yaşadıkları süre içinde hep aynı mahallede oturduklarını ve mahallelerinden memnun olduklarını belirtirken, Çarşı'da işyeri olanların çoğunluğu (%58), Mersin'de yaşadıkları süre içinde çeşitli nedenlerden dolayı oturdukları mahalleleri değiştirdiklerini belirtmişlerdir. Mahallelerinden memnun olan iş sahiplerinin oturdukları mahalleleri Tablo 8'de, mahallelerinden çeşitli nedenlerden dolayı taşınan iş sahiplerinin daha önce oturdukları mahalleleri ise Tablo 9'da listelenmiştir.

Tablo 8: İş Sahibinin Sürekli Oturduğu Mahalle

	Çarşı	Pozcu	Hastane Cad.	Kuvayi Milliye Cad.
Pozcu	6	5	3	-
Mezitli	1	4	-	-
Turgut Reis	7	-	1	-
Cumhuriyet	-	3	-	-
Bahçelievler	-	5	-	1
Çamlıbel	-	1	-	-
Göçmen	1	2	-	-
Menteş	-	1	-	-

Kültür	-	-	-	1
Mahmudiye	1	-	-	-
Mesudiye	-	-	5	-
Nusratiye	-	1	-	-
Yenimahalle	-	-	2	-
Osmaniye	1	-	2	5
Toroslar	-	1	-	-
Demirtaş	1	-	-	-
Sağlık	1	-	-	3
Akbelen	1	-	-	-
Tozkoparan	1	-	-	1
Yeni Hal	-	-	-	1
Yusuf Kılıç	-	-	-	1
Zeki Ayan	-	-	-	1

Araştırma anketine katılan iş sahiplerinden 71'i (%47.3) Mersin'de hep aynı mahallede yaşadıklarını belirtmiş olup; mahallelerinden her yönden memnun olduklarını söylemişlerdir. Çarşı'da ve Hastane Caddesi'nde işyeri olanların çoğunluğu Akdeniz İlçesi sınırları içindeki, Pozcu'da işyeri olanların çoğunluğu Yenişehir İlçesi sınırlarındaki ve Kuvayi Milliye Caddesi'nde işyeri olanların çoğunluğu Toroslar İlçesi sınırları içindeki mahallelerde oturmaktadır.

Tablo 9: İş Sahibinin Daha Önce Oturduğu Mahalle

	Çarşı	Pozcu	Hastane Cad.	Kuvayi Milliye Cad.
Pozcu	-	9	-	-
Mezitli	2	4	-	-
Çamlıbel	1	1	-	-
Turgut Reis	2	-	1	-
Piri Reis	3	1	1	-
Cumhuriyet	1	3	1	-
Hürriyet	1	-	-	-
Bahçelievler	-	5	-	-
Barbaros	2	-	1	-
Palmiye	1	-	-	-
Bahçe	4	-	2	2
Aydınlıkevler	-	-	1	-
Göçmen	2	2	-	-
Menteş	-	1	-	-
50. Yıl	1	-	-	-
Yusuf Kılıç	1	-	-	-

Viranşehir	-	1	-	-
Güvenevler	-	-	-	1
Kiremithane	2	-	-	-
Korukent	1	-	-	-
Kurdali	-	-	1	1
Mesudiye	1	-	-	-
Mahmudiye	-	3	3	-
Hamidiye	4	-	-	-
Nusratiye	2	2	3	-
İhsaniye	-	1	1	-
Yenimahalle	1	-	-	3
Siteler	1	-	-	1
Yenipazar	-	-	2	1
Demirtaş	2	-	1	-
Alsancak	3	-	-	-
Akbelen	2	-	-	-
Çiftyol	1	-	-	-
Çilek	5	-	-	-
Çavuşlu	-	-	-	1
Halkkent	1	-	-	-
Toskoparan	1	-	-	1
Toroslar	-	2	3	2
Mithat Paşa	1	-	-	-
Osmaniye	-	3	-	7
Sağlık	-	2	1	-
Güneykent	1	1	-	-
Portakal	-	-	-	1
Müfide İlhan	-	-	-	1

Araştırma anketine katılan iş sahiplerinden 79'u, daha önce oturdukları mahallelerden ayrılma nedeni olarak, kiracı olmalarını, oturdukları evleri beğenmemelerini ve mahallelerinden rahatsız olmalarını göstermişlerdir. Aynı zamanda ekonomik açıdan kendini iyileştiren iş sahipleri, kent merkezinde kendi ekonomik ve sosyal yapılarına uygun olan mahallelere taşınmışlardır. 79 kişinin daha önce oturdukları mahallelere baktığımızda; Akdeniz İlçesi sınırları içinde 51 mahallede, Yenişehir İlçesi sınırları içinde 40 mahallede, Toroslar İlçesi sınırları içinde 37 mahallede ve Mezitli İlçesi sınırları içinde 7 mahallede oturdukları görülmektedir (bakınız. Tablo 9). Ayrıca Hastane ve Kuvayi

Milliye Caddeleri'nde işyeri olanların hiçbiri Mezitli İlçesi sınırlarındaki mahallelerde oturmamışlardır.

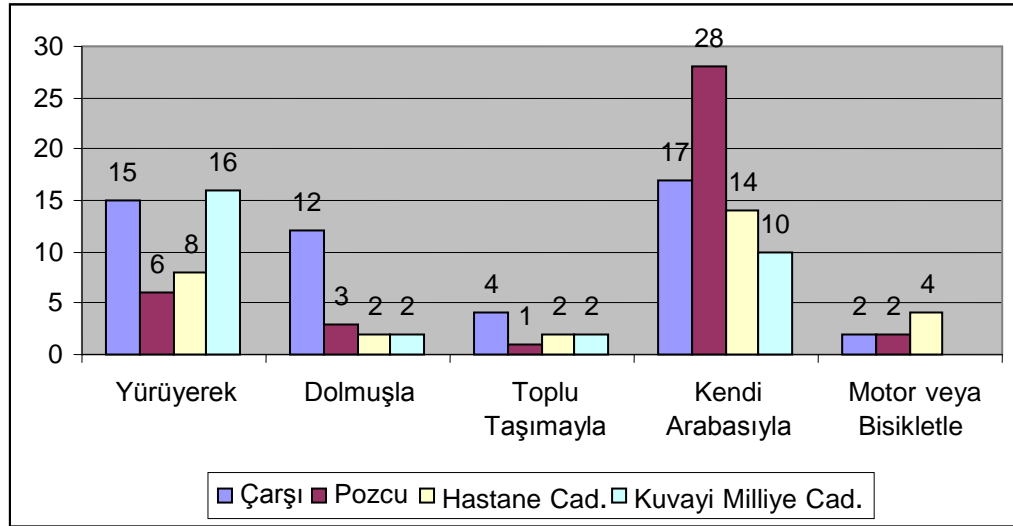
Tablo 10: İş Sahibi Hangi Mahallede Oturmak İster

	Çarşı	Pozcu	Hastane Cad.	Kuvayi Milliye Cad.
Pozcu	14	6	11	3
Mezitli	10	16	9	4
Turgut Reis	8	-	1	-
Cumhuriyet	2	4	-	1
Piri Reis	2	-	-	-
Bahçelievler	-	6	-	1
Carrefour civarı	2	3	-	-
Çamlıbel	-	1	-	-
Kocavilayet	-	1	-	-
Göçmen	2	-	-	-
Kültür	-	-	-	1
Yenimahalle	2	-	2	-
Nusratiye	-	1	-	-
Akbelen	2	-	-	-
Demirtaş	1	-	-	-
Güneykent	1	-	-	-
Çağdaşkent	1	-	-	-
Toskoparan	1	-	-	1
Sağlık	1	-	-	7
Osmaniye	1	-	2	8
Toroslar	-	1	-	1
Mesudiye	-	-	5	-
Zeki Ayan	-	-	-	1
Yeni Hal	-	-	-	1
Kuyuluk	-	1	-	-
Viranşehir	-	-	-	1

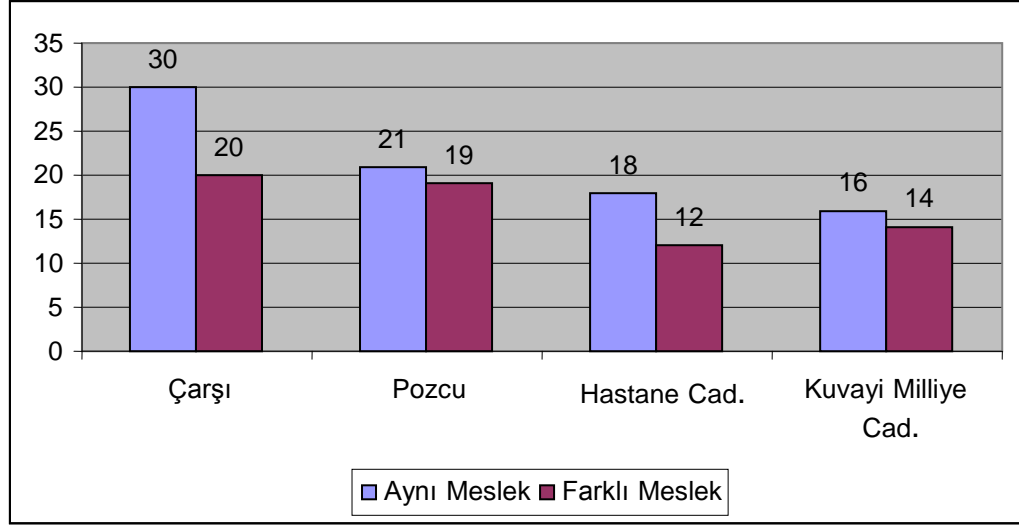
Araştırma anketine katılan iş sahiplerine, “Ekonomik imkânlarınız bakımından, bulunduğunuz durumdan daha iyi olsaydı, Mersin kentinde hangi mahallede oturmak isterdiniz?” sorusunu sorduğumuzda, bu soruya cevap olarak Tablo 10’daki tercihler ortaya çıkmıştır. Tablo 10’a göre 22 kişi (%14.7) Akdeniz İlçesi sınırları içindeki, 58 kişi (%38.7) Yenişehir İlçesi sınırları içindeki, 29 kişi (%19.3) Toroslar İlçesi sınırları içindeki ve 41 kişi (%27.3) ise Mezitli İlçesi sınırları içindeki mahallelerde oturmak istediklerini belirtmişlerdir. Mersin’de sürekli aynı mahallede oturan 71 kişiden 5’i hariç diğerleri, yine

aynı mahallelerde oturmak istediklerini belirtmişlerdir. Bu 5 kişiden 4'ü Mezitli İlçesi'nde, biri ise Toroslar İlçesi'nde oturmak istediğini belirtmiştir.

Grafik 10: İş Sahibi İşyerine Nasıl Gidip-Geliyor

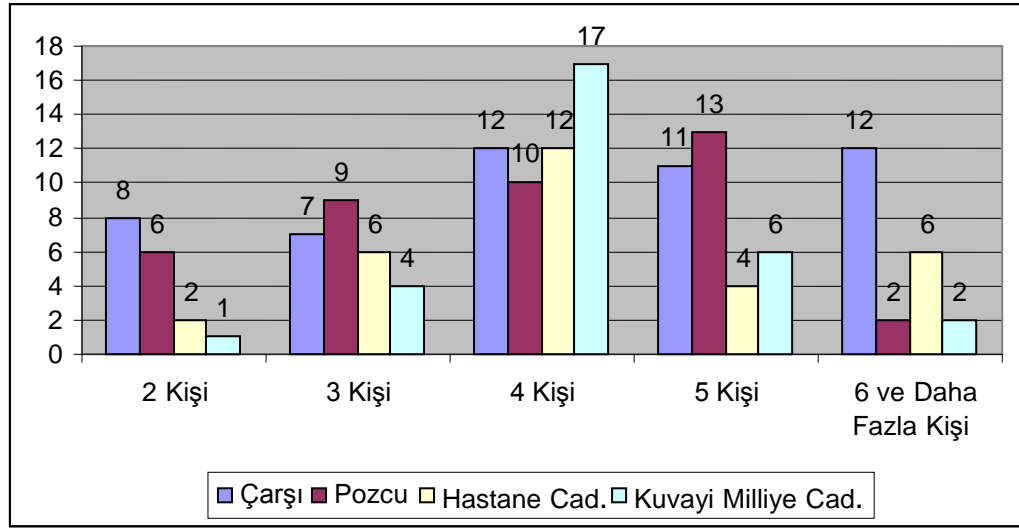

Araştırmaya katılan iş sahiplerine işyerlerinize nasıl gidip-geliyorsunuz diye sorduğumuzda, 45'i (%30) yürüyerek, 19'u (%12.7) dolmuşla, 9'u (%6) toplu taşımayla, 69'u (%46) kendi arabasıyla ve 8'i (%5.3) motosiklet veya bisikletle işyerlerine gidip-geldiklerini belirtmişlerdir. Bu bilgilere baktığımızda Mersin'de ortalama aylık gelirle otomobil sahipliğinin ve ulaşım araçlarının kullanımının paralel olduğunu görürüz. Ortalama aylık gelirin anket yapılan alanlar içinde en yüksek olduğu Pozcu'da otomobil sahipliğinin de %70'le en yüksek olduğu görülmektedir. Kuvayi Milliye Caddesi'ne baktığımızda ise hem ortalama aylık gelirin hem de %33.3'lük oranla otomobil sahipliğinin en düşük olduğu ve iş sahiplerinin %53.3'lük oranla işyerlerine yürüyerek gittiği görülmektedir.

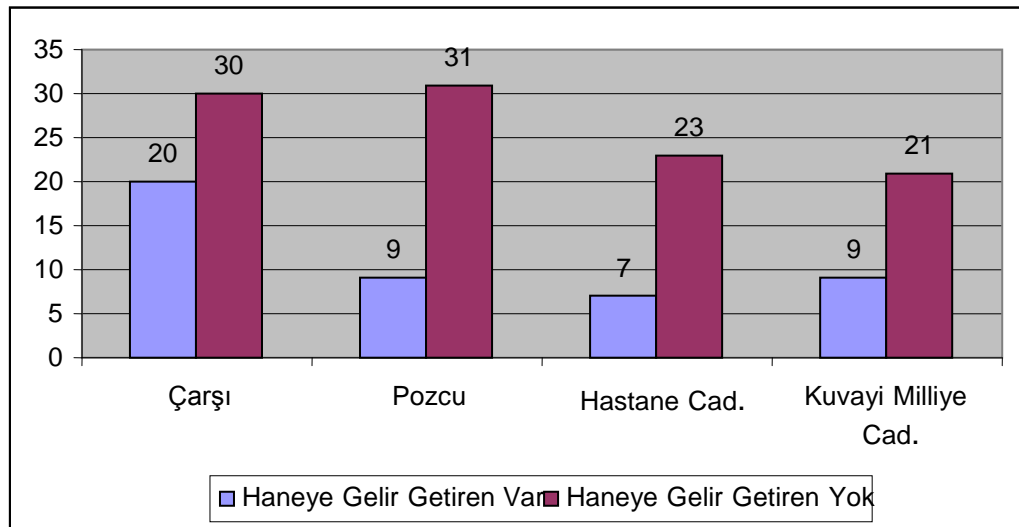
Grafik 11: İş Sahibinin Daha Önceki Mesleği

Araştırma anketine katılan iş sahiplerinin daha önceki mesleklerine baktığımızda, toplamda 85'inin (%56.7) hep aynı meslekle uğraştıkları, 65'inin (%43.3) ise daha önce başka mesleklerle uğraştıkları saptanmıştır. Mersin'deki esnafın yarısından çoğunun aynı işle uğraştığı ve çeşitli ekonomik nedenlere rağmen yine iyi bildiği işle uğraşmayı tercih ettiği ortaya çıkmıştır.

Daha önce farklı meslekle uğraşan iş sahiplerine, önceki işlerini sorduğumuzda, 41'i (%63.1) yine esnaflıkla (demirci, marangoz, elektrikçi, telefoncu, gıda, tekstil, ayakkabıcı, mobilyacı vs.) uğraştıklarını ve kendilerine ait işyerleri bulunduğunu belirtmişlerdir. 12'si (%18.5) ise daha önce memur olduklarını ve emekli olunca kendilerine şu anki işyerlerini açtıklarını belirtmişlerdir. 3'ü işsiz, 4'ü ev hanımı ve 4'ü öğrenci olan 11 kişi ise (%16.9) daha önce çalışmadıklarını ve 1 kişi de (%1.5) daha önce kasiyerlik yaptığını belirtmiştir.

Grafik 12: İş Sahibinin Hane Büyüklüğü

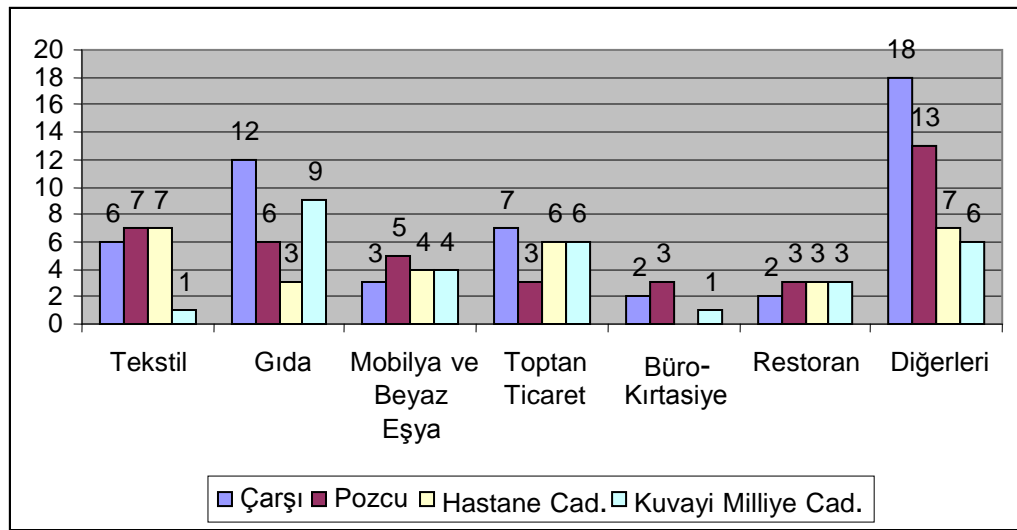
Araştırmaya katılanların 17'sinin (%11.3) hane halkı büyüklüğü 2, 26'sının (%17.3) hane halkı büyüklüğü 3, 51'inin (%34) hane halkı büyüklüğü 4, 34'ünün (%22.7) hane halkı büyüklüğü 5 olup, hane halkı büyüklüğü 6 ve daha fazla olanlar ise (%14.7) 22 kişidir. Araştırmaya katılanların hanede kaç kişi yaşıyorsunuz sorusuna verilen cevap doğrultusunda elde edilen sonuçlara göre hanedeki kişilerin aritmetik ortalaması 4.1 olup; 2000 yılı nüfus verilerine göre Türkiye genelinde ortalama hane büyüklüğü de 4.50 olarak hesaplanmıştır.

Grafik 13: İş Sahibinden Başka Haneye Gelir Getiren Var Mı?

Araştırma anketine katılan iş sahiplerinin 45'inde (%30), haneye kendisinden başka gelir getiren varken; 105'inde (%70), haneye kendisinden başka gelir getiren olmadığı görülmüştür. Grafiği incelediğimizde geniş aile yapısının yüksek olduğu (%46) Çarşı'da haneye kendisinden başka gelir getiren kişi sayısının (%40) fazla olduğu görülmektedir.

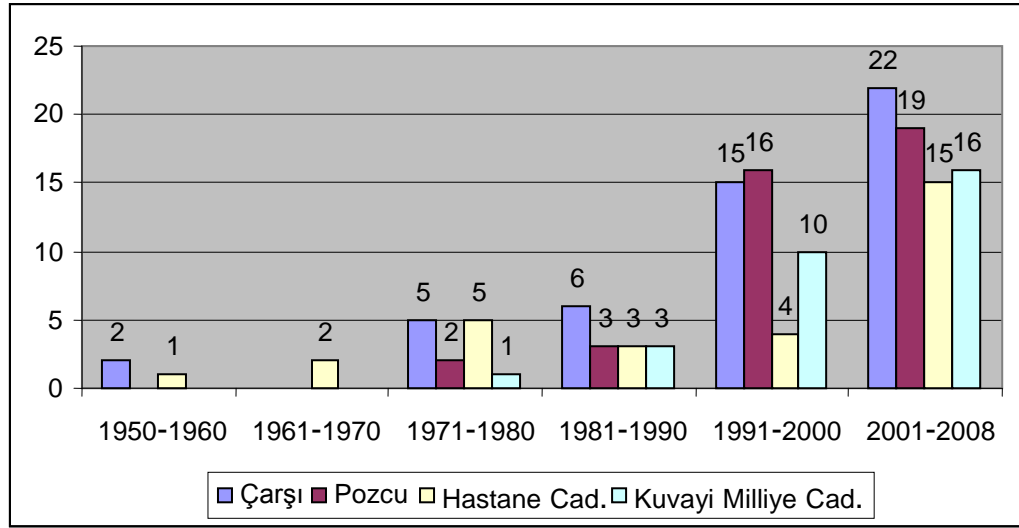
II. İşyeri ve İşle İlgili Bilgiler

Grafik 14: İşyerinin Türü

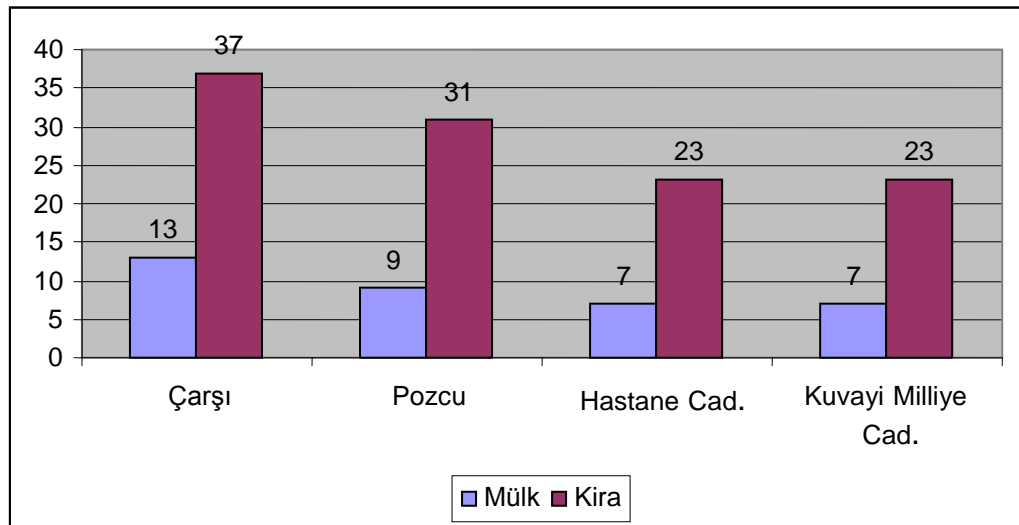

Grafikten de izleneceği gibi Mersin'de anket yapılan işyerlerinin türüne baktığımızda; 21 işyerinin (%14) tekstil sektörü, 30 işyerinin (%20) gıda sektörü, 16 işyerinin (%10.7) mobilya ve beyaz eşya sektörü, 22 işyerinin (%14.7) toptan ticaret sektörü, 6 işyerinin (%4) büro-kırtasiye sektörü, 11 işyerinin (%7.3) restoran sektörü ve 44 işyerinin (%29.3) diğer sektörlerde²² olduğu görülmektedir. Çarşı alanında %36 ile diğer sektörler, Pozcu'da %17.5 ile tekstil, Hastane Caddesi'nde de %23.3 ile tekstil ve Kuvayi Milliye Caddesi'nde ise %30 ile gıda sektörü ilk sırada gelmektedir.

²² Araştırma anketinde diğer sektörler olarak adlandırılan işyerleri içinde tekstil, gıda, mobilya ve beyaz eşya, büro-kırtasiye ve restoran dışındaki işyerlerinin tümünü kapsamaktadır. Ayrıca tekstil sektörü içinde de sadece giyim sektörü bulunmakta olup; ayakkabı ve çanta satımlarının olduğu işyerleri de diğer sektörler grubunun içine dâhil edilmiştir.

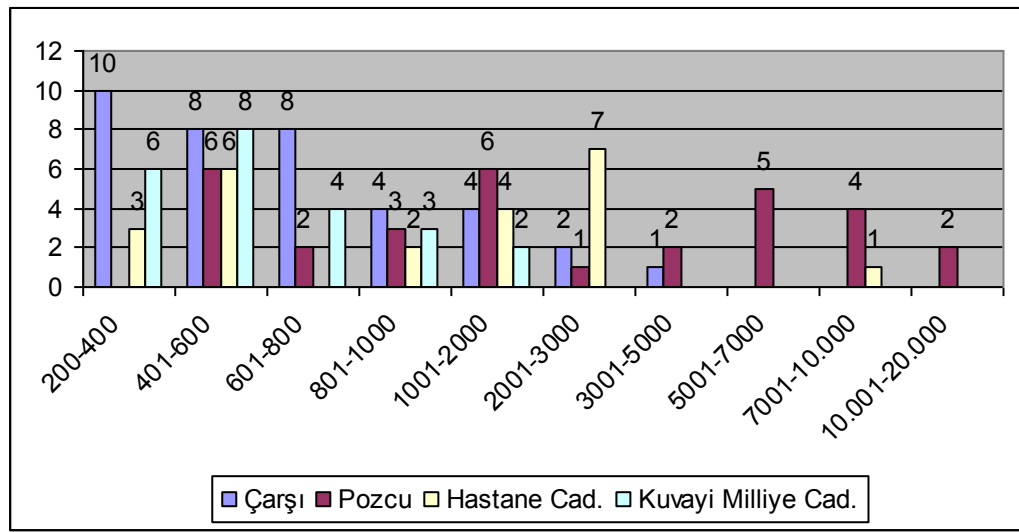
Grafik 15: İşyerinin Açılış Tarihi

Araştırma anketi yapılan işyerlerinin açılış tarihlerini incelediğimizde; 3 (%2) işyerinin 1950-1960 yılları arasında, 2 (%1.3) işyerinin 1961-1970 yılları arasında, 13 (8.7) işyerinin 1971-1980 yılları arasında, 15 (%10) işyerinin 1981-1990 yılları arasında, 45 (%30) işyerinin 1991-2000 yılları arasında ve 72 (%48) işyerinin 2001-2008 yılları arasında açıldığı görülmektedir. Araştırma anketinin yapıldığı alanları incelediğimizde; dört çalışma alanında da işyerlerinin çoğunun 1991-2008 yılları arasında özellikle de 2001-2008 yılları arasında açıldığını görülmektedir.

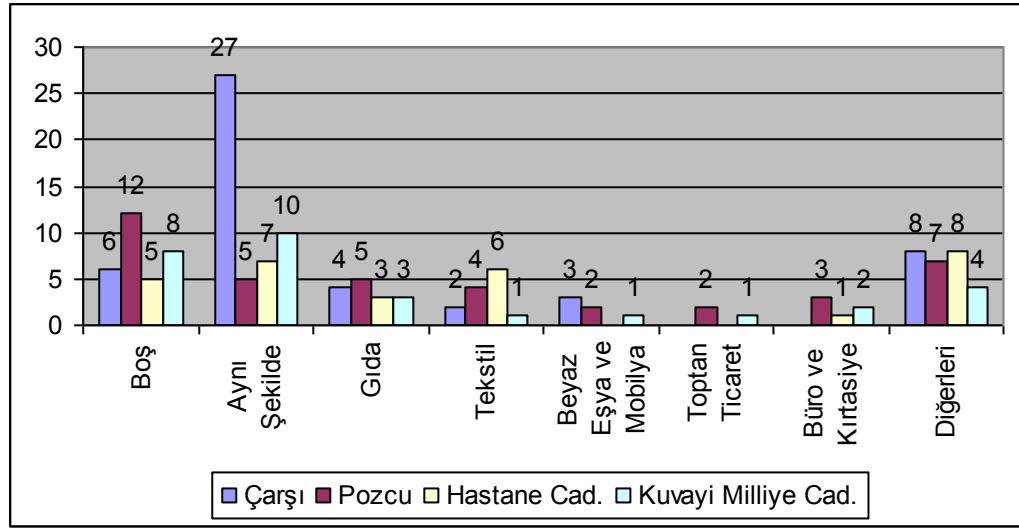
Grafik 16: İşyerinin Bulunduğu Dükkânın Mülkiyet Durumu

Araştırma anketi yapılan işyerlerinin 36'sının (%24) mülkiyeti iş sahiplerine aitken, 114'ü (%76) kiradır. Çalışma alanlarını incelediğimizde; Çarşı'daki işyerlerinin 13'ü (%26) mülk, 37'si (%74) kira, Pozcu'daki işyerlerinin 9'u (%22.5) mülk, 31'i (%77.5) kira, Hastane Caddesi'ndeki ve Kuvayi Milliye Caddesi'ndeki işyerlerinin 7'si (%23.3) mülk, 23'ü (%76.7) kiradır. İşyerlerinin $\frac{3}{4}$ 'ünden fazlasının mülkiyet durumunun kira olduğu anket verilerinden ortaya çıkmıştır.

Grafik 17: İşyerinin Bulunduğu Dükkânın Aylık Kirası (TL)

Mülkiyeti kira olan işyerlerinden 19'unun (%16.7) kirası 200-400 TL, 28'inin (%24.6) kirası 401-600 TL, 14'ünün (%12.3) kirası 601-800 TL, 12'sinin (%10.5) kirası 801-1000 TL, 16'sının (%14) kirası 1001-2000 TL, 10'unun (%8.8) 2001-3000 TL, 3'ünün (%2.6) kirası 3001-5000 TL, 6'sının (%5.3) kirası 5001-7000 TL, 4'ünün (%3.5) kirası 7001-10.000 TL ve 2'sinin (%1.8) kirası 10.001-20.000 TL arasındadır. Dükkânların çoğunluğunun aylık kirasının 401-600 TL arasında olduğu görülmekte olup; dükkân kiralalarının yüksek olduğu çalışma alanı Pozcu, kiralaların düşük olduğu çalışma alanı ise Kuvayi Milliye Caddesi'dir.

Grafik 18: İşyerinin Bulunduğu Dükkânın Daha Önceki Kullanış Şekli

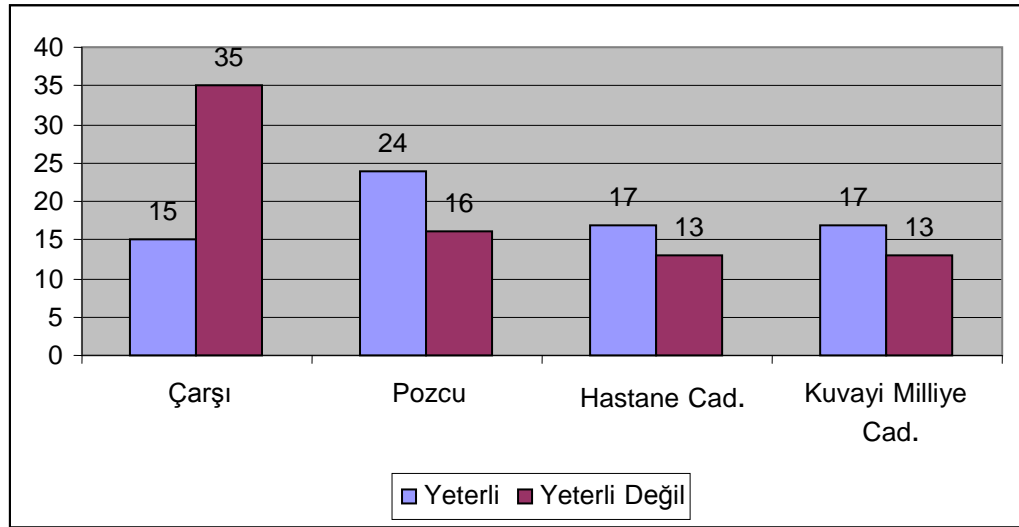
İşyerlerinin bulunduğu dükkânların daha önceki kullanım şekline bakıldığında 49 işyerinin (%32.7) yine aynı şekilde kullanıldığı, 31 işyerinin (%20.7) daha önce boş olduğu, 15 işyerinin (%10) gıda sektörü, 13 işyerinin (%8.7) tekstil sektörü, 6 işyerinin (%4) mobilya ve beyaz eşya sektörü, 3 işyerinin (%2) toptan ticaret sektörü, 6 işyerinin (%4) büro- kırtasiye sektörü ve 27 işyerinin (%18) diğer sektörler olarak kullanıldığı görülmektedir. Çarşı'daki işyerlerinin daha önce de aynı şekilde kullanımı fazla iken, Pozcu'daki işyerlerinin çoğunluğunun ise daha önce boş olduğu dikkat çekmektedir.

Tablo 11: İşyerinin Bulunduğu Dükkânın Büyüklüğü (m²)

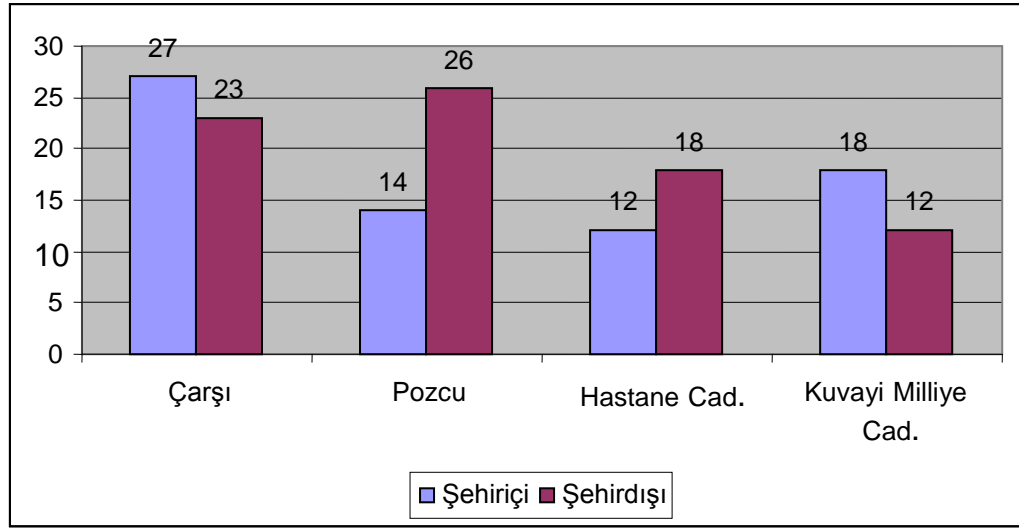
	Çarşı	Pozcu	Hastane Cad.	Kuvayi Milliye Cad.
10-20	15	10	5	2
21-40	13	9	8	10
41-60	10	4	5	3
61-80	1	4	6	7
81-100	3	2	2	1
101-120	2	3	1	2
121-140	-	-	-	1
141-160	4	2	1	2
161-180	-	-	-	1
181-200	1	1	1	1
201-400	-	3	-	-
401-600	1	1	1	-

Araştırma anketi yapılan işyerlerinin hepsi, konut altı ticaret olduğundan dolayı, işyerlerinin büyüklükleri 10-120 m² arasında olup, 10-20 m² arasındaki büyüklüğün çoğunlukta olduğu görülmektedir. 121-600 m² arasında büyüklüğe sahip olan işyerleri ise konut altı ticaretine ek olarak konutların birinci katlarını da ticarethane olarak kullanmaktadırlar.

Grafik 19: İşyerinin Bulunduğu Dükkânın Büyüklüğü Yeterli Mi?

İş sahiplerinin 73'ü (%48.7) işyerlerinin buldukları dükkânların kendileri için yeterli olduğunu, 77'si (%51.3) ise işyerlerinin bulunduğu dükkânların kendileri için yeterli olmadığını belirtmişlerdir. Grafikten de izleneceği gibi Çarşı alanında bulunan dükkânların %70'inin büyüklüğünün yetersiz olduğu görülürken, diğer çalışma alanlarında bulunan dükkânların ise yarısından fazlasının büyüklüğünün yeterli olduğu görülmektedir.

Grafik 20: İşyerine Malın Temin Edildiği Yer

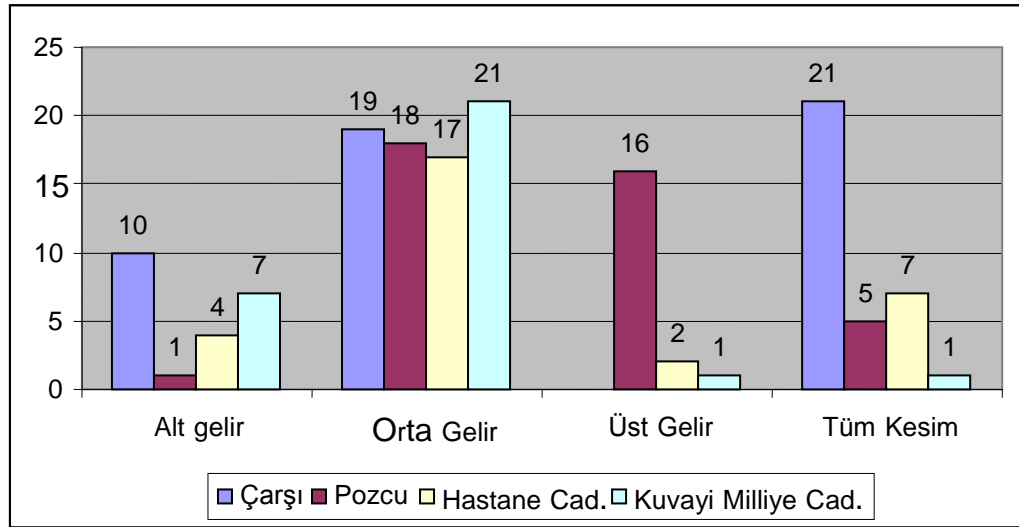
İşyerlerinden 71'i (47.3) işyerine malı şehir içinden, 79'u (52.7) ise işyerine malı şehir dışından temin ettiğini belirtmiştir. Bu verilere baktığımızda Çarşı ve Kuvayı Milliye Caddesi'ndeki işyerlerinin yarısından fazlası malı şehir içinden temin ederken, Pozcu ve Hastane Caddesi'ndeki işyerlerinin yarısından fazlası malı şehir dışından temin etmektedir. Şehir dışından temin edilen malların en çok hangi şehirlerden elde edildiği ise Tablo 12'de gösterilmiştir.

Tablo 12: İşyerine Malın Temin Edildiği Şehirler

	Çarşı	Pozcu	Hastane Cad.	Kuvayı Milliye Cad.
İstanbul	12	16	12	4
Adana	10	15	4	3
Ankara	4	3	1	-
Bursa	-	5	2	1
İzmir	2	2	-	2
Gaziantep	-	-	2	1
Bolu	1	-	-	1
Eskişehir	2	-	-	-
Manisa	1	-	-	-
Denizli	3	-	-	-
Konya	-	-	-	1
K.Maraş	-	-	-	1
Yurtdışı	-	1	-	-

79 işyerine malın temin edildiği şehirlere baktığımızda; 44 işyerine İstanbul'dan, 32 işyerine Adana'dan, 8 işyerine Ankara'dan, 9 işyerine Bursa'dan, 6 işyerine İzmir'den, 3 işyerine Gaziantep ve Denizli'den, 2 işyerine Bolu ve Eskişehir'den ve 1 işyerine Konya, Kahramanmaraş, Manisa ve Yurtdışından temin edildiği Tablo 12'de görülmektedir.

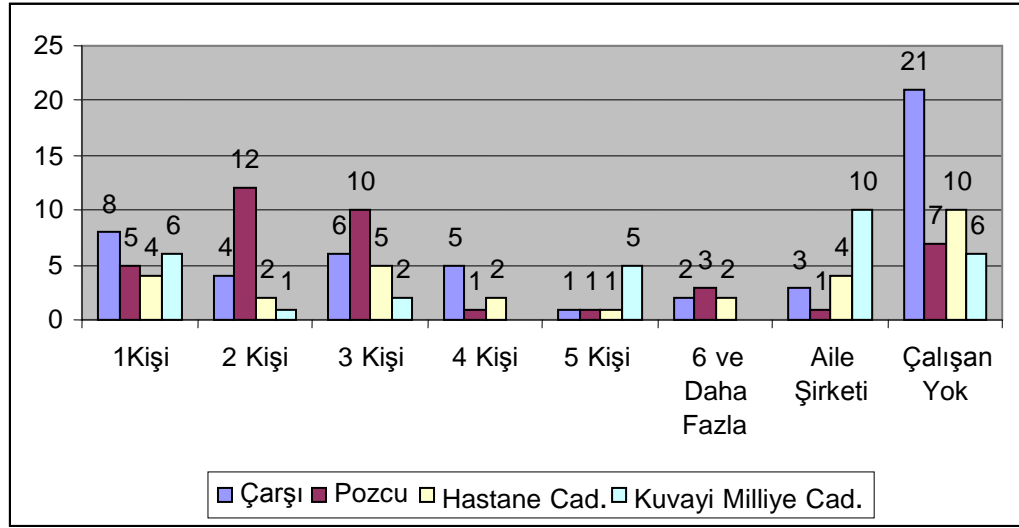
Grafik 21: İşyerinin Hizmet Ettiği Ekonomik Kesim

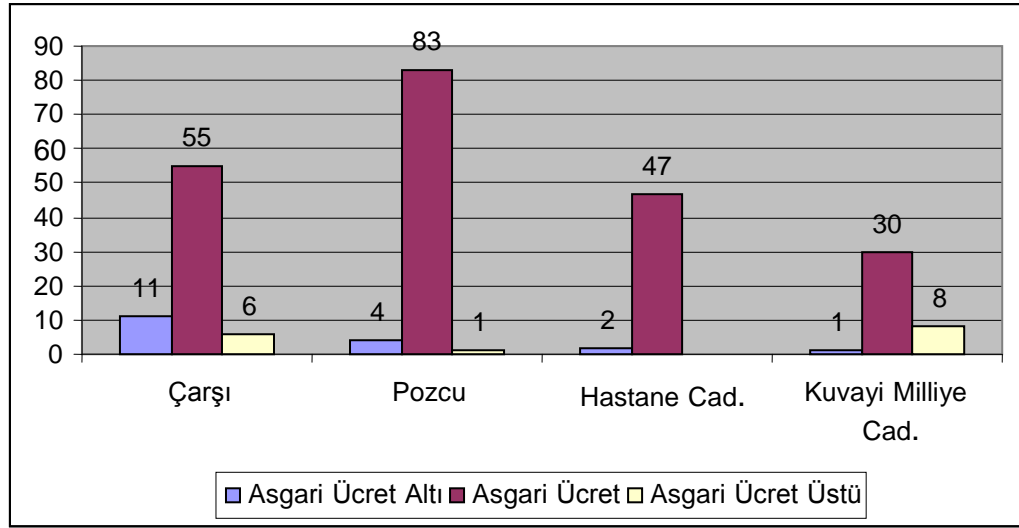
Araştırma anketine katılan işyerlerinin hizmet ettiği ekonomik kesimi incelediğimizde; 22'sinin (%14.7) alt gelire, 75'inin (%50) orta gelire, 19'un (%12.7) üst gelire ve 34'ünün (%22.6) tüm kesime hizmet ettiği belirtilmiştir. Grafikten de izleneceği gibi Çarşı alanı en çok tüm kesime ve orta gelire hizmet ederken, Hastane ve Kuvayi Milliye Caddeleri de orta gelire hizmet etmekte olup; Pozcu ise orta gelire ile üst gelir düzeyine hizmet etmektedir.

III. İşyerinde Çalışanlar İlgili Bilgiler

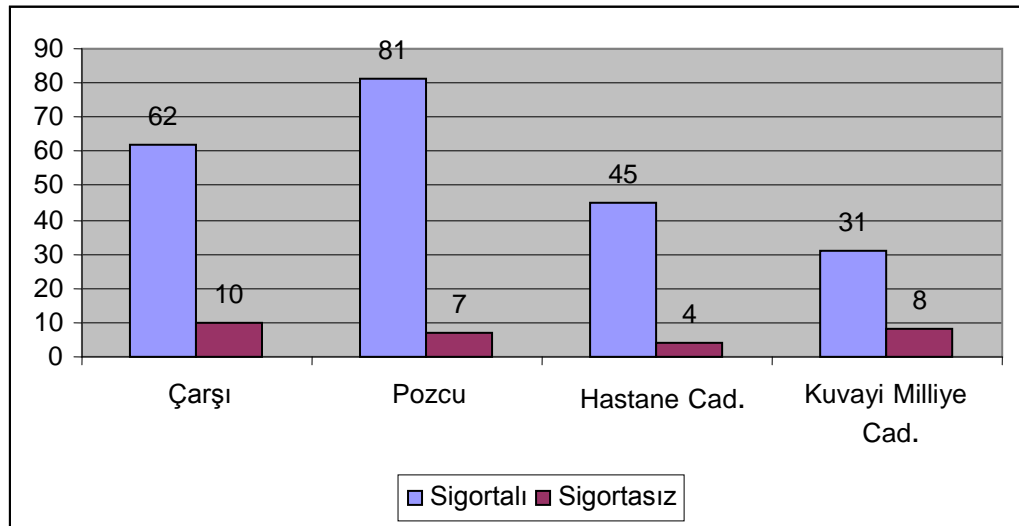
Grafik 22: İşyerinde Kaç Kişi Çalışıyor

İş sahiplerine, “İşyerinde kaç kişi çalıştırıyorsunuz?” sorusu doğrultusunda aldığımız cevap; 23’ünün (%15.3) işyerinde 1 kişi, 19’unun (%12.7) işyerinde 2 kişi, 23’ünün (%15.3) işyerinde 3 kişi, 8’inin (%5.3) işyerinde 4 kişi, 8’inin (%5.3) işyerinde 5 kişi, 7’sinin (%4.7) işyerinde 6 ve daha fazla kişi çalıştırdığı belirtilmiştir. 18’i (%12) aile şirketi olduğunu ve 44’ü (%29.3) de işçi çalıştırmadığını belirtmiştir. İşçi çalıştırmayan işyerlerinin çoğunlukta olduğu dikkat çekmekte olup, 88 işyerinde toplam 248 işçi çalışmaktadır.

Grafik 23: İşyerinde Çalışanların Maaş Durumu

İşyerinde işçi çalıştıran 88 işyerindeki 248 çalışanın maaş durumuna baktığımızda; 18'inin (%7.3) asgari ücret altı, 215'inin (%86.7) asgari ücret ve 15'inin (%6) asgari ücret üstü maaş aldıkları işveren tarafından belirtilmiştir. Bu bilgilere göre anket yapılan işyerlerinde çalışanların büyük bir kesiminin asgari ücretle çalıştığı görülmektedir.

Grafik 24: İşyerinde Çalışanların Sigorta Durumu

İşyerlerinde çalışanların 219'unun (%88.3) sigortalı olarak, 29'unun (%11.7) ise sigortasız olarak çalıştırıldığı işveren tarafından beyan edilmiştir.

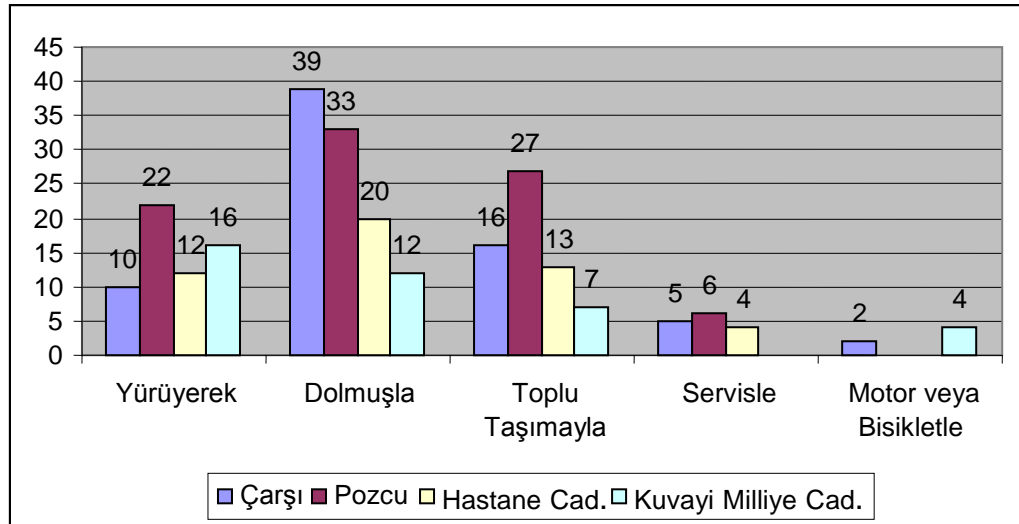
Tablo 13: İşyerinde Çalışanların Oturduğu Mahalleler

	Çarşı	Pozcu	Hastane Cad.	Kuvayi Milliye Cad.
Pozcu	4	18	2	-
Mezitli	2	11	2	-
Turgut Reis	4	6	-	-
Piri Reis	4	-	-	-
Bahçelievler	-	4-	-	3
Hürriyet	1	4	-	-
Cumhuriyet	-	4	-	-
Aydınlık	1	3	-	-
Palmiye	1	-	-	-
Menteş	3	4	4	-
50. Yıl	2	-	-	-
Göçmen	-	5	-	-
Barbaros	-	3	2	-
Gimen	-	-	2	-
Nusratiye	4	2	4	-
Yenimahalle	8	2	4	-
Mahmudiye	2	3	-	-
Yeni Hal	2	-	-	-
Yenipazar	7	-	5	-
Çamlıbel	2	-	-	-
İhsaniye	1	-	-	-
Mesudiye	-	-	4	-
Çarşı	-	4	-	-
Bahçe	-	1	-	-
Siteler	-	-	-	1
Güneykent	6	-	-	-
Demirtaş	5	2	-	-
Halkkent	-	2	2	-
Akbelen	3	1	-	1
Tozkoparan	2	1	-	-
Osmaniye	2	-	-	1
Toroslar	4	-	5	10
Alsancak	-	1	-	-
Sağlık	-	2	-	9
Çavuşlu	-	-	2	1
Selçuklar	-	-	2	-
Çağdaşkent	-	-	6	-
Kurdali	-	-	3	-
Müfide İlhan	1	-	-	-
Yusuf Kılıç	-	-	-	1

Zeki Ayan	-	-	-	1
Turgut Türkalp	-	-	-	1
45 Evler	1	-	-	-
Akkent	-	2	-	-
Eğriçam	-	3	-	-

İşyerinde işçi çalıştıran 88 işyerindeki 248 çalışanın oturdukları mahalleleri incelediğimizde; 67 çalışanın (%27) Akdeniz İlçesi sınırları içindeki, 79 çalışanın (%31.8) Yenişehir İlçesi sınırları içindeki, 86 çalışanın (%34.7) Toroslar İlçesi sınırları içindeki ve 16 çalışanın (%6.5) Mezitli İlçesi sınırları içindeki mahallelerde oturdukları belirtilmiştir.

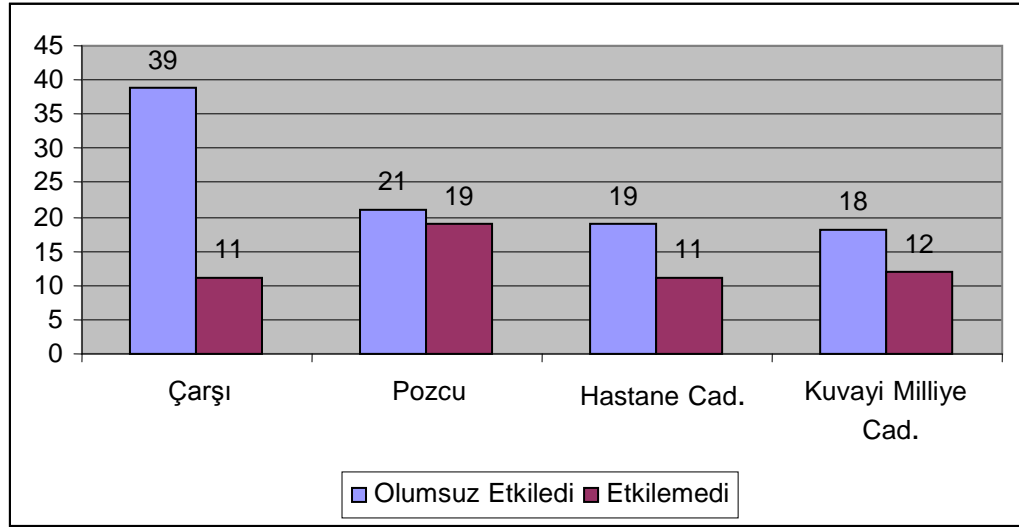
Grafik 25: İşyerinde Çalışanlar İşyerlerine Nasıl Gidiyor

Çalışanın işyerlerine nasıl gidip geldiklerini incelediğimizde; 60'ının (%24.2) yürüyerek, 104'ünün (%41.9) dolmuşla, 63'ünün (%25.4) toplu taşımayla, 15'inin (%6.1) servisle ve 6'sının (%2.4) motor veya bisikletle gidip geldikleri belirtilmiştir. Çarşı, Pozcu ve Hastane Caddesi'nde çalışanların çoğunluğu işyerlerine dolmuşla gidip-gelirken, Kuvayi Milliye Caddesi'nde çalışanlar ise işyerlerine yürüyerek gidip-gelmektedirler.

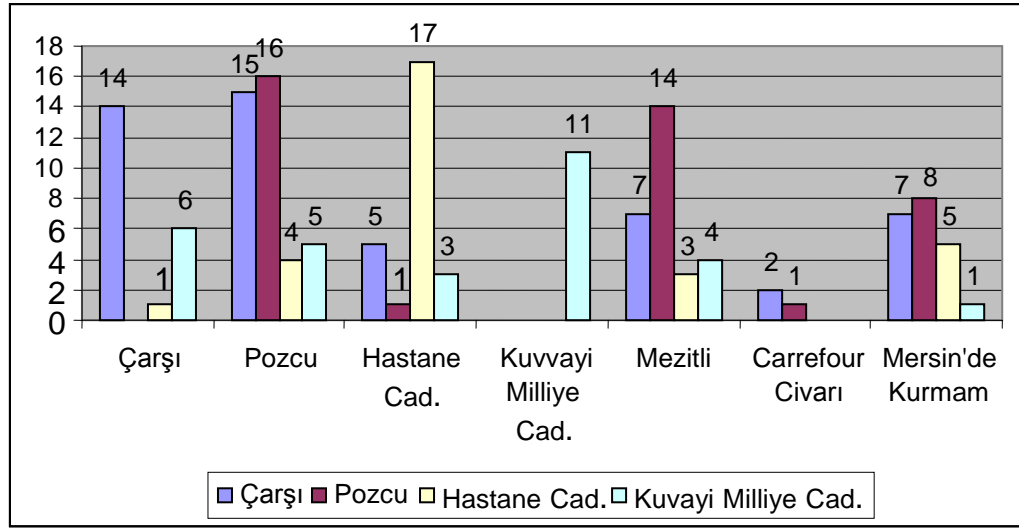
IV. Mersin Kenti'nin Ticaretine ve Kentleşmesine Dair Sorular

Grafik 26: Mersin'de Açılan Büyük Alış-Veriş Merkezleri Nasıl Etkiledi

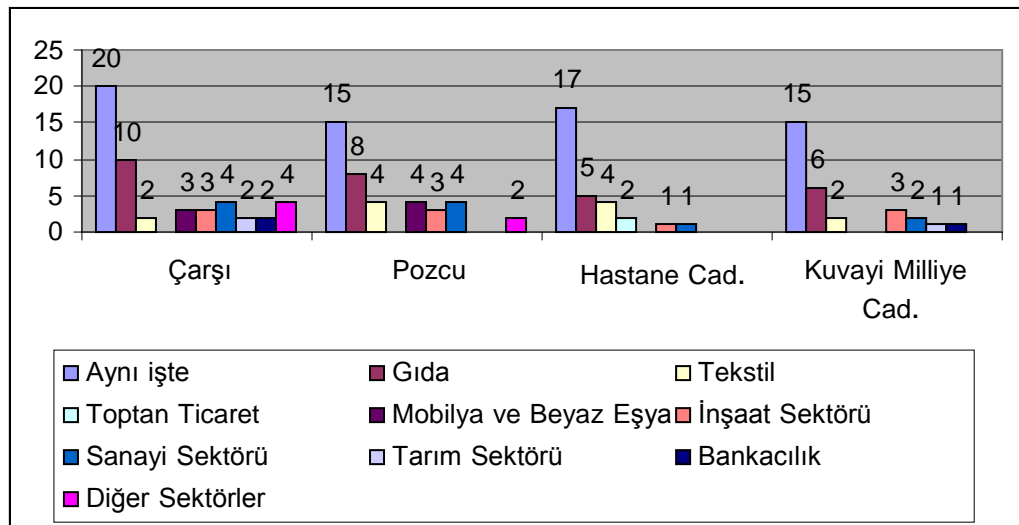

İş sahiplerine, Mersin'de açılan büyük alış-veriş merkezlerinin işlerini nasıl etkilediklerini sorduğumuzda; 97 işyeri (%67) açılan alış-veriş merkezlerinin kendilerini olumsuz yönde etkilediklerini belirtirken; 53 işyeri (%35) açılan alış-veriş merkezlerinin kendilerini etkilemediğini belirtmiştir. Büyük alış-veriş merkezlerinden olumsuz yönde etkilenen 97 işyerinin çoğunluğunu, gıda ve tekstil sektörlerinin oluşturduğu yapılan anketlerde ortaya çıkmıştır.

İş sahipleri, büyük alış-veriş merkezlerinin kendilerini olumsuz yönde etkilemelerinin nedenleri olarak: Bu işyerlerinin yabancı sermayeden destek aldıklarını, işyerlerine büyük oranda toptan ve ucuz mal aldıkları için kar oranlarının yüksek olduğunu, belirli dönemlerde, ucuz mal almalarından dolayı, işyerlerinde yüksek indirim yaptıklarını ve halka, kredi kartı karşılığında alış-veriş yapma imkânı tanımalarını göstermişlerdir. Ayrıca zamanı kısıtlı olan insanların, istedikleri her şeyi bu alış-veriş merkezlerinde bulmalarından dolayı klasik çarşı anlayışındaki alış-verişi bırakarak bu büyük alış-veriş merkezlerini tercih ettiklerini belirtmişlerdir.

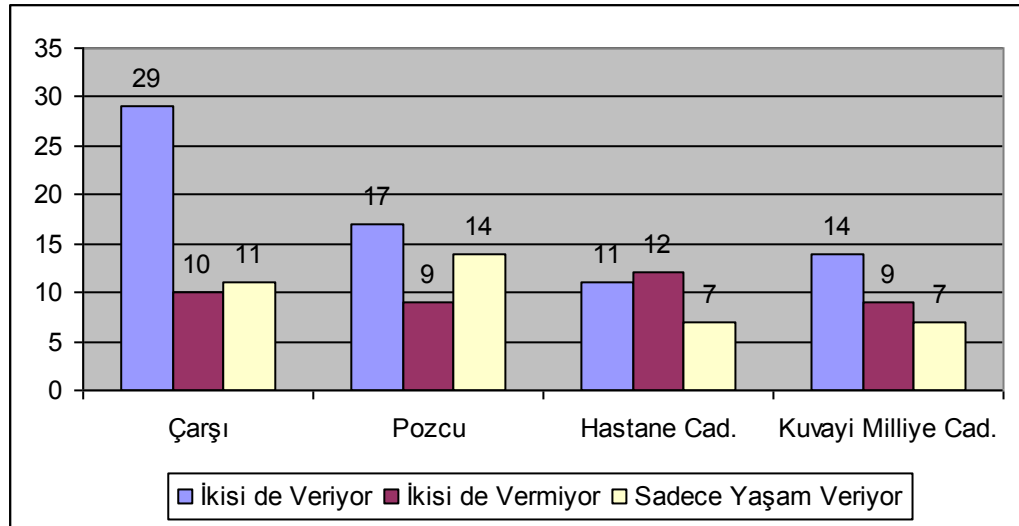
Grafik 27: Yaptığınız İşi Kentin Neresinde Yapmak İstersiniz

İş sahiplerine yapmış oldukları işlerini kentin neresinde yapmak istedikleri sorulduğunda; 58 işyeri (%38.7) aynı yerde, 71 işyeri (%47.3) diğer semtlerde yapmak istediklerini belirtirken 21 işyeri (%14) Mersin'de iş yapmak istemediğini belirtmiştir. Mersin'de iş yapmak isteyen 129 iş sahibinin tercih ettikleri alanlara baktığımızda ise; 21'i (%16.3) Çarşı'da, 40'ı (%31) Pozcu'da, 26'sı (%20.2) Hastane Caddesi'nde, 11'i (%8.5) Kuvayi Milliye Caddesi'nde, 28'i (%21.7) Mezitli'de ve 3'ü (%2.3) Carrefour'da kurmak istediğini belirtmiştir.

Grafik 28: Mersin'de Hangi İşi Yapmak İstersiniz

İş sahiplerine yeteri kadar mali kaynakları olsaydı Mersin’de hangi işi yapmak istediklerini sorduğumuzda; 67’si (%47.7) en iyi bildiği işi yani aynı işi, 29’u (%19.3) gıda sektörünü, 12’si (%8) tekstil sektörünü, 2’si (%1.3) toptan ticaret sektörünü, 7’si (%4.7) mobilya ve beyaz eşya sektörünü, 10’u (%6.7) inşaat sektörünü, 11’i (%7.3) sanayi sektörünü, 3’ü (%2) tarım sektörünü, 3’ü (%2) bankacılık sektörünü ve 6’sı (%4) diğer sektörleri yapmak istediğini belirtmiştir. Bu bilgilere baktığımızda grafikten de izleneceği gibi Mersin’de araştırma anketinin yapıldığı alanlarda da işyeri sahiplerinin çoğunluğunun aynı işle uğraşmak istedikleri görülmektedir. Diğer sektörlerde iş yapmak isteyen iş sahiplerinin en çok yapmak istediği işler ise gıda ve tekstil sektörü olup; bu işleri yapmak istemelerinin nedeni ise her nerede olursa olsun insanların bu iki sektörde daha çok alış-veriş yapmaları ve bu sektörlerde insanların her zaman ihtiyaç duymasıdır.

Grafik 29: Mersin Kenti Yaşam ve İşyeri Olarak Beklentilerinize Cevap Veriyor Mu?

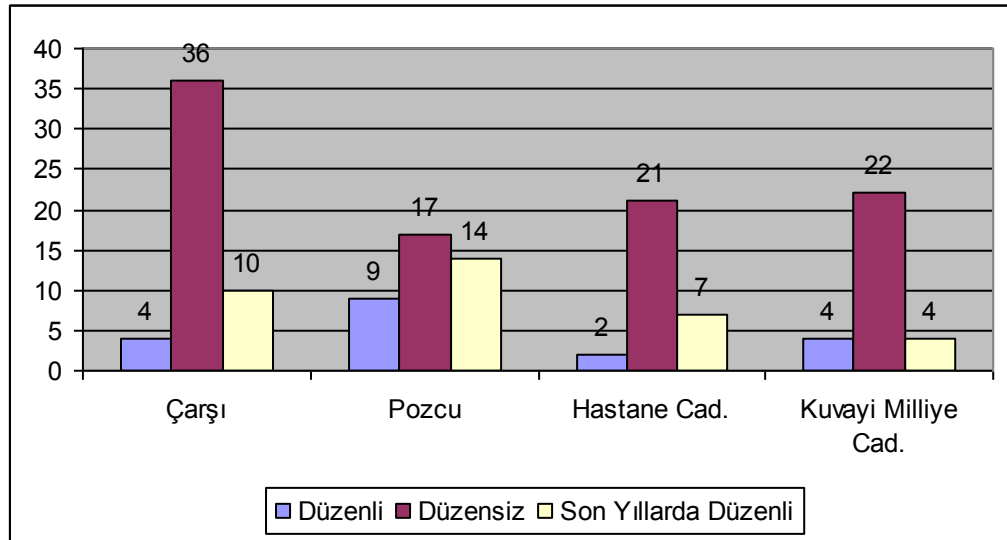

İş sahiplerine, “Mersin Kenti yaşam ve işyeri olarak beklentilerinize cevap veriyor mu?” diye sorulduğunda; 71 iş sahibi (%47.3) kentin yaşam ve işyeri olarak beklentilerine cevap verdiğini, 40 iş sahibi (%26.7) kentin yaşam ve işyeri olarak

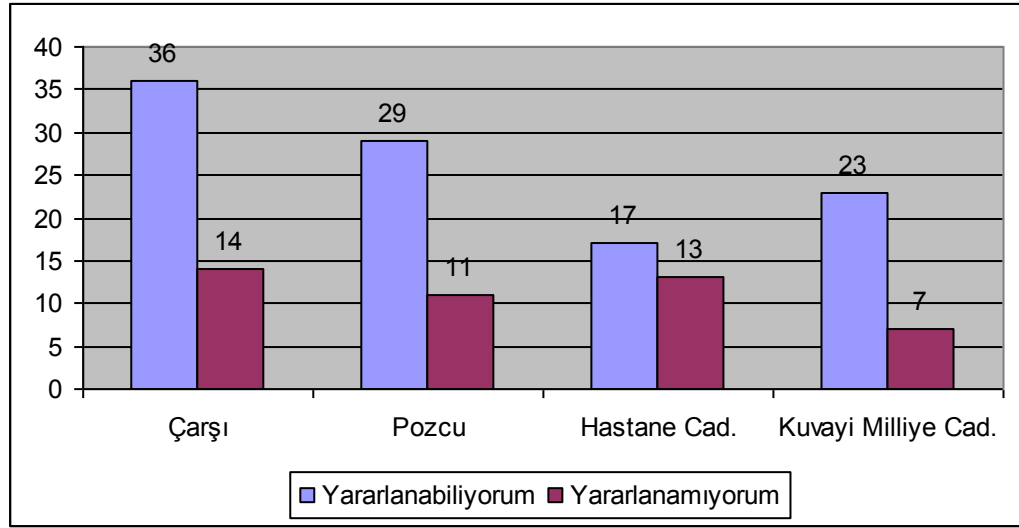
beklentilerine cevap vermediğini ve 39 iş sahibi (%26) kentin yaşam olarak beklentilerine cevap verdiğini ama işyeri olarak beklentilerine cevap vermediğini belirtmişlerdir.

Kentin yaşam ve işyeri olarak beklentilerine cevap vermemesinin nedenlerini iş sahipleri şöyle sıralamışlardır: Kentin aşırı göç alması, kentleşmesinin sadece nüfus artışı yönünden gelişmesi, kentin çarpık ve düzensiz bir yapılaşmaya sahip olması, ekonomik potansiyellerinin kullanılmadığından dolayı işsizliğin fazla olduğu, istihdam alanları yaratılmadığı için memur ve emekli kenti olması. Kentin güzel ve ucuz bir sahil kenti olduğunu belirten iş sahipleri, kentin bu yönüyle sadece yaşam olarak beklentilerine cevap verdiklerini ifade etmişlerdir.

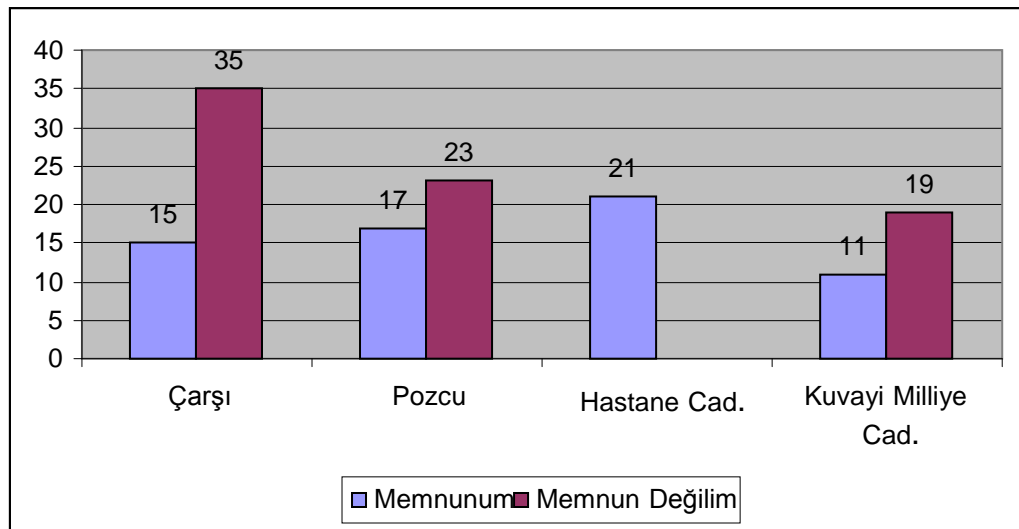
Grafik 30: Mersin Kenti'nin Kentsel Gelişimini Nasıl Buluyorsunuz?

Araştırma anketine katılan iş sahiplerine Mersin'in kentsel gelişimini sorduğumuzda; 19'u (%12.7) kentin gelişimini düzenli bulduklarını, 96'sı (%64) kentin gelişimini düzensiz bulduklarını ve 35'i (%23.3) kentin gelişiminin son yıllarda düzenli olmaya başladığını belirtmişlerdir.

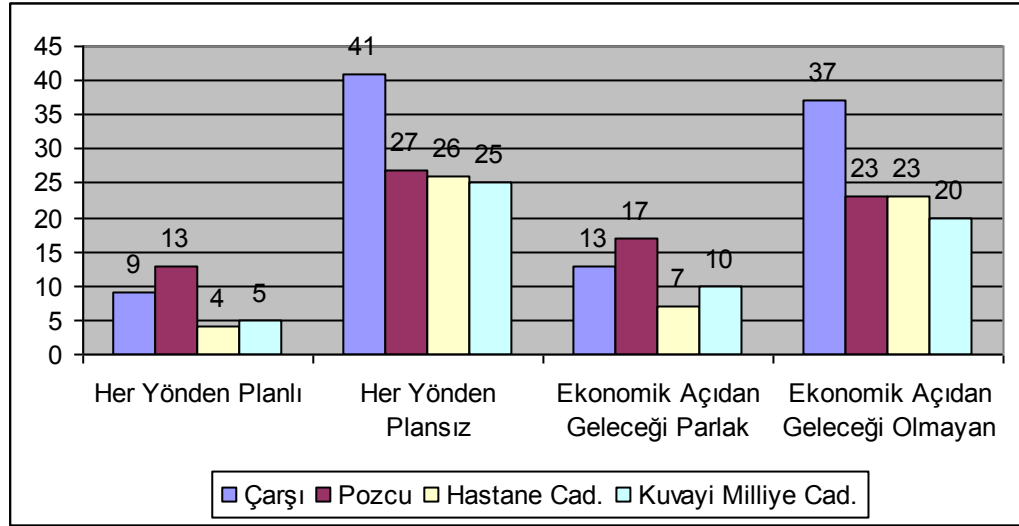
Grafik 31: Kentteki Kentsel Donatılardan Yararlanabiliyor Musunuz?

İş sahiplerinden 105'i (%70) kentteki kentsel donatılardan yararlanabildiklerini, 45'i (%30) kentteki kentsel donatılardan yararlanamadıklarını ifade etmişlerdir. Yararlanamadıklarını ifade edenler, kentsel donatıların yetersizliğini ve yer seçimlerinde yanlış kararların alındığını belirtmişlerdir. Bu konuda özellikle sağlık donatıları olan hastanelerin yetersizliğini ve yanlış yer seçiminde bulunduğunu belirtmişlerdir.

Grafik 32: Yerel Yönetimlerin Çalışmalarından Memnun Musunuz?

İş sahiplerinin 64'ü (%42.7) yerel yönetimlerin çalışmalarından memnun olduklarını, 86'sı (%57.3) ise memnun olmadıklarını belirtmişlerdir. İş sahipleriyle yapılan anket sırasında neden memnun olmadıklarını sorduğumuzda ise, yerel yönetimlerin bölgede eşit olarak çalışmadıklarını sadece belirli kesimlerde özellikle sahil ve lüks konutların oldukları yerde çalıştıklarını, ayrıca halkın sorunlarına çözüm bulmadıklarını ifade etmişlerdir.

Grafik 33: Mersin Kenti'nin Kentleşme ve Ekonomik Yönden Geleceği Sizde Nasıl Olacak?

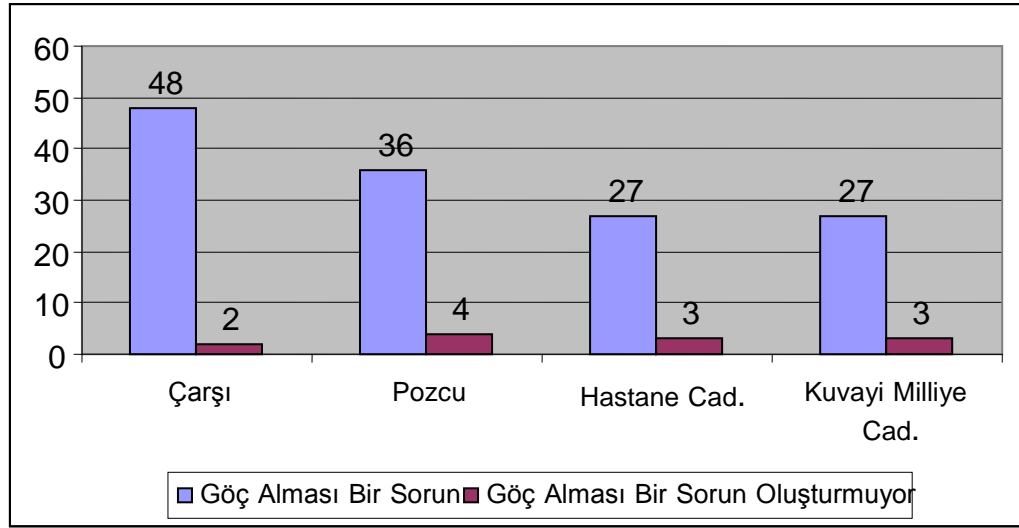

Araştırma anketine katılan iş sahiplerine, Mersin'i kentleşme yönünden geleceğini sorduğumuzda; 31'i (%20.7) kentin gelişmesinin her yönden planlı, sağlıklı olacağını, 119'u (%79.3) ise kentin gelişmesinin her yönden plansız, düzensiz olacağını düşündüklerini belirtmişlerdir. Çarşı'da işyeri olan iş sahiplerinin 9'u (%18) kentin gelişmesinin her yönden planlı olacağını, 41'i (%82) kentin gelişmesinin her yönden plansız olacağını düşündüklerini belirtmişlerdir. Pozcu'da işyeri olan iş sahiplerinin 13'ü (%32.5) kentin gelişmesinin her yönden planlı olacağını, 27'si (%67.5) kentin kentleşmesinin her yönden plansız olacağını düşündüklerini belirtmişlerdir. Hastane Caddesi'nde işyeri olan iş sahiplerinin 4'ü (%13.3) kentin kentleşmesinin her yönden

planlı olacağını, 26'sı (%86.7) kentin gelişmesinin her yönden plansız olacağını düşündüklerini belirtmişlerdir. Kuvayi Milliye Caddesi'nde işyeri olan iş sahiplerinin 5'i (%16.7) kentin kentleşmesinin her yönden planlı olacağını, 25'i (%83.3) kentin gelişmesinin her yönden plansız olacağını düşündüklerini belirtmişlerdir.

İş sahiplerine Mersin'in ekonomik yönden geleceğini sorduğumuzda; 47'si (%31.3) kentin ekonomik açıdan geleceğinin parlak olacağını, 103'ü (%68.7) ise kentin ekonomik açıdan geleceğinin olmadığını düşündüklerini belirtmişlerdir. Çarşı'da işyeri olan iş sahiplerinin 13'ü (%26) kentin ekonomik açıdan geleceğinin parlak olacağını, 37'si (%74) ise kentin ekonomik açıdan geleceğinin olmadığını düşündüklerini belirtmişlerdir. Pozcu'da işyeri olan iş sahiplerinin 17'si (%42.5) kentin ekonomik açıdan geleceğinin parlak olacağını, 23'ü (%57.5) ise kentin ekonomik açıdan geleceğinin olmadığını düşündüklerini belirtmişlerdir. Hastane Caddesi'nde işyeri olan iş sahiplerinin 7'si (%10) kentin ekonomik açıdan geleceğinin parlak olacağını, 23'ü (%90) ise ekonomik açıdan geleceğinin olmadığını düşündüklerini belirtmişlerdir. Kuvvayi Milliye Caddesi'nde işyeri olan iş sahiplerinin 10'u (%33.3) ekonomik açıdan geleceğinin parlak olacağını, 20'si (%66.7) ekonomik açıdan geleceğinin olmayacağını düşündüklerini belirtmişlerdir.

Anket verilerine göre Mersin'deki iş sahiplerinin yarısından fazlası, kentin gelişmesinin düzensiz ve plansız olacağını; kentin ekonomisinin ise iyi olmayacağını düşündüklerini ifade etmişlerdir.

Grafik 34: Mersin Kenti'nin Sürekli Göç Almasına Nasıl Bakıyorsunuz?

İş sahiplerine Mersin'in sürekli göç almasına nasıl baktıklarını sorduğumuzda; 138'i (%92) kentin sürekli göç almasının kenti her yönden olumsuz etkilediğini, 12'si (%8) kentin sürekli göç almasının kentte bir sorun yaratmadığını belirtmişlerdir.

İş sahiplerinin büyük çoğunluğu, kente olan göçe bir sorun olarak baktıklarını ifade etmişlerdir. Bunun nedeninin ise kente gelen göçün kentin gelişmesini, kentin sosyo-kültürel ve ekonomik yapısını olumsuz etkilediğini, ayrıca kentin aşırı göç almasının, kent mekânında farklılaşmanın ve kentle bütünleşemeyen bir toplumun oluşmasına neden olduğunu belirtmişlerdir.

3.4.Araştırma Bulgularının Değerlendirilmesi

Mersin'deki kentsel hareketliliği incelerken, kentsel hareketliliğe neden olduğu düşünülen veriler, yukarıda tablo ve grafikler halinde sunulmuştur. Bu noktada hipotezlerimiz çerçevesinde, kentte yaşayanların kentsel hareketliliğine ilişkin karşılaştırmalı analizlere yer verilecektir.

Araştırma hipotezlerinden biri, göçün kentte farklı sosyo-kültürel ve ekonomik yapıya sahip olan toplum kesimlerinin oluşmasına neden olması, kentsel hareketliliğin de çeşitlenmesine ve artmasına sebep olmasıdır. Öncelikle göç bir hareketlilik olup, Grafik

6'dan da görüleceği gibi kent merkezindeki iş sahiplerinin 99'u Mersin'e göçle geldiğini belirtmiştir. Bu verileri Tablo 4 ve Tablo 5'le birleştirdiğimizde Mersin Kenti 1961-1970 yılları arasında kentin ekonomik yapısındaki ilerlemelerden dolayı göç almaya başlamış olup, bu göçler 1971-1980 yılları arasında 3 katına çıkmış ve 1980 yılından sonra da kent göç almaya devam etmiş, fakat daha önceki yıllara göre göç azalarak devam etmiştir. Kente göçle gelen insanların geldikleri bölgelere baktığımızda ise en çok göçün, Güneydoğu Anadolu ve Doğu Anadolu gibi geri kalmış bölgelerden olduğu görülmektedir. Geri kalmış bölgelerden gelen insanların çoğu Grafik 7'de de görüldüğü gibi kente iş için geldiklerini belirtmişlerdir. Anket sırasında göçle gelen insanlarla birebir yaptığım görüşmelerde, Mersin Kenti'nin Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu insanı için, her zaman cazip bir kent olduğu ortaya çıkmıştır. Kentte göçle gelen insanlar önce kendi sosyo-kültürel ve ekonomik durumlarına göre kent mekânında yer seçmişlerdir. Özellikle göçle gelen insanların kente geldikleri süre içinde oturdukları mahalleleri incelemek için iş sahibinin daha önce hangi mahallede oturduğu sorusu sorulmuştur. Ancak, konumuz kentsel hareketlilik olduğundan, göçle gelenlerin daha önce oturmuş olduğu mahalleler için ayrı bir tablo yapılmamıştır. Göçle gelenler, öncelikle akrabalarının ya da hemşehrilerinin çoğunlukta oldukları yerleri seçtiklerini, zaman içinde kente uyum sürecinin sağlanması ve ekonomik statülerinin artmasıyla kendilerine başka mekânları yaşam yeri olarak seçtiklerini belirtmişlerdir.

Yukarıda sunulan tablo ve grafiklerdeki bilgiler, araştırmamızın ikinci bölümünde Mersin Kenti hakkında bilgi verilirken de kentin sürekli göç aldığı, bu göçlerle kent mekânında yeni mahallelerin oluştuğu ve kent mekânının biçimlenmesinde önemli etken olduğu yargısını doğrulamaktadır.

Göçle gelen ve kentte yaşayan yerli halkın sosyo-kültürel ve ekonomik yapısındaki değişimler, kentsel hareketliliği de etkilemektedir. Kent merkezindeki iş sahiplerinin ve işyerlerinde çalışanların gelir seviyelerine göre kentteki hareketlilikleri de değişmiştir. Bu değişim, önce yaşadıkları mahallelerde daha sonra da iş ve sosyal etkinlik alanlarında görülmektedir. Tablo 6'ya baktığımızda iş sahiplerinin %33.3'lük payla en çok 1001-2000 TL arasında, %14.7 payla da ikinci sırada 500-1000 TL gelire sahip olduğu görülmektedir. İşyerinde çalışanların maaş ve sigorta durumlarına baktığımızda ise Grafik 23 ve Grafik 24'deki verileri birleştirdiğimizde, çalışanların %86.7'si asgari ücret almakta olup, %88.3'ünün sigortalı çalışmakta olduğu görülmektedir. Bu bilgiler doğrultusunda anket yapılan işyerlerinde çalışanların çoğunun Dünya Sağlık Örgütü'nün belirlediği açlık sınırının altında olduğunu görebiliriz. Ayrıca iş sahiplerinin sahip oldukları dükkânların mülkiyet ve kira durumlarını gösteren Grafik 16 ve Grafik 17'yi gelir tablosuyla birleştirdiğimizde, işyerlerinin %76'sı kira olup, dükkan kiralalarının çoğunluğunun %24.6 oranla 401-600 TL arasında olduğu görülmektedir. İş sahipleri anket sırasında gelirlerinin çoğunun işyeri kirasına, malın teminine ve vergilere gittiğini belirtmiş olup, kendilerine çok cüzi bir gelirin kaldığını söylemişlerdir.

Bu verilere, hem iş sahiplerinin hem de işyerinde çalışanların oturdukları mahallelerin olduğu Tablo 7 ve Tablo 13'ü eklediğimizde, insanların gelir durumlarına göre yaşam alanlarını belirlediklerini görebiliriz. Anket sırasında iş sahiplerine neden bu mahallelerde oturduklarını sorduğumuzda, Akdeniz ve Toroslar İlçeleri sınırları içindeki mahalleleri tercih etme nedenleri olarak işyerlerine yakın olması, ekonomik durumlarının bu mahalleleri kaldırabilmesi ve akrabalarının bu mahallelerde çok olmasını belirtmişlerdir. Mezitli ve Yenişehir İlçeleri sınırları içindeki mahalleleri tercih etmelerinin nedenleri ise, buradaki mahallelerin planlama açısından düzenli, müreffeh ve bu ilçelerdeki

mahallelerin sosyal statülerinin daha iyi olmasından dolayı tercih ettiklerini belirtmişlerdir. İşyerlerinde çalışanlar ise genellikle oturdukları semte yakın ve ekonomik durumlarına göre çalışma alanlarını tercih ettiklerini belirtmişlerdir.

Bununla birlikte Tablo 8, Grafik 9, Tablo 9 ve Tablo 10'u da incelediğimizde, ankete katılan iş sahiplerinin %52.7'si Mersin'de yaşadıkları sürede farklı mahallelerde oturduklarını görürüz. Bu mahallelerden ayrılma nedenleri ise oturdukları mahallelerden ve evlerden memnun olmamaları ile ekonomik açıdan kendini iyileştiren iş sahiplerinin, kent merkezinde ekonomik ve sosyal yapılarına uygun yaşam alanlarını seçmeleridir. Kent içindeki bu hareketliliği Tablo 8 ve Tablo 9'u inceleyerek algılayabiliriz. Tablo 8'de iş sahiplerinin hâlihazırda oturmuş oldukları mahalleler bulunmakta olup, 40 kişi Akdeniz İlçesi, 56 kişi Yenişehir İlçesi, 35 kişi Toroslar İlçesi ve 19 kişi Mezitli İlçesi sınırları içindeki mahallerde oturmaktadırlar. Tablo 9'u incelediğimizde ise farklı mahallelerde oturanların daha önce oturdukları mahallelerine baktığımızda, 51 kişi Akdeniz İlçesi, 40 kişi Yenişehir İlçesi, 37 kişi Toroslar İlçesi ve 7 kişi Mezitli İlçesi sınırları içindeki mahallerde oturmuşlardır. Bu iki bilgiye göre Mersin'deki iş sahiplerinin, yaşam yeri olarak en çok Yenişehir ve Mezitli'yi seçtikleri görülmektedir. Akdeniz İlçesi ve Toroslar İlçelerini seçen kişi sayısında ise bir azalma görülmekte olup, en çok Akdeniz İlçesi'nde azalma meydana gelmiştir. Tablo 10'a baktığımızda ise iş sahiplerinin oturmak istedikleri semtlerin daha çok Yenişehir ve Mezitli İlçeleri sınırları içinde olduğu görülmektedir. Bu bulgular, insanların kent mekânındaki hareketliliğinin gelir ve istihdam durumları ile paralel olduğunu göstermektedir.

Ankete katılan insanların ekonomik durumlarını belirleyecek olan diğer göstergeler ise, kent mekânında yapmış oldukları hareketlilik sırasında kullanmış oldukları ulaşım araçları, hane halkı büyüklüğü ve haneye kendisinden başka gelir getiren olup

olmadığıdır. Grafik 10'u incelediğimizde ortalama aylık gelire otomobil sahipliğinin ve diğer ulaşım araçlarının kullanımının paralel olduğunu görmekteyiz. İş sahiplerinin %46'sı kendi arabasıyla işyerlerine giderken, %30'u işyerlerine yürüyerek gittiğini belirtmiştir. İş sahiplerinin hane büyüklüğüne baktığımızda Grafik 12'de de görüldüğü gibi %62.6'sının hane halkı büyüklüğü 4 ve 4'ün altı olup, Grafik 13'ü de bu bilgilere eklediğimizde %70'i kendisinden başka haneye gelir getiren olmadığını belirtmiştir. İşyerinde çalışanların ise %41.9'u dolmuşu kullandıklarını belirtmişlerdir.

Kentsel hareketliliği etkileyen diğer bir etmen ise kent mekânındaki sosyal donatıların yer seçimleridir. Donatıların yer seçimi aynı zamanda ticaret fonksiyonunun kent mekânında kentsel hareketliliğini de etkilemektedir. Bu noktadan hareketle, ankete katılanlara işyerlerinin bulunduğu dükkânların daha önceki kullanım şekilleri ve işyerlerini kentin hangi semtinde yapmak istedikleri sorulmuştur. Bu sorular doğrultusunda Grafik 18'deki ve Grafik 27'deki bilgiler elde edilmiştir. Bu bilgilere göre işyerlerinin bulunduğu dükkanların daha önceki kullanım şekillerine bakıldığında, %32.7'sinin yine aynı şekilde kullanılırken, %46.6'sı daha önce farklı şekilde kullanıldığı belirtilmiştir. "İşyerinizi kentin neresinde kurmak isterseniz?" sorusuna ise %47.3'lük kesim kentin farklı yerlerinde kurmak istediğini ve %31'lik payla en çok Pozcu'da kurmak istediklerini belirtmişlerdir. Bu isteklerinin nedenlerini sorduğumuzda ise sosyal donatıların, özellikle eğlence ve alış-veriş merkezlerinin yer seçimlerinin, Pozcu'da daha yoğun olmasından dolayı insanların bu sosyal donatıları gezerlerken işyerlerine de uğradıklarını belirtmişlerdir. Özellikle Pozcu'da yeni açılan Forum adlı alış-veriş merkezi dolayısıyla insanların, buraya daha çok hareketlilikte bulduklarını belirtmişler ve işyerlerini Forum'a yakın yerlerde kurmak istediklerini söylemişlerdir. Pozcu'dan sonra ikinci sırada tercih edilen yer ise Hastane Caddesi'dir. Bu caddenin seçilmesinin nedeni de Devlet Hastanesi'nin burada yer alması

ve diğ er kamusal kurumların burada sayıca fazla olmasından dolayı insanların işyerlerine ve hastaneye giderlerken ticaret alanlarına da uğrayacakları düşüncesidir. Aynı zamanda Hastane Caddesi'nin her ekonomik guruba hitap etmesiyle de işlerinin daha iyi olacağını düşündüklerini belirtmişlerdir. Bu bulgularda, insanların kent mekânındaki hareketliliğinde, kentsel donatıların yön verici olduğu görülmektedir. Aynı zamanda kentsel hareketliliği etkileyen etmenler hakkında birinci bölümde değ inilen, arazi kullanımının ve yer seçim kararlarının kentsel hareketliliği etkilemesinde önemli bir etken olduğu yargısını onaylamaktadır.

Kentin ekonomisinin bozulması, istihdam ve kentleşme sorunları kent mekânındaki kentsel hareketliliği de etkilemektedir. Tezin bir hipotezi olan bu bilgiyi doğrulamak amacıyla ankete katılanlara kentin ekonomik yapısı ve kentleşme sorunları hakkında sorular sorulmuştur. Öncelikle kentin ekonomik yapısını algılayabilmek için işyerlerinin hitap ettiği ekonomik kesim belirlenmeye çalışılmıştır. Bu doğrultuda Grafik 21'deki bilgiler elde edilmiş olup, %50'lik payla anket yapılan işyerlerinin en çok orta gelire hitap ettiği görülmüştür. İşyerlerindeki ekonomik sıkıntıları algılayabilmek için de kentte açılan büyük alış-veriş merkezlerinin kendilerini nasıl etkiledikleri ve kentin işyeri olarak beklentilerine cevap verip vermediği soruları sorulmuş olup, Grafik 26'daki ve Grafik 27'deki bilgiler elde edilmiştir. Buna göre büyük alış-veriş merkezlerinin, işyerlerinin %67'sini olumsuz etkilediği; işyerlerinin %52.7'sinin ise Mersin kentinin, iş olarak kendi beklentilerine cevap vermediği bilgisi ortaya çıkmıştır. Anket sırasında bunların nedenlerini sorduğumuzda kentteki esnaf, kentin tamamen bir emekli ve memur kenti olduğunu, kentin potansiyellerinin tam anlamıyla kullanılmadığını, istihdam alanlarının azaldığını, bu nedenle de insanların alım güçlerinde oluşan azalmanın kendilerini olumsuz yönde etkilediğini söylemişlerdir. Bir de bunlara son zamanlarda

sayıları gittikçe artan alış-veriş merkezlerinin eklenmesi ayrı bir sorun yaratmıştır. Bu noktada kentteki insanların istihdam durumları hem kendi yaşamlarını hem de dolaylı olarak diğer insanların yaşamlarını etkilemektedir. Ankete katılanlar, kentin işyeri olarak beklentilerine cevap vermediğini, Grafik 29’da görüldüğü üzere, dile getirmiş olup, aynı zamanda %68’lik payla kentin, ekonomik açıdan geleceğinin olmadığını belirtmişlerdir.

Bu verilere Mersin’in kentleşmesiyle ilgili olan Grafik 30, Grafik 32 ve Grafik 33’teki bilgileri de eklediğimizde, ankete katılanların yarısından fazlası (%64) Mersin’deki kentleşmeyi düzensiz bulmuş; yerel yönetimlerin bu konuda bir şey yapmadıklarını (%57.3), sadece belirli mahallelerde ve kıyı alanlarında çalışma yaptıklarını, bu tutumlarının da böyle devam ederlerse, kentin gelecekte her yönden sağlıksız ve plansız (%79.3) olacağını belirtmişlerdir. Ancak kenti düzensiz bulmalarına rağmen Grafik 29’daki bilgiye baktığımızda ankete katılanların %73.3’ü kentin yaşam yeri olarak beklentilerine cevap verdiklerini belirtmişlerdir. Bunun nedenlerini sorduğumuzda ise kentin yapılaşmasını beğenmemelerine rağmen Mersin Kenti’nde yaşam koşullarının kolay olduğunu ve aslında kentin çok güzel olduğunu ama kenti yönetenlerin kenti bu hale getirdiklerini belirtmişlerdir. Ayrıca kentin sürekli göç almasının, kent için bir sorun oluşturduğu Grafik 34’den görülmektedir. Kentin sürekli göç alması, öncelikle kentin mekânsal gelişimini etkileyerek, kentte ruhsatsız yapıların oluşmasına neden olurken, kırdan ve az gelişmiş bölgelerden kente gelen kişilerin kentle bütünleşme sorunu yaşamasından dolayı kentsel mekânlarda farklılaşmaya da neden olmuştur.

Sunulan bu veriler, kent mekânında yaşayan insanların sosyo-kültürel ve ekonomik yapılarının, kentteki fonksiyonların yer seçim kararlarının, kentin sürekli göç almasının, kentin ekonomisinin ve istihdam durumunun kent mekânındaki kentsel

hareketliliği etkileyen etmenler olduğu ve bu etmenlerin Mersin kenti için de geçerli olduğunu göstermiştir.

SONUÇ

Mersin, kuruluşundan günümüze kadar ticaret yönünden ön plana çıkan bir kent olup, yerli ve yabancı sermayeyi kendine çekmiştir. Ticaret fonksiyonu kentin gelişimini etkilemiş, kente iş kurmak ya da iş bulmak için kırsal ve kentsel alanlardan göçler gerçekleşerek; kentin hem mekânsal hem de toplumsal yapısını değiştirmiştir.

Kentte yaşayan insanlar, kent mekânında kendilerine yaşam, çalışma ve sosyal etkinliklerini gerçekleştirecekleri mekânları seçmişlerdir. Kent insanının bu seçimini yaparken onları nelerin etkilediği merakı, bu tezin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu tezin yapılmasındaki amaç kent ekonomisini etkileyen ticaret fonksiyonunun kent mekânındaki hareketliliğini ve kentin mekânsal yapısı ile nasıl bir etkileşim içinde olduğunu ortaya çıkarmaktı. Bu amaç doğrultusunda kentteki ticarethanelerdeki iş sahipleriyle anketler yapılarak, kentsel hareketliliğin nedenleri öğrenilmeye çalışılmıştır.

Tezin başlangıcında, kentsel hareketliliği etkileyen en büyük etmenlerin kent halkının sosyo-ekonomik yapısı, sermaye birikiminin ve kentsel fonksiyonların mekânda yer seçimleri olduğu düşünülmüştür. Alan çalışmasında yapmış olduğumuz anketlerle bu düşüncelerimizdeki doğruluk payının yüksek olduğu, araştırma bulgularının sunumu ve değerlendirilmesinde ortaya çıkmıştır.

Sermaye birikiminin yer seçimi, kenti yöneten ve karar vericilerin tutumu bununla birlikte kent mekânında yaşayan birbirinden farklı sosyo-ekonomik yapıya sahip olan insanların davranışları, kent mekânını şekillendirdiği gibi kent mekânındaki kentsel hareketliliği de etkilemektedir. Mersin kentine baktığımızda, sermaye birikiminin ve kentsel fonksiyonların yer seçim kararlarıyla birbirinden farklı mekânların oluştuğunu, bu mekânları kullanan insanların da sosyo-ekonomik yapılarının birbirinden farklı olduğu açıkça görülmekte olup, bu durum anket bulgularıyla da doğrulanmıştır. İnsanlar kent

mekânında kendilerine yaşam, çalışma ve sosyal etkinliklerini gerçekleştirebilecekleri mekânları seçerken sosyo-kültürel ve ekonomik yapılarına göre seçtiklerini belirtmişlerdir. Zamanla kazanmış oldukları sosyal statülerindeki değişikliklere göre kent mekânında hareketlilik kazanarak, farklı mekânları tercih etmeye başlamışlardır. Yani farklı gelir ve farklı sınıflara mensup olanlar, farklı mekânlarda otururlar, gelirlerinde ve sosyal statülerinde yükselme ile merkezden çevreye doğru yüksek standartlı mekânlara doğru hareket ederler. Kentin gelişimi de bu yüksek standartlı oturma alanları yönünde gerçekleşir.

İnsanların kent mekânındaki hareketliliğini etkileyen etmen, iktisadi olanakları iken kentsel fonksiyonların hareketliliğini etkileyen etmen ise sermaye birikiminin yer seçimi ve kentin gelişiminde karar vericilerin tutumudur. Buna göre bir zamanlar kentin en cazip yeri olan mekânlar, zaman içinde kentin gelişimiyle bu özelliklerini kaybetmiş ya da önemlilik derecelerinde azalma olmuş olabilir. Bunda en önemli etken, teknolojiyle birlikte ulaşım alt yapısının gelişmesiyle mekânsal engellerin daha rahat aşılar hale gelmesi ve kentin gelişiminin, dış çepere yayılmasıyla, kentin çok merkezli bir yapıya kavuşmuş olmasıdır.

Çok merkezli büyüme kuramı, birden çok bölgenin ortaya çıkmasının nedenlerini şu şekilde açıklamıştır: Kimi etkinlikler, uzmanlaşmış özel hizmetlere gereksinme gösterir ve onların bulunduğu yerlere yakın olmak ister. Diğer yandan kimi etkinlikler kendilerine benzeyen ya da onların tamamlayıcısı olan etkinlikler ile bir arada bulunmayı yeğler. Kimi kentsel etkinlikler de kendileri için istenen değer yüksek olmasından dolayı birden fazla merkezin oluşmasına yol açabilir (Keleş, 2000:87). Mersin kentindeki kentsel fonksiyonların yer seçimlerini ve kent mekânının mekânsal gelişimini

incelediğimizde, kentin, çok merkezli büyüme kuramının gerekçelerine göre hareket ettiği görülmektedir.

Kent mekânındaki ticarethanelerin yer seçimine baktığımızda, her birinin farklı mekânları seçtiği ve bu seçimlerinde daha çok kendilerine benzeyen ya da onların tamamlayıcısı olan etkinliklerin bir arada olduğu mekânları yeğlediklerini, aynı zamanda da kendileri için istenen uygun değerlerin olduğu mekânları seçtikleri görülmektedir.

Kentteki diğer fonksiyonların yer seçimlerine baktığımızda sağlık, yönetim, eğlence, uzmanlaşmış eğitim ve diğer sektörlerin kentsel mekânda kendilerine belirli mekânları yer seçtikleri görülmektedir. Bu yer seçimlerinde ise daha çok uzmanlaşmış özel hizmetlere gereksinim duyması ve onların bulunduğu yerlere yakın olmak isteği ile kendilerine benzeyen ya da onların tamamlayıcısı olan etkinlikler ile bir arada bulunma isteği etkili olmuştur. Kent fonksiyonlarının yer seçimleri, bu doğrultuda gerçekleştiği gibi onların yer seçimlerini yönlendiren asli etmenler, sermaye birikiminin yer seçimi ve karar vericilerinin tutumudur.

Kent fonksiyonları, yer seçimleri kararlarıyla seçmiş oldukları mekânların önemlilik derecelerini arttırdığı gibi o mekâna gerçekleşen hareketliliğin de artmasına neden olmakta, aynı zamanda söz konusu mekânların gelecekteki konumuna da yön vermektedirler.

Bu doğrultuda, Mersin kentindeki fonksiyonların yer seçiminden kaynaklanan kentsel hareketliliğe baktığımızda; eğlence, alış-veriş ve sosyal etkinliklerin gerçekleştirildiği mekânların daha çok Yenişehir İlçesi'nde, uzmanlaşmış sağlık ve eğitim sektörlerinin, yönetimin ve kamu kurumlarının kendine mekân olarak seçtikleri yerlerin ise Akdeniz İlçesi'nde olduğu görülmektedir. Toroslar İlçesi'ne bakıldığında her şeyin mahalle ölçeğinde gerçekleştirildiği gözlenmekte olup, bu bölgede kentin diğer

bölgelerinden hareketliliği çekebilecek uzmanlaşmış bir hizmetin bulunmayışı, söz konusu bölgedeki hareketliliğin daha çok konut-işyeri arasında gerçekleşmesine neden olmaktadır. Mezitli İlçesi, kentsel gelişim ve kentsel hareketlilik için gözde mekânların bulunduğu bir konumdadır. Kent insanının gereksinimlerinden dolayı meydana gelen bu fonksiyonların kullanımlarında ise insanların sosyo-ekonomik statüsü ön plandadır.

Kentsel mekânların örgütlenmesi, ulusal ve uluslararası sermayeye hizmet eden sistemler olup, bu sistemlerin oluşumunda ve yer seçiminde öncelikli etmen, sermaye sahibine ne kadar kar getireceği, bu karın kent ekonomisini ve gelişimini nasıl etkileyeceğidir.

Kentsel hareketliliği; kent insanının iktisadi olanakları, sermaye birikiminin yer seçimi, karar vericilerin tutumu ve kent mekânındaki mevcut örgütlenmenin etkilendiği çalışma boyunca vurgulanmış, yapılan araştırmayla da desteklenmiştir. Dolayısıyla kent mekânı kentsel hareketliliğe göre biçimlenmekte aynı zamanda onu da etkilemektedir. Kent mekânındaki kentsel hareketliliğin tüm kent mekânlarına eşit olarak yayılması olanaksızdır. Bunun nedeni kentteki bazı mekânlar, özellikle MİA, doğası gereği daha fazla hareketliliğe maruz kalmakta olup, yapılan araştırmada da kent merkezinin daha fazla hareketliliğe maruz kaldığı görülmüştür. Kent mekânındaki kentsel hareketliliğin alt merkezlere eşit olarak yayılması ve kentsel gelişimin dengeli olarak gerçekleşmesi için de alt merkezlerin donatı yönünden adaletli bir biçimde donatılmaları gerekmektedir. Aynı zamanda kentleşmenin toplumu çeşitli yönlerden (ekonomik, sosyal, siyasi vs.) farklılaştıran ve ayrıştıran bir mekanizma olduğu değil de bütüncül bir mekanizma olduğunun algılanması dikkate alınarak bu doğrultuda gerekli çalışmalar yapılmalıdır.

KAYNAKÇA

- ADAMAN, F. ve KEYDER, Ç. (2006). *Türkiye’de büyük kentlerin gecekondulu ve çöküntü mahallelerinde yaşanan yoksulluk ve sosyal dışlanma*. Erişim tarihi: 15 Mayıs 2007, http://ec.europa.eu/employment_social/social_inclusion/docs/2006/study_turkey_tr.pdf
- ADIYEKE, N. ve ADIYEKE, N. (2004). Modernleşmenin doğurduğu kent: Mersin, *Sırtı dağ, yüzü deniz: Mersin içinde* (ss. 69- 90). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- AKKAYA, Y. (2004). 19.Yüzyıldan 20.yüzyıla Mersin ekonomisi, *Sırtı dağ, yüzü deniz: Mersin içinde* (ss. 335- 349). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- AKKAYAN, T. (1979). *Göç ve değişme*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- ASLANOĞLU, A. R. (1998). *Kimlik ve küreselleşme*. Bursa: Asya Yayınları.
- BAYRAKTAR, E. (2006). *Gecekondulu ve kentsel yenileme*. Ankara: Ekonomik Araştırmalar Merkezi Yayınları.
- BENMAYOR, G. (2005). *Mersin 2012’ye hazırlanıyor*. Erişim tarihi:13 Nisan 2009, <http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/haber.aspx?id=341658&yazarid=20>
- BEYHAN, B. (2005). Index creator: a set of excel macros for calculation of LQ, Chi-Sqr and dissimilarity Indices with additional support for find-maximum-assign-tag. Erişim tarihi: 18 Ağustos 2006, URL [http:// www.geocities.com/burakbeyhan](http://www.geocities.com/burakbeyhan)
- CASTELLS, M. (1977). *Kent, sınıf, iktidar*. (Çev. Asuman Erendil) Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- DEVELİ, Ş. (2001). *Dünden bugüne Mersin; 1836- 1990*. Mersin: MTSO Yayınları.
- DTM. (2005). *2004 Yılı Mersin il çevre durumu raporu*. Erişim tarihi:07 Şubat 2009, <http://www.cedgm.gov.tr./icd-raporlari>

- DOĞAN, A. E. (2002). *Birikim hamalları, kriz, neo-liberalizm ve Kent*. İstanbul: Donkişot Yayınları.
- ERDER, S. (1982). Açık oturum ve sonuçlar. *Kentsel bütünleşme içinde* (ss. 207-230). Türk Sosyal Bilimler Derneği Türkiye Gelişme Araştırmaları Vakfı Ortak Semineri Ankara.
- ES, M. ve ATEŞ, H. (2008). *Kent yönetimi, kentlileşme ve göç: Sorunlar ve çözümleri*. (ss.205-248). Erişim tarihi: 12 Eylül 2008, <http://iibf.kocaeli.edu.tr>.
- FICHTER, J. (1990). *Sosyoloji nedir*. (Çev. Nilgün Çelebi) Konya: Selçuk Üniversitesi Yayınları No: 75.
- GÖRMEZ, K. (1997). *Kent ve siyaset*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- HARVEY, D. (2002). Sınıfsal yapı ve mekânsal farklılaşma kuramı. (Der. ve Çev. Bülent Duru ve Ayten Alkan) *20. Yüzyıl kenti içinde* (ss.147-172). Ankara: İmge Kitabevi.
- HARVEY, D. (2003). *Sosyal adalet ve şehir*. (Çev. Mehmet Moralı) İstanbul: Metis Yayınları.
- HATT, K. P. ve REIS, J. A. (2002). Kentsel yerleşimlerin tarihi. (Der. ve Çev. Bülent Duru ve Ayten Akkan) *20. Yüzyıl kenti içinde* (ss.27-35). Ankara: İmge Kitabevi.
- HOLTON, R. J. (1999). *Kentler kapitalizm ve uygarlık*. (Çev. Ruşen Keleş) Ankara: İmge Yayınları.
- HOUT, L. J. ve Thalmann, J. (2000). *Kentlerin doğuşu*. (Çev. Ali Bektaş Girgin) Ankara: İmge Yayınları.
- İŞİK O. ve PINARCIOĞLU, M. M. (2001), *Nöbetleşe yoksulluk: Sultanbeyli örneği*. İstanbul: İletişim Yayınları.

- İSBİR, E. (1982). *Kentleşme ve metropoliten alan yönetimi*. Ankara: Atilla Yayınları.
- İSBİR, E. (1991). *Şehirleşme ve meseleleri*. Ankara: Baran Ofset.
- KARAAĞAÇ, A. (1995). *Mersin'i ararken*. Mersin: İmar Ofset Matbaa Tesisleri.
- KELEŞ, R. (2000). *Kentleşme politikası*. Ankara: İmge Kitapevi Yayınları.
- KELEŞ, R. (1972). *100 Soruda Türkiye'de şehirleşme, konut ve gecekondu*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- KELEŞ, R. (1998). *Kentbilim terimleri sözlüğü*. Ankara. İmge Kitabevi.
- KELEŞ, R., GERAY, C., EMRE, C. ve MENĞİ, A. (1999). *Kentsel toprak rantının kamuya kazandırılması.*, Ankara: Türkiye Kent Kooperatifleri Merkez Birliği.
- TOBB. (1996). *Mahalli idarelerin yeniden yapılandırılması raporu*. Ankara: TOBB Yayını.
- OZANKAYA, Ö. (1978). *Temel toplumbilim terimleri sözlüğü*. Ankara: T.D.K. Yayınları.
- ÖZER, İ. (2004). *Kentleşme, kentlileşme ve kentsel değişim*. Bursa: Ekin Kitabevi.
- PIRENNE, H. (1994). *Ortaçağ kentleri kökenleri ve ticaretin canlanması*. Ankara: İletişim Yayınları.
- PUSTU, Y. (2002). *Küreselleşme sürecinde kent "Antik siteden dünya kentine"*. Erişim tarihi: 22 Mart 2007, <http://www.sayistay.gov.tr./yayin/dergi>.
- SEPETÇİ, A. T(2007). *İstanbul kent merkezinde ticaret gelişimi, etkenleri ve ulaşım odaklı mekânsal kurgusu tarihi yarımada*. İstanbul Yıldız Teknik Üniversitesi Fenbilimleri Enstitüsü Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- TEKELİ, İ. ve ERDER, L. (1978). Göç teorileri ve politikalar arasındaki ilişkiler. *Yerleşme yapısının uyum süreci olarak iç göçler içinde* (ss. 13-26). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.

TUNCER, İ. (2007). *Mersin'in ekonomisini değerlendirdi*. Erişim tarihi: 25 Mart 2009, <http://www.mersinim.net>.

TURGUT, M. (2005). *Göçler ve Mersin tarihi*. İstanbul: Etik Yayınları.

TÜRKDOĞAN, Orhan. (2002). *Gecekondu: İnsan ve kültür*. İstanbul: Genar Yayınları.

ÜNLÜ, T. (2007). Mersin'in mekânsal biçimlenme süreci ve planlama deneyimleri, *Gazi Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Dergisi, Cilt:22, No:3* içinde (ss. 425-436). Erişim tarihi: 05 Haziran 2008, <http://www.mmf.gazi.edu.tr/journal>.

YORULMAZ, Ş. (2004). Yabancı tüccar ve gayri müslim tebaanın Mersin ekonomisindeki rolü (1830- 1918). *Sırtı dağ, yüzü deniz: Mersin içinde* (ss. 315- 349). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

YÖRÜKHAN, A. (1968). *Şehir sosyolojisinin teorik temelleri*. Ankara: İmar ve İskân Bakanlığı Yayını.

WIRTH, L. (2002). Yaşam biçimi olarak kentleşme. (Der. ve Çev. Bülent Duru ve Ayten Akkan) *20. Yüzyıl kenti* içinde (ss. 77- 106). Ankara: İmge Kitapevi.

Mersin Akdeniz belediyesi verileri. (2007). Yayımlanmamış veriler.

Mersin esnaf ve zanaatkârlar odası verileri. (2009). Yayımlanmamış veriler.

EKLER

Ek 1: Tezin temel denencelerini test etmek için Mersin’de belirlenen Çarşı, Pozcu, Hastane Caddesi ve Kuvvayi Milliye Caddesi’ndeki toplam 150 ticarethaneyle gerçekleştirilen yüz yüze anket soruları.

Anket Soruları

I. İş Sahibi İle İlgili Genel Bilgiler

1. İş sahibinin cinsiyeti nedir?

- a) Bayan b) Erkek

2. İş sahibinin Eğitim durumu nedir?

- a) İlkokul b) Ortaokul c) Lise d) Yüksek Okul e) Üniversite

3. İş sahibinin daha önceki mesleği nedir?

- a) Aynı Meslek b) Farklı Meslek

4. İş sahibinin memleketi neresidir?

- a) Mersin b) Mersin Dışı (hangi il olduğunu belirtir misiniz?)

5. İş sahibinin memleketi Mersin dışıysa Mersin’e geldiği tarih nedir?

6. İş sahibinin Mersin’e gelme nedeni nedir?

- a) İş için b) Eğitim için c) Ailesinden dolayı d) Kentte yaşamak için
e) Memur olduğu için f) Mecbur olduğu için

6. İş sahibinin ortalama aylık geliri (TL) nedir?

- a) 500-1000 b) 1001-2000 c) 2001-3000 d) 3001-4000 e) 4001-5000
f) 5001-6000 g) 6001-7000 h) 7001-8000 i) 8001-9000 j) 10.000-30.000
j) 30.001- üstü

7. İş sahibinin başka işyeri var mı?

- a) Evet b) Hayır

8. İş sahibi nerede oturuyor?

9. İş sahibi daha öncede aynı mahallede mi oturdunuz yoksa farklı mahallelerde mi oturdunuz?

a) Hep aynı mahallede b) Farklı Mahallelerde

10. Farklı mahallelerde oturduysanız daha önceki mahallelerin ismini söyler misiniz ve neden bu mahallelerden ayrıldınız?

11. İş sahibi hangi mahallede oturmak ister imkânları el verirse

12. İş sahibi işyerine nasıl gidip-geliyor?

a) Yürüyerek b) Dolmuşla c) Toplu taşımayla d) Kendi arabasıyla
e) Motor ve bisikletle

13. İş sahibinin daha önceki mesleği nedir?

a) Aynı meslek b) Farklı Meslek (farklı mesleğinizin ismini söyler misiniz?)

14. İş sahibinin hane büyüklüğü nedir?

a) 2 kişi b) 3 kişi c) 4 kişi d) 5 kişi e) 6 ve daha fazla kişi

15. İş sahibinden başka haneye gelir getiren var mı?

a) Evet b) Hayır

II. İşyeri ile İlgili Bilgiler

16. İşyerinin türü nedir?

a) Tekstil b) Gıda c) Mobilya ve Beyaz eşya d) Toptan ticaret
e) Büro- Kırtasiye hizmetleri f) Restorant g) Diğerleri

17. İşyeri ne zaman açıldı?

a) 1950-1960 b) 1961-1970 c) 1971-1980 d) 1981-1990 e) 1991-2000
f) 2001-2008

18. İşyerinin bulunduğu dükkânın mülkiyet durumu nedir?

- a) Kira b) Mülk

19. İşyerinin bulunduğu dükkân kira ise aylık kirası ne kadardır (TL)?

- a) 200-400 b) 401-600 c) 601-800 d) 801-1000 e) 1001-2000
f) 2001-3000 g) 3001-5000 h) 5001-7000 ı) 7001-10.000
i) 10.001-20.000

20. İşyerinin bulunduğu dükkânın daha önceki kullanım şekli neydi?

- a) Boş b) Aynı şekilde c) Gıda d) Tekstil e) Beyaz Eşya ve Mobilya
f) Toptan ticaret g) Büro ve kırtasiye hizmetleri h) Diğerleri

21. İşyerinin bulunduğu dükkânın büyüklüğü kaç metre kare?

- a) 10-20 b) 21-40 c) 41-60 d) 61-80 e) 81-100 f) 101-120
g) 121-140 h) 141-160 ı) 161-180 i) 181-200 j) 201-400 k) 401-600

22. İşyerinin bulunduğu dükkânın büyüklüğü yeterli mi?

- a) Yeterli b) Yeterli değil

23. İşyerine malın temin edildiği yer neresi?

- a) Şehir içi b) Şehir dışı

24. İşyerine malın temin edildiği yer şehir dışıysa bunlar hangi şehirlerdir?

25. İşyerinin hizmet ettiği ekonomik kesim hangisidir?

- a) Alt gelir b) Orta gelir c) Üst gelir d) Tüm kesim

III. İşyerinde Çalışanlarla İlgili Bilgiler

26. İşyerinde kaç kişi çalışıyor?

- a) 1 kişi b) 2 kişi c) 3 kişi d) 4 kişi e) 5 kişi
f) 6 ve daha fazla kişi g) Aile şirketi h) Çalışan Yok

27. İşyerinde çalışanların maaş durumları nedir?

- a) Asgari ücret altı b) Asgari ücret c) Asgari ücret üstü

28. İşyerinde çalışanların sigorta durumları nedir?

- a) Sigortalı b) Sigortasız

29. İşyerinde çalışanların oturduğu mahalleler neresidir?

30. İşyerinde çalışanlar işyerlerine nasıl gidip-geliyorlar?

- a) Yürüyerek b) Dolmuşla c) Toplu taşıma d) Servisle
e) Motor veya bisikletle

IV. Mersin Kenti'nin Ticaret ve Kentleşmesine Dair Sorular

31. Mersinde açılan büyük alış-veriş merkezleri işinizi nasıl etkiledi?

- a) Olumsuz etkiledi b) Etkilemedi

32. Yaptığınız işi kentin neresinde yapmak istersiniz, nedenlerini söyler misiniz?

- a) Çarşı b) Pozcu c) Hastane Caddesi d) Carrefour Cıvarı
e) Kuvvayi Milliye Caddesi f) Mersin'de kurmam

33. Mersin'de hangi işi yapmak isterdiniz? Neden?

- a) Aynı işi b) Gıda c) Tekstil d) Toptan ticaret
e) Mobilya ve Beyaz eşya f) İnşaat sektörü g) Sanayi sektörü
h) Tarım sektörü ı) Bankacılık i) Diğerleri

34. Mersin Kenti yaşam ve işyeri olarak beklentilerinize cevap veriyor mu?

Nedenlerini de söyler misiniz?

- a) İkisini de veriyor b) İkisini de vermiyor c) Sadece yaşam veriyor

35. Mersin Kenti'nin kentsel gelişimini nasıl buluyorsunuz?

- a) Düzenli b) Düzensiz c) Son Yıllarda Düzenli

36. Kentteki sosyal donatılardan yararlanabiliyor musunuz?

- a) Yararlanabiliyorum b) Yararlanamıyorum

37. Yerel yönetimlerin çalışmalarından memnun musunuz? Nedenleriyle anlatır mısınız?

- a) Memnunum b) Memnun değilim

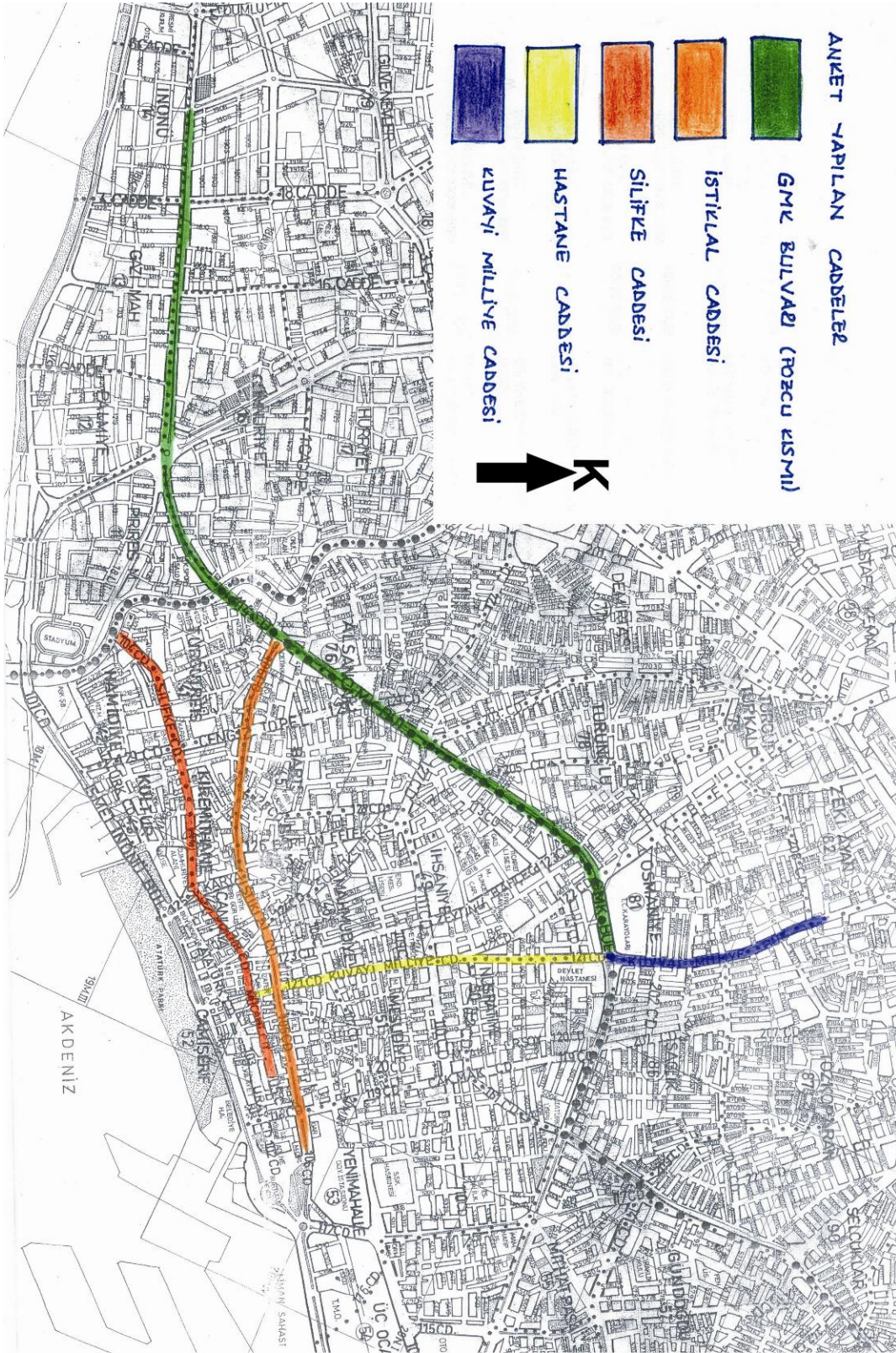
38. Mersin Kenti'nin kentleşme ve ekonomik yönden geleceği sizce nasıl olacak?

- a) Her yönden planlı b) Her yönden plansız
c) Ekonomik açıdan geleceği parlak d) Ekonomik açıdan geleceği yok

39. Mersin Kenti'nin sürekli göç almasına nasıl bakıyorsunuz?

- a) Göç alması bir sorun oluyor b) Göç alması bir sorun olmuyor

Ek 2 : Mersin Merkez Haritasi

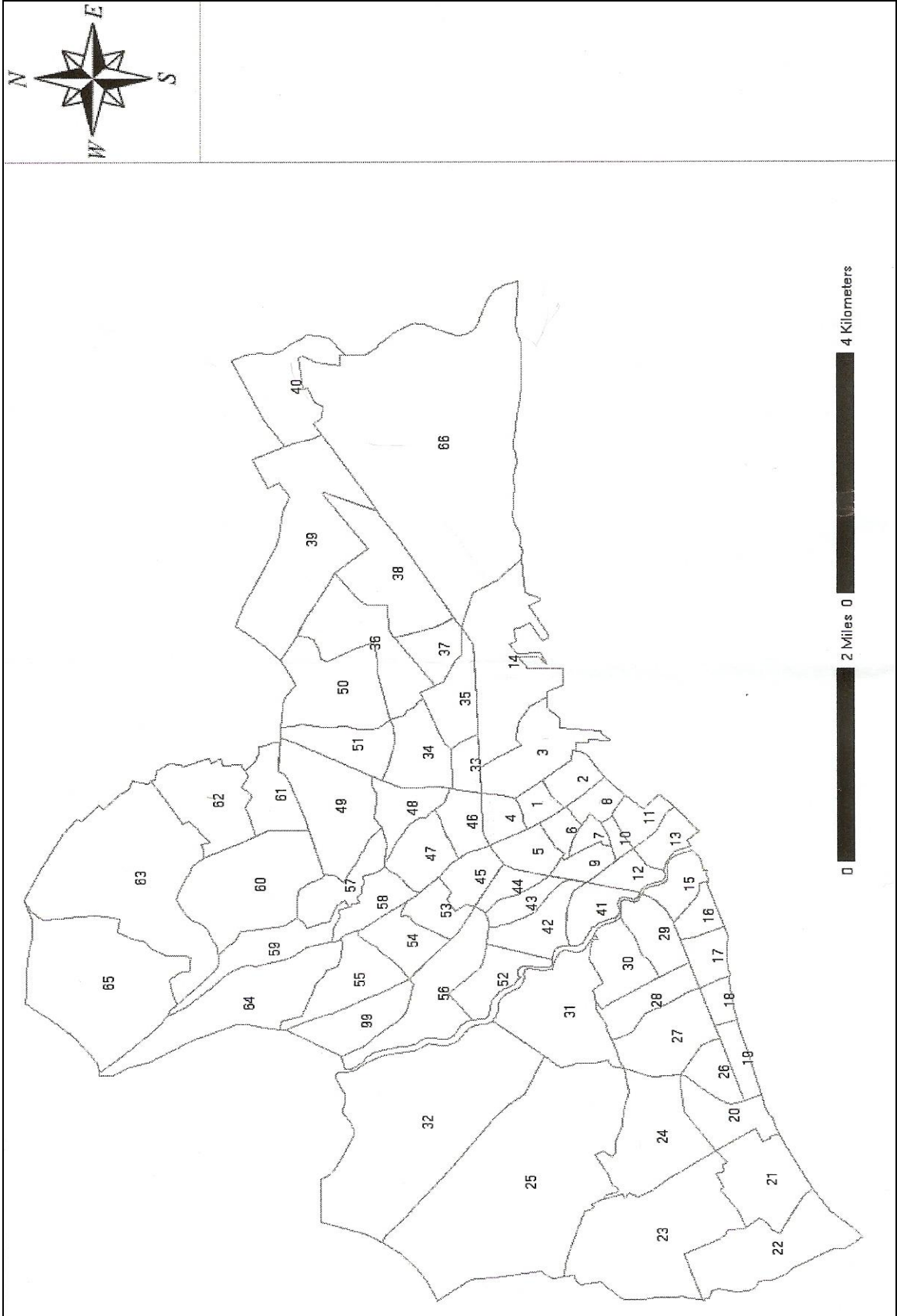

Ek 3: Mersin Esnaf ve Zanaatkârlar Odaları Birliği, Odalara Göre ye Dökümü

<u>Sıra No</u>	<u>Oda Adı</u>	<u>ye Sayısı</u>
1.	Mersin Pazarcılar Esnaf Odası	590
2.	Mersin Servis Aracı İşletmecileri Esnaf Odası	547
3.	Mersin Şoförler ve Otomobilciler Esnaf Odası	2547
4.	Mersin Terziler ve Sanatkârlar Odası	524
5.	Mersin Bakkallar ve Bayiler Esnaf Odası	2683
6.	Mersin Berberler ve Kuaförler Esnaf ve Sanatkârlar Odası	1543
7.	Mersin Bfeciler Esnaf Odası	578
8.	Mersin Camcılar Esnaf ve Sanatkârlar Odası	339
9.	Mersin Çiçekçiler Esnaf ve Sanatkârlar Odası	148
10.	Mersin Elektrik Teknisyenleri Esnaf ve Sanatkârlar Odası	470
11.	Mersin Elektronikçiler Esnaf ve Sanatkârlar Odası	827
12.	Mersin Fırıncılar Esnaf ve Sanatkârlar Odası	463
13.	Mersin Fotoğraf Sanatkârları Esnaf Odası	185
14.	Mersin Giyim Eşyası İmalat ve Satıcıları Esnaf Odası	1387
15.	Mersin Hamallar Esnaf Odası	224
16.	Mersin Hurdacılar Esnaf Odası	243
17.	Mersin Kahveciler Esnaf Odası	1896
18.	Mersin Kasaplar Esnaf Odası	424
19.	Mersin Lokantacılar, Kafeteryacılar ve Pastacılar Esnaf Odası	1624
20.	Mersin Kırtasiyeciler Esnaf Odası	274
21.	Mersin Kunduracılar, Deri Mamülleri ve Hediyelik Eşya İmalat ve Satıcıları Esnaf ve Sanatkârlar Odası	497

22.	Mersin Kuyumcular Esnaf ve Sanatkârlar Odası	250
23.	Mersin Madeni Sanatkârlar Esnaf Odası	1524
24.	Mersin Manavlar ve Seyyar Satıcıları Esnaf Odası	363
25.	Mersin Marangozlar ve Mobilyacılar Esnaf ve Sanatkârlar Odası	1011
26.	Mersin Matbaacılar Esnaf ve Sanatkârlar Odası	159
27.	Mersin Milli Piyango Bayileri Esnaf Odası	322
28.	Mersin Minibüsçüler Esnaf Odası	771
29.	Mersin Oto Sanatkârlar Esnaf Odası	753
30.	Mersin Sıhhi Tesisatçılar ve Güneş Enerjisi İmalatçıları ve Tenekeçiler Esnaf ve Sanatkârlar Odası	312
31.	Mersin Süt ve Süt Mamülleri İmalat ve Satıcıları Esnaf Odası	104
32.	Mersin Taksiciler Esnaf Odası	564
33.	Mersin Emlakçılar Esnaf Odası	658
34.	Mersin Tüpçüler Esnaf Odası	201
35.	Mezitli Esnaf ve Sanatkârlar Odası	1794

Ek 4: Mersin Kent Merkezi Mahalle Haritası

Sıra No	Mahalle Adı	Bulunduğu İlçe
1.	Mesudiye Mahallesi	Akdeniz İlçesi
2.	Camiîşerif Mahallesi	Akdeniz İlçesi
3.	Yeni Mahalle	Akdeniz İlçesi
4.	Nusratiye Mahallesi	Akdeniz İlçesi
5.	İhsaniye Mahallesi	Akdeniz İlçesi
6.	Mahmudiye Mahallesi	Akdeniz İlçesi
7.	Bahçe Mahallesi	Akdeniz İlçesi
8.	Çankaya Mahallesi	Akdeniz İlçesi
9.	Barış Mahallesi	Akdeniz İlçesi
10.	Kiremithane Mahallesi	Akdeniz İlçesi
11.	Kültür Mahallesi	Akdeniz İlçesi
12.	Turgut Reis Mahallesi	Akdeniz İlçesi
13.	Hamidiye Mahallesi	Akdeniz İlçesi
14.	Üç Ocak Mahallesi	Akdeniz İlçesi
15.	Pirireis Mahallesi	Yenişehir İlçesi
16.	Palmiye Mahallesi	Yenişehir İlçesi
17.	Gazi Mahallesi	Yenişehir İlçesi
18.	İnönü Mahallesi	Yenişehir İlçesi
19.	Dumlupınar Mahallesi	Yenişehir İlçesi
20.	Barbaros Mahallesi	Yenişehir İlçesi
21.	Eğriçam Mahallesi	Yenişehir İlçesi
22.	Akkent Mahallesi	Yenişehir İlçesi
23.	Batıkent Mahallesi	Yenişehir İlçesi

24.	Menteş Mahallesi	Yenişehir İlçesi
25.	50. Yıl Mahallesi	Yenişehir İlçesi
26.	Aydınlıkevler Mahallesi	Yenişehir İlçesi
27.	Güvenevler Mahallesi	Yenişehir İlçesi
28.	Bahçelievler Mahallesi	Yenişehir İlçesi
29.	Cumhuriyet Mahallesi	Yenişehir İlçesi
30.	Hürriyet Mahallesi	Yenişehir İlçesi
31.	Limonluk Mahallesi	Yenişehir İlçesi
32.	Fuat Morel Mahallesi	Yenişehir İlçesi
33.	Mithatpaşa Mahallesi	Yenişehir İlçesi
34.	Gündoğdu Mahallesi	Akdeniz İlçesi
35.	Siteler Mahallesi	Akdeniz İlçesi
36.	Hal Mahallesi	Akdeniz İlçesi
37.	Müfide İlhan Mahallesi	Akdeniz İlçesi
38.	Özgürlük Mahallesi	Akdeniz İlçesi
39.	Çilek Mahallesi	Akdeniz İlçesi
40.	Çay Mahallesi	Akdeniz İlçesi
41.	Alsancak Mahallesi	Toroslar İlçesi
42.	Demirtaş Mahallesi	Toroslar İlçesi
43.	Turunçlu Mahallesi	Toroslar İlçesi
44.	Turgut Türkalp Mahallesi	Toroslar İlçesi
45.	Osmaniye Mahallesi	Toroslar İlçesi
46.	Sağlık Mahallesi	Toroslar İlçesi
47.	Tozkoparan Mahallesi	Toroslar İlçesi

48.	Selçuklar Mahallesi	Toroslar İlçesi
49.	Kurdali Mahallesi	Toroslar İlçesi
50.	Şevket Sümer Mahallesi	Toroslar İlçesi
51.	Güneş Mahallesi	Akdeniz İlçesi
52.	Mustafa Kemal Mahallesi	Toroslar İlçesi
53.	Zeki Ayan Mahallesi	Toroslar İlçesi
54.	Yusuf Kılıç Mahallesi	Toroslar İlçesi
55.	Akbelen Mahallesi	Toroslar İlçesi
56.	Portakal Mahallesi	Toroslar İlçesi
57.	Toroslar Mahallesi	Toroslar İlçesi
58.	Mithat Toroğlu Mahallesi	Toroslar İlçesi
59.	Çavuşlu Mahallesi	Toroslar İlçesi
60.	Çağdaşkent Mahallesi	Toroslar İlçesi
61.	Güneykent Mahallesi	Toroslar İlçesi
62.	Halkkent Mahallesi	Toroslar İlçesi
63.	Korukent Mahallesi	Toroslar İlçesi
64.	Çukurova Mahallesi	Toroslar İlçesi
65.	Dorukent Mahallesi	Toroslar İlçesi
66.	Karaduvar Mahallesi	Akdeniz İlçesi
99.	H. Okan Merzeci Mahallesi	Akdeniz İlçesi

Ek 5: Ki-kare v Yoğunlaşma Katsayısı Formülleri

Ki-kare Formülü

$$\mathbf{Chi-sqr}_i^j = \frac{\left(x_i^j - \frac{\sum_{j=1}^c x_i^j \times \sum_{i=1}^r x_i^j}{\sum_{i=1}^r \sum_{j=1}^c x_i^j} \right)^2}{\frac{\sum_{j=1}^c x_i^j \times \sum_{i=1}^r x_i^j}{\sum_{i=1}^r \sum_{j=1}^c x_i^j} \times \left| x_i^j - \frac{\sum_{j=1}^c x_i^j \times \sum_{i=1}^r x_i^j}{\sum_{i=1}^r \sum_{j=1}^c x_i^j} \right|}$$

Yoğunlaşma Katsayı Formülü

$$\mathbf{LQ}_i^j = \frac{\frac{x_i^j}{\sum_{j=1}^c x_i^j}}{\frac{\sum_{i=1}^r x_i^j}{\sum_{i=1}^r \sum_{j=1}^c x_i^j}}$$